

TRANSILVANIA

ORGANUL SOCIETĂȚII CULTURALE „ASTRA”

Anul 60

Sibiu, Ianuarie 1929

Nrul

1

Biblioteca Universității Regala Ferdinand
din CLUJ.
Nr. 914 1930
EXEMPLAR LOCAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abonamentul: Pe un an Lei 300.—, în străinătate Lei 600.—.

Sibiu, Strada Șaguna Nr. 6.

Prețul: 30 Lei.

◆ anul al 60-lea ◆

cea mai veche revistă românească din Ardeal. — Apare lunar.

Costul abonamentului anual:

In țară Lei 300

In străinătate „ 600

CUPRINSUL:

	Pagina
<i>Racoviță E.</i> : Premii sau subvenții pentru cercetări și publicații?	1
<i>Isac Emil</i> : Cântec de toamnă (poezie)	5
<i>Boldur Tib.</i> : O pagină din Plutarh (Aretafila)	6
<i>Borza Al.</i> : Prin țara gorailor (Urme românești prin Tatra polonă)	10
<i>Meș Ștefan</i> : Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului (I). Note istorice	17
<i>Ciura Al.</i> : Cum era odată: 4 Noembrie 1918	33
<i>Negură Al.</i> : Panică (poezie)	37
<i>Ghiulea N.</i> : Lupta pentru organizarea asigurărilor agricole in Franța (II).	38
„Pagini alese”, <i>Dorgelès R.</i> : Un capitol din „St. Magloire” (trad. H. P.-P.)	44

Mișcarea culturală.

Idei, oameni, fapte: Adunarea generală a „Astrei”, (Tr.); Serbarea unirii, (I. T.); Mihail Dragomirescu, (Tr.); Constantin Pavel la Opera din Cluj (S. V.); „Năpasta” de Sabin V. Drăgoi.

Cronica dramatică: („Secretarul general”, loc. de P. Gusty; „Potopul”, com. de Berger; „Românța”, piesă de de Flers și Croisset; „Cadavrul viu”, de Tolstoi; Stradivarius, de Maurey; „Michel Perrin” de Melesville) de Vladimîr Nișoară.

Cronica muzicală: („Bărbierul din Sevilla”, de Rossini; „Mireasa vândută”, de B. Smetana) de Ana Voileanu-Nișoară.

Cărți; *N. Iorga*: Informații spaniole despre războiul nostru p. independentă, (S. V.); *Apostol D. Culea*: Dobrogea, (I. M.); „Dicționarul limbii române” fasc. III, Tom. I, partea II-a; *Dr. Seb. Stanca*: Biserica ort. din Sebeș, Bis. ort. din Cluj. (Tr.); *Victor Iacob*: Tehnica oratoriei (Dr. I. Lepși); Contesa de Noailles — Ana Brâncoveanu; Filmul vorbitor și muzical; *Andr. Veress*: Nunții apostolici in Ardeal; „Luminătorii satelor”, Antologie de *Const. Iencica (H.)*; *Emil Sigerus*: „Sibiul cel vechiu”; Iarăși chestiunea cărților de școală (I. D. Cucu).

Reviste: „Gândirea”, „Viața românească”, „Ritmul vremii” și „Falanga”, „Năzuința”, „Graiul românesc”, „Datina”, „Revista economică”; In lupta împotriva analfabetismului.

Dela „Astra”: Un apel de Crăciun p. cărți bune; O carte a președ. „Astrei”, dl *Vasile Goldiș*: „Discursuri”; „Viața lui Dr. I. Rațiu” de I. Georgescu (Bibl. „Astra”); Vicepreșed. „Astrei”, dl *Dr. Gh. Preda* — conferențiar „Astrei” (ședințe).

Bibliografie și Erată.

Ilustrații: 5, „din țara gorailor.”

TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

Premii sau subvenții pentru cercetări și publicații? *)

Doamnelor și Domnilor!

Domnilor Colegi!

Cred de datoria mea, cu ocazia zilei de azi, de a vă atrage băgarea de seamă asupra unui fenomen îngrijitor ce se ivește în viața noastră culturală și anume: *desinteresul crescând al autorilor pentru premii.*

Acest desinteres a început a se manifesta de mai de mult, azi însă este așa de vădit încât se poate vorbi de o „criză a premierilor“; imi va fi îngăduit dar să o schițez pe scurt și să arăt și mijlocul de a o înlătura.

Ședințele solemne de distribuire de premii ale Academiei române aveau în trecut o mare însemnătate, nu numai pentru interesați, adică pentru autorii premiați, dar pentru toți oamenii culți, căci în acele zile se făcea bilanțul producției științifice și literare românești. Consultați „palmaresele“ vechi și veți constata că, cu foarte puține excepții, tot ce se tipărea mai bun în țară era prezentat judecății Academiei.

Ședințele noastre solemne de premiere de după războiu nu mai pot avea acele pretenții: evidența acestui adevăr rezultă clar din următoarea elementară statistică.

După datele Bibliotecii Universitare din Cluj, s'a publicat în România mare:

*) Cuvântare ținută în ședința solemnă de distribuție a premiilor Academiei Române pe anul 1928.

	1925	1926	1927
Cărți	3265	3735	3638
Reviste	950	1020	1019

Adică cam 3500 de cărți și 8000 de (1000×8) articole și lucrări pe an.

S'au prezentat anul acesta pentru premiare numai 57 de lucrări, iar pentru 11 premii cu subiect dat numai o singură lucrare!

Trebuie să mai constat că printre aceste 57 de lucrări nu se găsesc măcar majoritatea operilor de valoare publicate în cursul anului.

Cred că și advocacy adevărilor oficiale și protocolare vor amuți înaintea acestei zdrobitoare dovezi.

Premiile nu mai constituie deci pentru autori, și mai ales pentru cei mai de seamă dintre ei, o atracție suficientă pentru a compensa plictiseala formalităților și riscul unei candidaturi nereușite.

Cred că cauzele principale ale deprecierei premiilor ca atracție sufletească sunt două:

a) Inmulțirea foarte mare a acestor recompense. Premiile prea multe au banalizat premiarea și deci i-au scăzut partea din valoarea etică, care rezultă, ca și pentru alte „odoare“, mai ales din raritatea lor. Mulțimea premiilor a mai făcut că și selecționarea premiaților să fie mai puțin temeinică și deci să contribuie, și în acest mod, la o scădere pronunțată a vechiului prestigiu.

b) O a doua cauză, mai puțin importantă însă, este deprecierea valorii bănești a premiului din cauza dezastrului așa de general al valurilor și din cauza scumpirei vieții.

Premii de câteva mii, sau chiar de numai câteva sute de Lei aur, în mediul economic de ieftinătate a traiului dinainte de războiu, însemnau ceva și ca atracție materială. Astăzi premii de 500 sau câteva mii de leișori hârtie sunt, din punctul de vedere material, cantități neglijabile.

Desigur că deținătorii de venituri abundente vor obiecta că autorii trebuie să fie „apostoli“, deci nu le e permis să prețuiască banul; dar argumente de aceste nu sunt față de crunta realitate decât aforisme protocolare, adevăruri guvernamentale și maxime tradiționale, adică vorbe de clacă.

Premiile s'au instituit pentru a ajuta progresul cultural, pentru a încuraja cercetările științifice, pentru a spori producția artistică și literară; suntem siliți să constatăm că astăzi aceste scopuri înalte nu mai sunt atinse sau numai într'o mult mai mică măsură decât în trecut.

Putem spune sentențios, dar poate exagerând puțin: sistemul premierii a dat faliment ca factor cultural.

Dealmintrelea acest sistem păcătuște și dacă îl privim din punctul de vedere al interesului social concret. Acest interes este satisfăcut prin faptul că o operă omenească este, prin publicare, ferită de pierire și pusă la îndemâna obștilor. Forța de îndemn spre producție ce se crede întrupată în premii se cheltuiește deci zadarnic. Ar putea fi mai bine întrebuințată altfel ca să dea rezultate mai sigure pentru binele obștesc.

Bine înțeles criza de care mă ocup aci, nu este specific românească, ci universală: dovezile citate mai sus de depreciere a valorii etice și materiale a premiilor se pot culege, ba încă și mai tipice, din viața culturală a tuturor țărilor civilizate și mai ales din cea a celor din Europa occidentală. Constatările făcute de mine azi sunt adevăruri de mult banale, de pildă în Franța: așa de banale chiar că lumea cultă, deprinsă cu această idee a găsit soluția problemei, și să știe cu câtă greutate adevărurile noi sunt înfiate și cât timp trebuie chiar publicului luminat ca să admită o idee cu care nu e obișnuit!

Concepția la care s'a ajuns pentru rezolvirea problemei este simplă și se poate enunța astfel:

Pentru promovarea culturii, mult mai cu folos sunt subvențiile pentru cercetări și publicații, decât premiile.

Zis și făcut. În Occident și America s'au creat mai de mulți ani, fundațiuni bogate în capitaluri ale căror venituri servesc numai pentru ajutorarea cercetărilor neterminate sau pentru a subvenționa publicații nerentabile care altfel n'ar putea eși de sub tipar. Se acordă chiar sume considerabile pentru ca simple proiecte de lucrări să poată fi executate.

Nu insist asupra rodniciei acestei proceduri și asupra marelui rol ce joacă aceste Fundațiuni, relativ recente, în dezvoltarea științei moderne. E destul să citez numele a câtorva care se găsesc tipărite în fruntea celor mai de seamă memorii

de științe pură și aplicată; numeroase sunt invențiile ce au fost făcute numai grație ajutorului lor bănesc.

În Franța avem Le Fond Bonaparte, le Legs Commerc, le Legs Loutreuil, la Caisse des recherches; în Germania bogata Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft etc.; în Statele Unite: Melon Institute, Rockefeller și Carnegie Foundations etc.; în Danemarca: Carlsbergfondet etc. etc.

Din cele expuse nu rezultă nici critică pentru bunii și generoșii cetățeni ce au constituit fundații pentru premii, nici negarea bunei influențe avute de aceste fundații în trecut, nici că trebuie să ne abatem dela voința testatorilor și să nu împlinim cele hotărâte de ei, cu *sfînțenie*.

Am căutat numai să dovedesc că, *în faza culturală actuală*, premiul și-a pierdut puterea de imbold și că fundațiile de subvențiuni pentru cercetări dau rezultate mult mai prețioase. Trebuie deci ca acest adevăr să fie răspândit în publicul mare și de aceea fac apel la concursul părtașilor acestei ședinți. Pentru această propagandă ne trebuie ajutoare multe, ca să se știe de cei ce vor institui fundații culturale de-acum înainte că este preferabil să le dea această nouă destinație.

Oamenii luminați și devotați binelui obștesc care își consacra averea fundațiilor culturale doresc mai întâi să promoveze cultura și am văzut cum pot să-și ajungă scopul cu subvențiile pentru cercetări mai bine decât cu premiile.

Ei mai doresc ca numele lor, sau acel al unei ființe iubite, să fie slăvit pe veci în amintirea oamenilor. Această din urmă dorință, foarte firească și respectabilă, este cu atât mai bine satisfăcută cu cât fundația își câștigă renume prin folosul ce-l aduce nevoilor culturale obștești. Deci cititorii de fonduri pentru ajutorarea cercetărilor vor fi probabil *mai mult*, dar în orice caz cel puțin tot atâta, slăviți ca cititorii de fundațiuni pentru premii.

Ori care ar fi rezultatul apelului meu, termin prin exprimarea adâncilor noastre sentimente de recunoștiință pentru vrednicii cetățeni și bunii români cari în număr așa de mare au încredințat Academiei noastre administrația unor averi foarte însemnate, zestre neprihănită a culturai obștești.

E. RACOVITĂ.

Cântec de toamnă.

Copilul meu încearcă să prindă o rază de soare
Și plânge că nu-a putut să-o prindă...
Și mă 'ntreabă: cine a aprins soarele,
Cine a aprins soarele ca raza lui să aprindă?...

Copilul prinde o floare gingașe și albă floare...
Și înțelege glasul neprihănitei comori.
Sărută floarea și râde cu lacrimi. O, de-atâtea ori.
În viață, vei săruta răsând și plângând florii...

EMIL ISAC.

0 pagină din Plutarh:

Aretafila.

Aretafila din Cyrene nu e prea depărtată de timpurile noastre.¹⁾ Dar, deși a trăit în timpul lui Mitridate, prin faptele și virtutea ei se poate compara cu eroinele antice. Ea era fiica lui Eglator și soția unui om de seamă, numit Fedimos și se distingea nu numai prin frumsețea ei rară, dar și prin o minte aleasă și prin îndemnarea ei în treburile politice. Nenorocirile patriei sale ajunseră s'o facă vestită. Căci faimosul Nicocrate, după ce pusese atunci mâna pe tiranie, dăduse morții nu numai un mare număr de cetățeni, dar ucisese cu propria lui mână pe Melanip, marele preot al lui Apollon și se investi el însuși cu acest sacerdoțiu. El omorî și pe bărbatul Aretafilei, iar pe ea o luă cu sila de soție. Acest Necocrate pe lângă alte nenumărate călcări de lege, mai hotărâse, ca la toate porțile orașului să fie așezați paznici, cari să pângărească pe toți morții ce trebuiau scoși pentru îngropăciune, împungându-i cu hangerul sau arzându-i cu fier înroșit, ca nu cumva să poată eși din cetate vre-un cetățean prefăcându-se a fi mort.

Aretafila era necăjită de propriile ei suferinți, și pe lângă aceasta, deși tiranul, care ținea mult la ea, îi lăsa cea mai mare libertate, pe ea o durea grozav soarta patriei sale, care suferea un jug atât de crunt, dela omul care, față de alții dur și însetat de sânge, numai în fața soției sale era blând și blajin. Ci el măcelărea un cetățean după celalalt și o răzbunare nu se putea nădăjdui de nicăiri, căci surghinuiții, nevolnici și tricoși, se răspândiseră ca iepurii în toate părțile. De aceea Aretafila, punându-și doar în ea nădejdea de a mântui patria, după pilda vitejască a Tebei din Fere²⁾, însă lipsită de vre-un ajutor credincios sau de

¹⁾ Din timpul lui Plutarh (sec. II. p. Chr.)

²⁾ Care ucisese și ea pe un tiran din Tesalia.

vreo rudă, a plănuit să-l otrăvească pe tiran. Dar când făcea aceste pregătiri și încerca puterea diferitelor otrăvuri, nu putu scăpa de ochii spionilor cari o pârără la Nicocrate. Făcându-se cercetări cari întemeiară vina, Calbia mama tiranului, o femeie aplecată spre vărsare de sânge și lipsită de orice milă, fu de părere ca Aretafila, după ce va fi chinuită, să fie numai decât dată morții. Dar dragostea lui Nicocrate puse piedici acestei hotărâri și muie inima tiranului, mai ales că frumoasa lui nevastă se apăra cu îndârjire. Căci văzând ea că a fost prinsă, și că-i era peste putință să tăgăduiască pregătirea otrăvei, mărturisi că a fabricat o otravă, dar nu cu gândul de a ucide: „Am de luptat cu mari primejdii, îi spuse ea. Gloria și trecerea de care mă bucur din pricina bunăvoinței tale față de mine, a stârnit împotriva mea pizma multor femei răutăcioase. Temându-mă deci de farmecile și uneltirile lor m'am hotărât să le preîntîmpin prin mijloace, cari poate par smintite, și muierești, dar în orișice caz, nu vrednice de pedeapsa cu moarte, afară numai dacă tu, ca judecător, ești de părere că soția ta trebuie dată morții din pricina unei beuturi de dragoste, prin care ea a voit să se facă și mai iubită de bărbatul ei“.

La aceste cuvinte, sufletul tiranului Nicocrate fu cuprins de indoială și deocamdată el porunci ca Aretafila să fie supusă la tortură, Calbia, soacra ei, femeia haină, cu inima de piatră, fu însărcinată cu aducerea la îndeplinire a acestei porunci și cu cercetarea mărturisirilor pe cari chinurile groaznice aveau să le smulgă nefericitei sale nurori. Dar aceasta a răbdat canonul cu atâta tărie, încât Calbia, fără voia ei, văzând că toate străduințele îi sunt zadarnice, a renunțat de-a mai continua, iar Nicocrate, neaflând nimic împotriva soției sale, o lăsă în pace, plin de pocăință că a supus-o la torturi inutile. După nu multă vreme, cuprins de o și mai năvalnică dragoste față de ea, veni s'o cerceteze și mângăindu-o cu vorbe bune și cu daruri pentru suferința ei, continuă să trăiască cu dânsa. Dar ea, care nu se lăsase înfrântă de chinuri și dureri, cu atât mai puțin se lăsă muiată de generozitatea lui, iar sentimentul datoriei împreună la ea cu ambiția de a-și duce planul la sfârșit, o făcu să urzească alt mijloc de a-l pierde pe tiran. Ea avea o fată destul de frumoasă și coaptă pentru măritiş, de care s'a slujit ca de o momeală să atragă în cursă pe fratele tiranului, Leandro, om care nu era în stare să reziste farmecelor unei fete. Se zice că Aretafila, cu farmece și beuturi, a făcut pe fată să-l subjuge pe Leandro, scoțindu-l cu totul din minți. Ci acesta, după ce căzu în laț, abia după multe și dese stăruinți căpătă dela fratele său voie să se căsătorească cu fiica Aretafilei.

Pe deoparte aceasta, învățată de mamă-sa, a început să-l îndemne pe Leandro de a lupta să se redea vechea libertate cetății, sub tirănia căreia nici măcar lui nu-i era îngăduit să-și ia de nevastă pe cine voia, iar pe de altă parte prietenii, ca să-i facă voia Aretafilei, îl făcură să ponegrească și să bănuiască pe fratele său,

tiranul. Când deci el băgă de seamă că Aretafila urmărește aceleași planuri, începu să pășească la ajungerea scopului său și pentru aceasta cumpără pe slavul Dafnis, care la porunca sa ucise pe Nicocrate. După aceasta nu mai ascultă de sfaturile cumnatei, care-i era în acelaș timp și soacră, prin purtarea lui se dovedi puțin după aceea a fi mai degrabă un fratricid, decât un tiranicid, deoarece cărmuia fără minte, ca un smintit. Totuș Aretafila în fața lui se bucura de multă trecere, iar ea la rândul său nu i se arăta dușmănoasă, nici potrivnică pe față, ci își pregătea în taină uneltirile ei. Mai întâi ea, ademenind pe Anabus, un prinț african, îl înduplecă să pornească cu războiul împotriva lui Leandro și îl făcu să vină cu armată până la porțile orașului. Apoi pări în fața ginerelui său pe prietenii și căpitanii lui că n'ar fi cu tragere de inimă la luptă, ci că ar avea nevoie mai mult de pace și liniște, de care la urma-urmei ar avea nevoie chiar el, Leandro, dacă vrea să-și întărească stăpânirea asupra supușilor săi. Apoi ea făgădui că va înfăptui această pace și că îl va aduce — dacă e și el de aceeaș părere — pe Anabus la o convorbire cu el, ca să incheie pace, mai înainte ca țara pe urma acestui războiu să dea de vreo nenorocire ce nu s'ar mai putea vindeca.

Convins, Leandro o însărcina să facă aceste pregătiri. Ea se înțelese însă mai înainte cu Africanul pe care cu multe daruri și făgăduieli îl făcu să-i promită că îl va prinde și-l va pune în lanțuri pe Leandro când va veni la acea întrevedere.

La început Leandro pregeta. În cele din urmă, din rușine față de Aretafila, care spunea că va asista și ea la această convorbire, ieși fără arme și fără suită, după ce se apropie și-l zări pe Anabus, Leandro începu să șovăie, să târăgânească lucrul, spunând că-și așteaptă trabanții. Aretafila, care l-a însoțit, aci îl îndemnă să aibă curaj, aci îl muștra pentru nehotărârea lui. În cele din urmă, văzându-l că tot șovăie și întârzie, puse mâna pe el, îl trase, cu îndrăzneală spre barbar și îl predete, ca hipnotizat. Leandro, prins de Africani, fu îndată pus în lanțuri până ce prietenii Aretafilei, însoțiți de restul cetățenilor, aduseră prințului numit darurile făgăduite.

Conlocuitorii, prinzând de veste, se grămădiseră la locul destinat întrevederii și aproape își uitară de ura lor înverșunată față de tiranul cel nou și de prilejul de a scăpa de el. În primul lor entuziasm de libertate, salutară cu lacrimi de bucurie pe „Regina” și căzură în genunchi în fața ei, ca înaintea unui idol. Cete, cete de curioși răsăriau și se înghesuiau una după alta, și până să ajungă în oraș, se lăsă seara. În oraș bucuria fu și mai mare. Toți voiau să vadă pe Aretafila. Mii și mii încunjurară carul ei, și după ce o încununară, o purtară pe umeri ca pe un învingător. Norodul arunca flori în fața ei, strigând de bucurie, și o salutau cu numele de „Mântuitoarea Patriei”.

În felul acesta ea fu dusă în triumf până în curtea regală. Veselia și sgomotul păreau că nu vor să se mai sfârșească. Printre coloanele sălii deschise, ea trebui de mai multe-ori să se arate mulțimii.

Abia după aceasta mulțimea începu să se gândească la pedeapsa cuvenită tiranilor. Bătrâna Kalbia, care săuta să scape deghizată într'un costum sărăcăcios, fu imediat descoperită. Ea fu pusă sub pază până când din lagărul lui Anabus fu readus și Leandru. Un cerc numeros, strângându-se în jurul Kalbiei, începu să strige: „Kalbia n'are mai multă inimă ca un bolovan. Ea a dat fiilor ei o inimă așa de haină și i-a făcut mai răi decât tigrii. Nici o pedeapsă nu e prea cruntă pentru ea”. „Și Leandru, izbucniră alții, e tot așa de sângeros ca Nicocrate. Și el merită pedeapsa cea mai aspră”. Mai înainte ca Aretafila să poată interveni, poporul îi judecă sumar pe amândoi. Bătrâna fu arsă de vie, iar fiul ei fu cusut într'un sac și aruncat în mare.

Cetățenii rugară apoi pe Aretafila, ca împreună cu fruntașii orașului, să ia în mână frânele conducerii. Ea însă, ca o femeie cuminte, care într'o tragedie spectaculoasă și cu multe peripeții și-a jucat rolul până la capăt, obținând la sfârșit cununa, simbolul victoriei, îndată ce văzu ce patria sa și-a redobândit libertatea, se retrase în gineceul său, văzându-și de treburile ei gospodărești, și refuzând orice ofertă de a lua parte la cârmuirea cetății, și-a petrecut restul vieții între furcă și războiul de țesut, în tovărășia rudelor și prietenelor sale. Dar multă vreme după aceea a strălucit în Cyrene altarul cu inscripția: „Aretafilei, patria recunoscătoare”, ridicat de concetățenii sei, cari în felul acesta voiseră să o facă nemuritoare pentru eroica sa faptă.

TIB. BOLDUR.

Prin țara goralilor.

— Urme românești prin Tatra polonă. —

Din clipa ce am trecut granița cehoslovacă la Javorina și am intrat în Polonia, m'am găsit într'un mediu etnic nou, cu totul deosebit de al Slovaciei, deși natura măreață, din preajma Tatrei înalte, era aceeași de ambele părți ale frontierei convenționale. Au dispărut ca prin vrajă slovacii cu portul lor de stambă și stofă de prăvălie, multicolor și de un gust îndoeinic, deasemenea și căruțașii îmbrăcați în strae domnești. Chiar la podul de graniță și-au făcut în schimb apariția numeroase căruțe țărănești, bine ferecate, conduse de mocani mari, osoși, cu țundre mici și îmbrăcăminte de pănură. Veniau dela Zacobane, vestita stațiune climaterică poloneză și duceau excursioniști mai modești la iezerul Morskie Oko, în inima Tatrei înalte. Grosul turiștilor făcea drumul cu autobuse, ca și societatea din care făceam și eu parte, ori mergea vesel pe jos, pe șoseaua ce se încolăcea în serpentine frumoase, până la 1393 metri, în fundul unei sălbatece văi alpine, care ascunde ochiul de mare, râvnit de toți.

A treia zi, la întoarcere, iar am călătorit alături de țărani acestui ținut. Iar la Zacobane și în împrejurimile sale pitorești am trăit o săptămână întreagă în mijlocul *goralilor*, a acestor munteni, cari sunt fără îndoială, români de-ai noștri înstrăinați. Instinctiv am simțit aceasta, când le-am văzut figura, portul, obiceiurile, casa, biserica. Nu odată m'am trezit, că agrăiam românește pe goralul-călăuză și rămâneam foarte surprins, când primeam un răspuns într'o limbă neînțeleasă de mine.

Dar să-mi comunic metodice impresiile mele — căci de studii etnografice serioate nu poate fi vorba —; eu călătoream doar prin Polonia în tovărășia celor 30 botaniști din 22 țări diferite, cari făceau parte din excursiunea fitogeografică internațională a V-a.

Goralii sau „muntenii” din Polonia locuiesc în districtul Novy-Sacz, spre nord de Tatra înaltă, în Carpații centrali, ocu-

pând un întreg județ, cu câteva zeci de mii de suflete. Prin toată înfățișarea și prin caracterele lor etnice se deosebesc de polonezii și huzulii, care-i înconjoară. Oamenii sunt voinici, bărbații indeosebi și de o frumuseță rustică impunătoare, fiind bruneti, cu ochi și păr negru, nas proeminent, frunte lată, mustață. (Fig. 1.)

Bărbații poartă cioareci de pănură, din jos netiviți, spintecați larg (ca în jurul Turzii), având cusături roșii late la spintecătură și pe dunga exterioară a cioarecilor, cari se numesc „spodnie”. Pieptarul „camizelca” și „serdac” este scurt și tivit cu blană neagră, ca în Bucovina. Țundra este mijlocie, cu aceleași cusături late, roșii, ca și cioarecii. Bărbații poartă pălărie mică („capellus”), ce seamănă perfect cu a moților. În picioare au o p i n c i („chirpte”), legate cu curele („jamienie”). În drum poartă o bâta sdravănă („lasca”) ori o săcurice mică cu coadă lungă de baston. Să nu uităm din îmbrăcămintea bărbătească șerparul de piele („pas”) lat ca la Românii noștri. Cămășile femeilor sunt împodobite cu un ciupag lat, cusătură deasă roșie. Poartă o rochie țesută în casă și cârpă în cap.

Fig. 1. Goral din Zăcopane.

Am vizitat și câteva case țărănești, răslețe ca în satele noastre de munte (Toplița, spre pildă), construite toate din lemn de brad, netencuite la exterior, încheiate după metoda „Blockhaus”-ului. În aceste vizite ne-a fost călăuză dl prof. de antropologie dela universitatea din Lwow, dr. Czekanowski, care neconținut accentua, că specificul etnic, admirat aci de toți streinii, este de obârșie românească. Am vizitat case mai vechi, cu două încăperi numai și m'am crezut în inima Munților Apuseni, la

Scărișoara ori la Poșaga. Mai nou toate casele au trei încăperi: Un „antreu” cu ușă rotunzită sus, iar în fundcu o cămară de alimente. La stânga intri în casă, unde forma și dispoziția mobilierului este curat românească. La dreapta stă un cuptor cu bobură, numită însă în dialectul goral „comin”. Urmează patul, iar în colțul celalalt o laviță, în față cu masa. La stânga dela intrare găsim un blidar. Icoanele sfinte sunt deasupra lavițelor. La grindă se țin cărți, ace, tort. Ștergare, perini cusute, covoare nu preasunt, ca la noi. Odaia dela dreapta este „odaia albă” puțin mobilată, cu lavițele-dulapuri de haine, pat pentru oaspeți, slăninile afumate etc. Grajdul vitelor se razimă de casă și alcătuiește adesea o unitate cu ea.

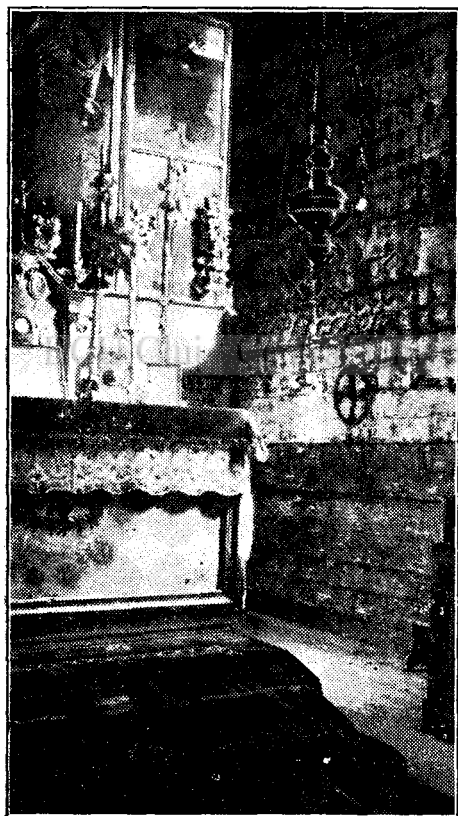

Fig. 2. Interiorul bisericii din Dembno.
(Fot. Al. Borza.)

Surprinderea de a găsi reminiscențe sau orându-ielii complete etnografice românești, mi-a fost nespuse de mare, vizitând biserica de lemn din Dembno. La exterior această biserică, făcută în veacul al XVI-lea, fondată însă probabil prin v. XIII., e îmbrăcată în scânduri și șindriile, care astupă și turnul lat piramidal. Intrând în biserică — de rit romano-catolic — am rămas uimit de pictura murală, veche, care împodobește pereții și bolta de lemn. (Fig. 2.) Erau motive românești, culori românești, deși mediul era de alt rit. Profesorul Czekanowski începuse să explice tovarășilor enigma de-a găsi aci o biserică adevărat „românească”, insistând asupra motivelor picturale frumoase. Eu putui complecta explicațiile sale savante prin observația, că din iconostasul caracteristic bisericilor de rit oriental s'a

mai păstrat aci partea superioară a catapitesmei, cu crucea în mijloc și icoanele Sf. Marii și Ioan; însuș iconostasul a fost înlăturat de ritul latin. Imi exprimai însă nedumerirea, că lipsește cel mai

caracteristic sfânt al nostru, Sf. Nicolae, din preajma altarului. „Iată-l și pe Sf. Nic. la spatele dtale!” — zise Czekanowski — spre surprinderea întregii societăți de botaniști. De fapt, statuia popularului nostru sfânt era în naia bisericii, în față cu intrarea laterală. Această dovadă a fost concludentă pentru toți; pe mine m'a mișcat fidelitatea populației față de sfinții tradiționali, prin vicisitudinile atâtor veacuri!

Din bunăvoința gazdelor noastre poloneze am avut prilejul să cunosc și dansurile goraliilor. La Zacopane, în grădina largă a fundațiunii Zamoisky, s'au adunat într'o seară de Iulie vreo 80 gorali voinici, în cinstea botaniștilor străini. Era pe semne o echipă care adesea este comandată pe plată pentru asemenea exhibiții choreografice. S'a aprins un foc mare de tabără, dela care numai „boul tras în frigare” mai lipsea. Se adunaseră popor și vilegiaturisti în număr mare. La scârțăitul unor ceteri au început apoi voinicii să joace un joc haiducesc-voinicesc, care aducea mult cu bătuta și în parte cu călușerul. Muzica era de ritmul și măsura românească. Frunțașul lor făcea figura înainte, ca în jocul românesc, iar ceata întreagă repeta „pontul”. Un punct special al jocului era încrucișarea și aruncarea bețelor-săcuri la mijloc și pe urmă reluarea bățului, în ritmul unei sărituri sălbatică. Haiducul legendar al acestui ținut, temutul bandit Janoșic, mai adăoga încă jocului un punct — care lipsea din repertoriul goraliilor noștri — : sărea peste focul ce ardea cu mare vălvătae, chiuind și pușcând din pistoale. În icoane primitive țărănești și într'o minunată pictură murală din sanatoriu „Crucei Roșii” la Zacopane am admirat aceste acrobații haiducești, ce par a impresiona în mod deosebit pe muntenii gorali. (Fig. 3.)

Fig. 3. Jocul voinicesc al goraliilor.

Prea mare variație de altfel nu era nici în melodie și nici în dansul goralilor. A mai urmat un joc-învârtit, unde voinicul trecea pe sub mână fata. Pe urmă se relua jocul haiducesc, până seara târziu, când voinicii noștri, amețiți de rachiul (vodca) tare ca focul, (caracter atavistic românesc?) nu mai nimereau săcurile aruncate pe jos. Atunci au trecut cei mai rezistenți la cântatul monoton și jalnic — până spre dimineață — încheind astfel, după obiceiul pământului — o zi frumoasă de sărbătoare gorală.

O ultimă surpriză am avut în sfârșit în munții Pienini, când am aflat, că vrednicii noștri gorali cunosc și meșteșugul de a face brânză. După o ascensiune anevoioasă și herborizări migăloase am tăbărit cu societatea noastră internațională pe o poiană frumoasă, sub vârful celor „Trei coroane”, clipe calcare sălbatice, cari domină regiunea frumoasă a Dunaiețului mijlociu. Doamnele poloneze serviseră o gustare rece, binemeritată după truda urcușului. La urmă se servea brânză. Șeful expediției în acest ținut, profesorul W. Szafer, ținu să recomande în mod deosebit această „specialitate a locului”, necunoscută în Apus și nouă pentru

mulți dintre participanți. Ținu să mărturisească însă loial, că gorali ar fi învățat acest meșteșug de a face brânza dela oierii români. Brânza avu succes deplin. Englezul Tansley, finlandezul Palmgren, elvețianii Brockmann și Rübél, ca și ceilalți toți, au închinat în cinstea goralilor-români, cari știu pregăti lucruri așa de bune.

Coborând din acest plaiu fermecat, am întâlnit cete-cete de copii mici, păzind vitele păscătoare. Toți au alergat în calea noastră ținând câte doi o poartă triumfală, din două nuiele lungi de alun legate în arc, împodobite cu flori de câmp multicolore. Erau mulțumitori dacă le dai un ban; dar nu scoteau o vorbă legănată. Nici când în viață n'am văzut o cerșetorie mai frumoasă, mai nobilă, mai idilică... O fotografie (fig. 4) arată

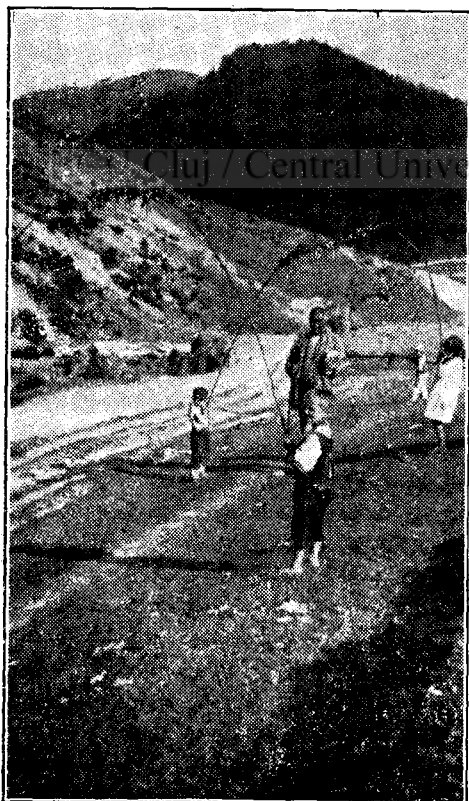

Fig. 4. Arcuri de triumf din flori.
(Fot. Al. Borza.)

pe amicul Pevalek din Zagreb, trecând pe sub întreitul arc de triumf al micilor gorali, ca un adevărat Iuliu Cezar!

De tot neașteptat a fost însă gestul voinic al puilor de gorali, cari au intrat și în apa limpede și repede a fluviului Dunaiet, ținând arcurile lor de triumf peste plutele, cari ne duceau pe apă în jos... Atențiunea lor mișcătoare am răsplătit-o bogat, cu toată moneda metalică ce-am mai găsit prin buzunare. Mi-au procurat o bucurie într'adevăr mare, la care s'a adăogit apoi plăcerea neintrecută a unei călătorii cu plutele, 3 ore, prin defileurile intortochiate, dar mărețe, ale Dunaietului. Aci am admirat în plin calitățile de plutași ale goraliilor. (Vezi fig. 5.) Cu o dibăcie rară ne-a trecut flota de plute ușoare (din

• Fig. 5. Goral cu pluta pe Dunaiet. (Fot. Al. Borza.)

bârne scobite !) peste cataractele fluviului, prin vârtejuri primejdioase și prin apa mică alocuri, în urma secetei nebune de vară. Mulțumită vouă, plutași gorali, pentru această călătorie încântătoare!

Poporul acesta merită să fie studiat temeinic de etnografia noastră, pentru a deslega precis și documentat asemănările și legăturile folkloristice și etnografice, istorice și etnice dintre ei și noi. O parte din învățații polonezi presupun o migrațiune pastorală românească prin v. X—XII, peste Carpați în țara goralilor, (deosebit de curentul migrător al vlahilor din Moravia?). Pe lângă această teorie militează biserica, cu „relictele” ei românești în aranjament și pictură.

Dar eu mă gândesc și la o altă explicație posibilă. Fondul etnic-folkloristic comun goral și român poate fi o moștenire veche dela strămoșii daci... La gorali, în legătură cu dacii, mă gândeam de ani de zile, de când am citit studiul lui Lattyák¹⁾ în care afirma, că numirile dacice de plante, cuprinse în cartea lui Dioscoride din veacul I. p. Chr., se pot explica cu ajutorul limbii gorale; cu alte cuvinte, că dacii străbuni ar fi vorbit o limbă slavă, asemănătoare cu dialectul goral. Grimm și Thomaschek au fost cei dintâi filologi, cari au apropiat limba dacă de slavă, în urma unor etimologii de numiri de plante. Dl prof. N. Drăgan, făcând recensia acestei lucrări²⁾, găsește, că ideia merită să fie cercetată mai de aproape și că „numirile de plante ori de altă natură ar trebui deosebite de elementele slave vechi ale limbii, noastre în cazul, că limba dacică ar fi fost slavă”.

Goralii ar putea fi deci prea bine daci slavizați complect (mai bine zis: neoslavizați), iar românii din munții noștri pot fi daci romanizați.

Limba este elementul etnic care se câștigă mai pe urmă și se pierde mai repede. Trainice sunt în viața unui popor portul și casa cu uneltele; și mai trainice sunt obiceiurile, credințele, superstițiile; nu se pierd niciodată caracterele biologice-fiziologice de rasă și sânge.

Nu avem de-aface oare cu caractere străvechi biologice, obiceiuri, casă și port dacice păstrate la gorali ca și la români, deși în privința limbei s'au separat binisor aceste ramuri desfăcute ale trunchiului comun?

Gândurile acestea mă urmăreau ca o adevărată obsesie după călătoria mea prin țara goralilor. Săptămâni de-arândul re-veneam la această chestiune în conversațiile mele.

Poate că părerea aceasta să fie numai o iluzie, un vis frumos. Rămâne însă și atunci mândria românească, de a fi sămănat fragmente viabile de viață românească până pe aceste plaiuri îndepărtate, unde arta populară și obiceiurile originale românești au ajuns să fie considerate ca cele mai prețioase manifestări de viață populară „polonă”.

Cei chemați au cuvântul, să stabilească adevărul!

Prof. Al. Borza, (Cluj).

¹⁾ Néhány Dioscorides-féle dák növény névről, in Bot. Muz. Fü. Vol. III. (1919) p. 29—42.

²⁾ In „Dacoromania”, vol. II. (1922) p. 755—757.

Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului.

Note istorice

de

Ștefan Meteș,

director al Arhivelor Statului din Cluj,
membru corespondent al Acad. Române.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Țara Oltului sau a Făgărașului, — numită și astfel după orașul-cetate cu acest nume, pe care, încă la 1393, episcopul latin al Ardealului Gobelin, îl numește „marele oraș românesc“¹⁾, — a fost în decursul vremurilor ținutul cel mai pur românesc și numărul disparent al străinilor stăpâni aciuăți aici n'au putut schimba nimic din caracterul mândru și dârz al rasei noastre din acest „ducat“. Timp de vreo sută de ani Românii din Țara Oltului au stat sub stăpânirea de libertate binefăcătoare a Domnilor din Țara Românească,²⁾ ceeace se evidențiază în toată viața lor istorică ulterioară. O clasă boierească, — „boierii domniei mele“, — apare în epoca de stăpânire a Domnilor Români, și ea se menține până în veacul al XIX-lea, încându-se numai partea slabă în nobilimea ungurească. Nu era sat unde să nu fie boieri mulți, ba în unele aproape toți erau de origine boierească. Originea aceasta creștea nespuse de mult mândria poporului de aici, și energia lui de luptă s'a vădit veacuri de-arândul, băgând, nu odată, groază în stăpânitorii unguri sau sași. Se svârcolea pe plaiaul dintre Olt și Carpați,

1) Szádeczky L., *Fogarasvára és uradalma történeti emlékei*, Cluj, 1892, p. 9 și n. 2.

2) Bunea: *Stăpânii Țării Oltului*, ed. Ac. Rom., 1910 și Meteș: *Moșiile Domnilor din Țările române în Ardeal*, Arad, 1925, pp. 12—20.

un element de o vitalitate neobișnuită, căutând în luptă zilnică, să-și oțelească forțele materiale și sufletești, și să frângă puterea stăpânilor lacomi și brutali. De aici porneau acele neogoite mișcări, cari făceau multe pagube și gânduri triste stăpânilor trecători. Amintirea vechei dominații românești în acest colț românesc, supus străinilor, a trăit totdeauna viu în sufletul acestor olteni harnici deștepți și viteji, și căutau s'o dovedească aceasta cu fapta, venind în ajutorul domnilor români de câte ori puteau, ca în 1508, când o parte din Românii satelor făgărășene s'a ridicat pentru Mihnea Vodă cel Rău, — acesta trăise mult timp, pela 1498, între ei — ca să-i deie în stăpânire tot ținutul Făgărașului, cetatea și poporul.¹⁾ Dealtfel și Domnii Țării Românești, prin faptul, că în titulatura lor „ducatul Făgăraș“, figurează până pela 1700, se dovedește, că ei erau neconținut cu ochii țintă la țara lui „Negru-Vodă“.

La orice nedreptate aici se reacționa, și de atâtea ori violent, încât stăpânirea se mișca din țitini, luând cele mai drastice măsuri pentru potolirea spiritelor revoltate. Așa de pildă fostul căpitan al cetății Făgăraș, Paul Tomori, — ajuns pe urmă arhiepiscop, și mort la 1526 în lupta dela Mohaciu — scrie Sibienilor sași, în 16 Noemvrie 1523, aceste cuvinte caracteristice pentru felul cum tratau Ungurii și Sașii pe Românii din Țara Oltului:

„Să știți d-voastră că nici un lucru și nici o treabă nu apasă atâta pe supuși decât, când una din părți nu vrea să se supună judecății, ci prin vreo poprire neobișnuită vrea să-și îndrepte lucrul [vrea să zică, cum fac Sașii]. Din astfel de pricini odinioară crescuseră între Români furturile, dările de foc, prădăciunile în acea țară [a Făgărașului], pe care, cum știți d-voastră, cu cele mai mari osteneți și cu osândirea la moarte a unora ca aceia le-am adus în stare bună. Lăsăm la o parte plângerile castelanilor, cari ne scriu la scrisorile noastre și au spus de față: atâta este numai că *Sasul trebuie să fie preferat, — cum era pe vremea noastră, — Românului; altfel țara aceia în curând n'ar mai face nici o deosebire, dacă s'ar cumpăni cu aceiaș măsură interesul catolicului și al Românului*“²⁾.

Cu toate că judecățile erau adeseori nedrepte și favorabile stăpânilor, totuș Românii olteni au avut un mare noroc, față de ceilalți Români de sub jugul unghuresc, că ei au fost judecați, vreo 400 de ani, în toate chestiunile lor zilnice, — afară de omor, etc., — de scaunul de judecată al celor 12 boieri români cu judele curții în frunte, de unde puteau face apel la scaunul superior de judecată al celor 12 nobili cu căpitanul cetății în cap.

1) Pușcariu: *Revolta boierilor din Țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă cel Rău, 1508—1510*, în *An. Ac. Rom.*, sect. ist., XXXIII., (1910), pp. 65—69.

2) Iorga-Hurmuzaky, XV., pp. 275—6 no. D.

Erau 6 scaune de judecată cu boieri și anume : cu 12 asesori în Beclean, Șercaia și 2 în Făgăraș, oraș și ținut—satele, apoi 2 cu 6 asesori boieri : în Porumbacul-de-jos și Comana-de-jos.¹⁾ Acestor scaune de judecată erau supuse vreo 62 sate, aparținătoare cetății Făgăraș. Ni s'au păstrat o mulțime de urbarii și conscripții, de pela 1600 până în secolul al XIX-lea, de extremă importanță, care ne zugrăvesc până în cele mai mici amănunte toată viața, așa de complexă și chinuită, a acestor sate făgărășene neconținut agitate.

Era aici un iad de suferință, îndeosebi în veacul al XVIII-lea, după 1765, când domeniul fiscal al Făgărașului ajunge în stăpânirea Sașilor. Niciodată Românii din Țara Oltului n'au fost așa de cumplit maltratați, sub raportul greutăților iobăgești, ca în epoca când Sașii au ajuns stăpânii lor nemiloși. Așa că chinurile sufletești, rezultate din luptele acerbe între frați pentru legea românească, erau zilnic mărite prin durerile materiale, pe cari le pricinuiau exploatarea iobăgești fără păreche în alte ținuturi de sub dominația aspră a Ungurilor.

Două declarații ale bătrânilor și fruntașilor din acest ținut ne vor lămuri deplin despre situația insuportabilă. Țăranii din Drăguș, la ancheta din 1820, spun :²⁾ „De când suntem sub stăpânirea Măriei sale baronului *Bruchenthal Iosif*, la care slujbă, când răsare soarele să fim în brazdă, la prânz nu ne lasă un sfărtaș de ceas să răsufliăm, la minaj un porțion de fân la patru vite și nici atâta vreme nu ne îngăduiește, ca să poată vitele noastre acel porțion de fân cu odihnă a-l mânca, unde mai demult am avut slobozenie de dimineața până la 6 ceasuri pe locul cel domnesc să paștem vitele, atunci am înturnat la brazdă și am lucrat până la prânz, când iară un ceas odihnă ne-a dat, seara la 6 ne-a slobozit de am venit acasă, dară acuma ne ține până noaptea întunec și de multe ori când s'a întâmplat de îi lună și pe lună ne făceau de lucrăm cu vitele nu numai, dar acuma de doi ani n'am avut vreme să grăpăm locul cel domnesc, și a aprins paie pe câmp și așa ne-au făcut de am grăpat locul, ne-au mânat la căratul gunoiului și ne dă cu soroc lucru, adevăte atâta ne dă că noi nu putem nici decum birui și așa stricăm vitele, cine lucră azi lucru domnesc, acei cum îi mâne și de multe ori nici a treia zi nu poate lucra, cu o vorbă, sărăcie mai mare nu poate să fie într'un sat cum e la noi...”

Reprezentanții satului Viștea-de-sus declară cu acelaș prilej contra aceluiaș stăpân :

„...La noi sânt femeii sărace și sânt muieri de acelea la care bărbații au dat în cătane și până azi sânt cătane și slujesc pe

¹⁾ Vezi pe larg despre aceste scaune în cartea mea „*Viața economică a Românilor din Țara-Făgărașului* (în curând sub tipar).

²⁾ Meteș : *Viața agrară, economică a Românilor din Ardeal*, I, București, 1921, pp. 272—3.

împăratul, cari muieri sunt neputincioase și sărace de tot și nu pot face slujba curții, ca unde sunt bărbați; și curtea a poruncit să facă slujba, că de n'o face se iese din moșie și să meargă încâtro vor vrea, și dacă au copii să-i ducă în strajament, că curtea fără slujbă întreagă nu lasă pe nici una. Îi povara și aceea că sânt oameni săraci la noi, că nu pot ținea boi trăgători nici decum, fără să hrănesc cu câte o vacă, care a avut obiceiul până acuma de tot așa i-a mânat la slujbă, că dacă s'a dus dimineața să poată veni pe seară acasă, dar acuma și pe aceștia îi mână pela Avrig, pela Făgăraș, de nu pot veni cu dusul și venitul într'o zi, din care omul sărac a avut și pagubă, că vaca care a fost cu lapte de n'a supt vițelul, a secat și a rămas omul fără lapte. Noi Viștenii-de-sus trecem prin trei hotăre până venim la Sâmbăta-de-jos [aici era curtea, unde se făcea robota], care cale îi de 3 ceasuri bune dela noi, și tot poștește curtea de când intră iobagii, cari șed acolo în loc și intră în lucrul domnesc, — să tunăm și noi, care nu se poate nici de cum, când se creapă de zivă poștește să fim acolo și ne ține până se întunecă de tot; și așa dusul și venitul, care face 6 ceasuri caută noi noaptea să-l plinim, când alții odihnesc, și de nu vom fi la vremurile cele numite acolo ne bate până nu mai putem. La vremea secerii, la sapă, la coasă și la tot felul de lucru, când îi grabnic ne ține câte 3 zile, și nu face cu oamenii cum ar trebui să facă, fără ca vite ne ia cu biraele cele domnești, cu jitarii și cu brănișterii pe dindărapt și ne închide într'o șură și pune lacăt pe poarta șurii și așa ne ține până se isprăvește lucru. Cu o vorbă, la lucrurile cele domnești, alta nu poate vedea omul, fără suduiturile și bătăile cele multe. Avem povara asta, ne-a mânat seara la lucru până a întunecat și trăistile cu merindea le-am pierdut, și dacă ne-am dus și ne-am rugat să ne lase să aducem merinde, ne-a dat o bătaie bună, nici nu poate omul alta vedea fără tot bătaie peste bătaie, toate obiceiurile s'au schimbat...¹⁾

În condițiile acestea jalnice s'a desfășurat traiul greu al Românilor din Țara Oltului.

II.

Să vedem cum se înfățișează în acest mediu de iobăgie neagră, viața bisericească a Românilor din Țara Oltului.

Știri relative la această viață, în epoca cea mai veche până pela 1600, ne lipsesc aproape cu totul. Cele câteva date sărăcicioase, despre menținerea câtorva nume de preoți, se vor semna mai jos, unde se vor da note istorice despre viața bisericească a fiecărui sat, cu totul 63 de sate, urmând ordinea alfabetică. În partea întâi a acestui studiu vom prezenta numai informațiile de

¹⁾ *Archivul statului ungar* din Budapesta: Fogarasvidék, II, pp. 223—282. Vezi pe larg studiul meu: *Românii și Sașii. — Traiul lor împreună pe „pământul crăiesc” din Transilvania* (sub tipar).

ordin general, cari privesc viața bisericească a întregii țări a Oltului, rămânând amănunțele speciale, pentru fiecare sat, să fie cuprinse în partea a doua a cercetării de față.

Nu încapă nici o discuție, că în timpul când domniii Țării Românești au stăpânit Țara Oltului (1366—1464), toți preoții și protopopii de aici erau în atârnare directă de Mitropolia din Târgoviște sau de episcopia din Râmnicul-Vâlci, unde se și sfințeau, primind fel și fel de daruri și ajutoare dela Domnii, vlădici și boierii români. Foarte probabil această situație s'a menținut și după încetarea dominației românești, dacă nu cumva au fost supuși vre-unui episcop român cu reședința în Transilvania în secolul al XVI-lea. Ceeace știm sigur e numai faptul, că pe la 1585 toată Țara Oltului e scoasă de sub dominația duhovnicească a Vlădicului român din Alba-Iulia, și supusă preotului reformat maghiar din Făgăraș, care încassa dela fiecare preot câte un floren,¹⁾ precum la Rusalii da fiecare preot român de aici pela 1570, câte 1 fl. cetății Făgărașului.²⁾ Când Mihai Viteazul intră în relații cu Sigismund Bathory, vedem că jugul calvin cade de pe capul bieților preoți făgărășeni și acest Principe al Ardealului, în 4 Iunie 1595, dă voie lui „Ioan de Prislop, vlădica soboarelor românești din Transilvania” să-și adune dela fiecare preot din Țara Făgărașului, câte 1 fl. pe fiecare an, după obiceiul bătrân, precum încassa dela preoții din celelalte părți a Transilvaniei.³⁾

În decursul domniei principilor calvini: Gavril Bethlen și cei doi Gheorghe Rákoczy, biserica românească din Țara Oltului ajunge din nou sub jurisdicțiunea superintendentului calvin, astfel că Mitropolii români din Alba-Iulia — afară de Mitropolitul Ghenadie al II-lea și Ilie Iorest, cari au avut stăpânire și asupra bisericii din ținutul Făgărașului⁴⁾ — aveau numai atâta drept de dispunere peste cele trei protopopiate făgărășene, cât le permitea șeful bisericii calvine ungurești.⁵⁾ Acei preoți, cari de voie sau de nevoie ascultau de porunca episcopului calvin, se bucurau de privilegiul scutirii de dijmă și de robotă. Așa de exemplu principele Gavril Bethlen, în 18 Septemvrie 1624, scutește pe preoții români din Țara Făgărașului de dijma obișnuită din vite și produse.⁶⁾ Acest

1) Pokoly I., *Az erdélyi reformátusegyház története*, II, Budapesta, 1904, p. 171.

2) Meteș, *Viața agrară, economică a Românilor din Ardeal*, I, București, 1921, p. 251.

3) Șincai, *Cronica Românilor*, la anul 1596.

4) Conform diplomei protopopului Ștefan din Berivoiu, din 21 Maiu 1647, dela Gh. Rákoczy I-u. Lupaș, *Principele Acațiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici* în *An. Ac. Rom.*, secț. ist. XXXV, (1912), p. 571.

5) Cipariu: *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 200 (numirea Mitr. Simion-Ștefan, în 1643).

6) Cipariu: *Archiva pentru filologie și istorie*, Blaj, 1867, p. 551.

privilegiu, la dorința Mitropolitului Ghenadie, e întărit, la 9 Aprilie 1638, de principele Gheorghe Rákoczy I-ul, însă cu condiția, „ca să aibă vlădica românesc *cinci condiții*, făgăduite în vremea prealuminatului domn principe *Bethlen*, carele înaintea noastră a fost — zice Samuil Klein ¹⁾ — că totdeauna nevătămate le va ținea și le va plini, și să fie ascultător de vlădica bisericii ungurești de legea dreaptă“. Astfel de scutiri de dijmă mai primiseră preoții de aici, în 1631, 1633, dela căpitanul cetății Făgăraș.²⁾

În veacul al XVII-lea, e o luptă permanentă între Mitropolii noștri din Alba-Iulia și episcopii calvini pentru stăpânirea bisericească asupra Românilor din Țara Oltului. De obicei înving acești din urmă ajutați de puterea politică maghiară.

Așa, în 21 Maiu 1647, principele calvin Gheorghe Rákoczy, prin un decret scoate toată biserica românească din districtul Făgăraș de sub jurisdicțiunea Mitropolitului ortodox din Alba-Iulia și a superintendentului calvin și, o supune cărmuirii protopopului Ștefan din Berivoiul-mare, dependent numai de principe, având toate drepturile unui episcop, afară de sfințirea preoților.³⁾ Păstoria, cu scopuri de prozelitism calvin, a părintelui Ștefan a ținut până pela 1658, căci, în anul următor, în 9 Ianuarie, vedem, că principele Acațiu Barcsay, de origine român, dă drept de stăpânire bisericească asupra Țării Făgărașului Mitropolitului Sava Brancovici din Alba-Iulia,⁴⁾ întărind acest drept și în 20 Martie acest an, când scutește pe preoții din acest ținut de orice dări nedrepte, afară de onorariul convenit, după obiceiul, domnilor de pământ și de eventualele impozite, pe cari le va vota, pentru necesitățile țării, dieta Ardealului.⁵⁾

III.

Scopul calvinilor era să câștige sufletele românești pentru legea lor. Nu cruțau nici un mijloc pentru aceasta. Folosesc de atâtea-ori siluirea și forța politică, apoi fac nobili dintre preoți,

¹⁾ Metes: *Istoria bisericii și vieții religioase a Românilor din Ardeal*, I, Arad, 1918, pp. 147—8.

²⁾ Metes: *Istoria bisericii românești din Ardeal*, I, p. 163. — Popa Stan din Scheiul Brașovului, pela 1632, e preot într'un sat de lângă Făgăraș, unde l-a trăznit. Stinghe: *Istoria bisericii Scheailor Brașovului*, Brașov, 1899, p. 6.

³⁾ Lupaș: *Acațiu Barcsai și Mitr. Sava Brancovici* în *An. Ac. Rom.*, sect. ist. XXXV, pp. 571—572 și nota 1. — Vezi pe larg mai jos la *Berivoiul-mare*.

⁴⁾ Dobrescu: *Fragmente privitoare la istoria bisericii române*, Budapesta, 1905, p. 38. În iarna 1659, în cetatea Făgărașului, au fost spânzurați viteazul popa Gheorghe din Ciurila (jud. Turda) cu fratele său, fiindcă au luptat în fruntea la 600 Români, alături de Rákoczy Gh., contra lui A. Barcsay. Krauss: *Sibenbürgische Kronik*, II, Viena, 1859, p. 288.

⁵⁾ Dobrescu: *o. c.*, p. 39; vezi despre preoții din Țara Făgărașului și scutirile lor din vremea lui Apaffi. Kemény: *Notitia hist. dipl. arhivii capituli albensis*, II, Sibiu, 1836, pp. 53, 56, 64 (din 1665—78).]

tipăresc cărți românești și înființează școli, toate numai ca turma calvină să se sporească cu bieteles oi valahe.

Susana Lorántffy, soția, văduvă a principelui Gheorghe Rakoczy, a făcut mari pregătiri sistematice pentru cucerirea Românilor din țara Oltului la legea calvină. Prin decretul, din 2 Aprilie 1657, ea numește niște „vizitatori” — un fel de inspectori — cari în tot anul de douăori trebuie să viziteze fiecare parohie, cu scopul ca să-și câștige informații precise despre pregătirea preoților și despre felul cum își îndeplinesc datorințele. Pe preoții neglijenți, după 2—3 admonieri, îi va depune. Tot atunci se va interesa de cultura religioasă a tinerimei, de progresul în cele sfinte al poporului credincios, de viața privată a preoților și a membrilor familiilor. Vizitatorii nu pot dicta pedepse în bani, aceasta o poate face numai magistratul civil. De întreținerea acestor „inspectori”, în vizitațiuni, se îngrijesc preoții și poporul credincios.¹⁾

E ușor de înțeles, cu ce plăcere au fost primiți acești „inspectori” ai cărmuirii în casele preoților români din țara Făgărașului, pe care principesa îi supusese consistorului reformat din Făgăraș.

Principesa S. Lorántffy s'a hotărât să întemeieze o școală în Făgăraș pentru luminarea, în sens calvin, a Românilor de sub oblăduirea ei. Astfel prin decretul important, din 3 Aprilie 1657,²⁾ aduce la cunoștința oficialilor săi din Făgăraș „precum și boierilor, protopopilor și preoților, celor prezenți și viitori, că noi, fiind datoria noastră principală de a apăra religia și a proteja cele bune, văzând în ce neștiință se află în domeniul nostru din Făgăraș întregul popor român, atât comunele cât și boierii, dar chiar și cei cari au însărcinarea de a învăța pe alții.

Astfel ordonăm să se fundeze aici în Făgăraș o școală românească cu învățătorii necesari, îngrijindu-ne de susținerea și proviziunea aceleia. Spre conducerea ei am dispus alcătuirea unor legi, cari propunându-se fruntașilor români din Făgăraș, ele au fost cu bucurie acceptate și ei au promis ajutorul la opera aceasta sfântă, dumnezeiască”.

Decretul fiind plin de amănunte foarte prețioase, iată ce zice despre *locul, edificiul și imunitatea acestei școli românești*.

1. „Școala românească va fi nemijlocit lângă școala maghiară, pentru inspectarea mai ușoară, pentru ca elevii români să poată învăța ungrește și să-și poată mai ușor însuși scrisoarea ma-

¹⁾ *Magyar protestáns egyháztörténelmi adattár*, VIII, Budapesta, 1910, p. 110 și urm.

²⁾ *Ibid*; I. Rațiu în *Foiaia școlară* din Blaj reprodus la Aron, *Monografia bisericilor, școlilor române din Făgăraș*, Făgăraș, 1913, pp. 207—216; și *Revista istorică*, IX, București, 1923, pp. 187—191.

ghiară și latină și în schimb să poată învăța și elevii maghiari, dacă le convine, limba și scrisoarea română.

2. Românii vor avea edificiu separat, atât pentru învățători, cât și pentru elevi, apoi sală de învățământ și curte separată, din care va duce o ușă comună la școala ungurească; școlarii au să trăiască, ambii, în bună înțelegere, la caz contrar vor fi pedepsiți din partea învățătorilor după-cum merită.

3. Imunitatea școlii va fi aceeași, ca și a școlii maghiare".

Despre *învățătorul* acestei școli se zice :

1. Să fie un cărturar foarte bun, eșit din școlile noastre reformate ungurești, care să știe foarte bine scrie și vorbe românește.

2. Numirea și instituirea lui se va face prin domnul cetății, magistrat și consistoriul din Făgăraș și va depinde de aici.

3. Va instrui mai întâiu, atât pe cei mari, cât și pe cei mici în alfabetul românesc, învățându-i a scrie românește, și mai ales a ceti bine Testamentul, Psaltirea și Catehismul tipărit la Alba-Iulia. Apoi îndată, sau și într'aceea, îi va învăța românește „capita catechetica”, precum Tatăl nostru, Credeul, Zece-poruncile, Bottezul, Spovedania și dispozițiile disciplinei (dreptul) bisericești. Apoi îi va mai învăța cântările bisericești, precum se cântă în bisericile din Caransebeș și Lugoj¹⁾ (cu acel adaus, că toate trebuiesc scrise cu litere românești). Pe gramatici și alți școlari, cari se țin în școală, în nădejdea serviciului bisericesc, îi va obicinui și cu predicarea, sau, în măsură mai mică și cu catechizarea.

4. Va propune cel puțin în atâtea ore, ca învățătorul maghiar.

5. Cu învățătorul maghiar să trăiască în armonie, ca doi colegi egali în oficiu și să aibă grijă, ca și între școlari să fie bună înțelegere, ca să nu fie supărați nici într'un chip, nici românii din partea ungarilor și nici ungurii din partea celorlalți. Școlarii, cari nu vor observa aceasta, să fie pedepsiți, după greșala lor, de dascăl sau de magistrat, sau mai întâiu să fie dojeniți din partea consistoriului.

6. Să cerceteze cu sârguință biserica românească cu toată școala, mai ales în Dumineci și sărbători și când va fi pofțit la înmormântări va cânta acolo conform uzului bisericilor din Caransebeș și Lugoj, făcând eventual la aceste ocaziuni pe cântărețul sau pe predicatorul.

7. Rugăciunile de toate zilele le va traduce, cât mai curând, în românește (folosindu-se de ajutorul celor cari știu bine româ-

¹⁾ În Lugoj era un predicator român-calvin Ștefan din Făgăraș, care, în 1640, tradusese cântările calvine, apoi psalmii lui David și Catehismul calvin, în românește, care s'a și tipărit în Alba-Iulia la 1648, A. Bianu-Hodoș : *Bibliografia veche românească*, I. București, 1903.

nește, le va zice el însuș în biserica românească, cel puțin până atunci, până când preotul românesc ordinar le va putea învăța și preda.

8. Nu va trimite pe nimeni învățător în satele românești, până când nu va ști ceti și scrie fără greșală, până când nu va învăța cântările și catehismul, având să dea dovadă mulțumitoare despre toate acestea cu ocaziunea examenelor obișnuite; neobservarea dispozițiilor va fi pedepsită cu reducerea salariului prin magistrat și consistoriu".

Despre *gramaticii și elevii* acestei școli se spune :

1. „Toți gramaticii din țara Făgărașului sunt datori a frecventa școala din Făgăraș; altfel se vor scoate din funcția lor de gramatici și vor fi așezați apoi iarăș în situația de iobași.

2. Înainte de toate să se obișnuiască cu religiozitate, dimineața și seara să se roage lui Dumnezeu, zicând rugăciunile scrise pe seama elevilor la sfârșitul Catehismului, pe limba românească.

3. Să învețe cu sârguință și să instruiască pe copiii ce li se vor încredința lor.

4. Să nu primească vre-un elev fără știrea învățătorului.

5. În fiecare seară să reciteze în școală rugăciunile românești, precum se obișnuiește în școala maghiară; ceice nu vor face aceasta și neavând cauze suficiente, se vor pedepsi cu un ban.

6. Celor cari vor absentă dela prelegeri, fără știrea învățătorului, li-se vor reține câte un țipău (pâine).

7. Celor ce nu vor lua parte în Dumineci la serviciul divin, să li-se ia „prebenda" (mâncarea) și să se dea altora; ceice vor absentă în zilele de peste săptămână, când va fi rândul lor, să plătească câte un ban, și tot astfel și ceice nu vor fi prezenți la înmormântări.

8. La înmormântări să se plătească învățătorului și gramaticilor, cum se plătește învățătorului maghiar.

9. Gramaticul, care se pregătește la preoție sau oricine învață la această școală și nu-și termină aici învățătura, nu poate fi preot în țara Oltului.

10. Preot sau învățător din locuri străine, în țara Făgărașului, să nu se primească, până când în această școală se va afla om potrivit pentru acele slujbe. Iar dacă aici nu s'ar afla, să se primească numai om din partea locului, ca să se încunjure eventualele certe. Ceice vor face altcum, magistratul îi va da afară și-i va pedepsi și în alt chip, atât pe ei, cât și pe proto-popi și pe sate.

11. Gramaticilor, cari au făcut bun progres în școală, li-se dă voie, mai ales în Dumineci și sărbători, dar și cu alt prilej,

când au răgaz, să predice în biserica românească din Făgăraș, sau și pe sate, pentru a se deprinde; dar numai cu știrea și învoirea parohului ordinar.

12. Gramaticii și alți școlari, ai căror părinți sunt bine situați, nu pot beneficia de favorurile școalei, numai în cazul când părinții, din ură față de lumină, n'ar voi deloc să-i susțină, însă tinerii ar avea porniri foarte bune".

Controlul învățământului e precizat în următoarele :

1. „Vizitatorii școlii să fie în primul rând preoții din Făgăraș, apoi 2—3 inspectori mai inteligenți din consistoriu, cari vor ști bine românește, împreună cu 2 boieri și predicatori români mai învățați.

2. Datoria acestora va fi să viziteze școala măcar odată pe lună, cercetând conștiencios, cum își îndeplinește slujba învățătorul, cum sporesc școlarii în știință și cum observă legile.

3. Ei vor aranja în fiecare an câte două examene publice, unul primăvara, cu două săptămâni înaintea Paștilor și altul toamna, cu două săptămâni înainte de culesul viilor. La examene să se invite magistratul, membri mai culți ai boierimei și preoțimei și alți oameni cinstiți, ca să vadă progresul frumos.

4. Copii, cari absolvând în școala românească, ar dori să studieze mai departe, să fie promovați în școala latinească, dacă vor merita, dar numai cu știrea, învoirea și hotărîrea inspectorilor".

Plata învățătorului și susținerea școlii sunt fixate în acest fel :

1. Învățătorul școlii capătă anual: dela principesa: 40 fl., 16 gălete de grâu, 25 vedre de vin, 80 vedre de bere, 2 porci grași (sau 4 fl.), 2 cași și 25 care de lemne.

2. Dela boieri capătă anual: 50 fl., și câte-o găină. Ceilalți bani, fiindcă fiecare boier e dator să plătească câte 50 bani și câte-o găină, se vor folosi pentru susținerea elevilor fără „prebendă" și a copiilor săraci.

3. Didactrul dela copiii Românilor și Grecilor din Făgăraș, a boierilor și țăranilor bogați din afară va fi ca în școala ungurească, nepoftindu-se dublu nici dela școlarii externi, nici dela alții. Copiii oamenilor săraci și școlarii locuitori în școală vor primi instrucțiunea gratuit.

4. Dintre gramaticii locuitori în școală, opt mai buni și mai săraci, capătă, din cetate pe an în fiecare zi câte patru țipăi, mai întâi cei promovați (în școala latinească), apoi ceice se pregătesc la preoție și dascălie.

5. Pentru susținerea acestora preoții din țara Oltului vor contribui cu câte 25 bani.

6. Colectele dela boieri, preoți și sate se vor administra de birăii curților la doi termeni, pe vremea examenelor publice.

Școala aceasta a Susanei Lorántffy, făcută cum zicea ea, „pentru mărirea lui Dumnezeu și pentru înălțarea nației valahe",

a fost, fără indoială, cea dintâiu școală românească sistematică și bine organizată. Deci era o școală primară împreună cu un fel de gimnaziu inferior, după modelul școlilor ungurești din acel timp.

Multă lume a învățat carte românească în această școală, toți dascălii și preoții din acea vreme, în țara Oltului, au fost, au trebuit să fie, ucenicii acestei instituțiuni de învățământ laic și bisericesc a darnicei și luminatei principese Susana Lorántffy. Ba veniau aici și din alte părți ardelene, până și din Principatele române, căci iată ce ne desvăluiește o notă neașteptată scrisă în 18 Martie 1677 pe o *Evanghelie* slavonă și românească, în manuscris, din mănăstirea Neamțului din Moldova: „Am scris cu multă trudă, când am fost în țara Oltului, la Unguri, de am învățat gramatici și într'acea gălceavă multă am scris și o am săvârșit: eu fratele preotului Irimii dela Coiceni (în jud. Dolj?) anume Ionașco am scris această evanghelie”.¹⁾

Școala s'a menținut până pe la 1700. Învățătorul român al acestei școli, era, în 6 Maiu 1662, Mihail Silvásy, căruia, în 23 Iunie acest an, dregătorii cetății voiau să-i schimbe plata, dar principele Mihail Apaffy le poruncește să păstreze obiceiul vechiu în ce privește plata învățătorului și să clădească pentru școală un edificiu mai mare și mai potrivit.²⁾

Școala aceasta românească se pomenește și la 1694 în diploma lui Apaffy, prin care dă voie lui Constantin Vodă Brâncoveanu să facă o biserică ortodoxă în Făgăraș.³⁾

În 1701 era deja desființată, domniau austriacii catolici și împăratul Leopold poruncește, în 19 Martie acest an, să se facă o școală românească și în Făgăraș.⁴⁾

Școala întemeiată de principesa S. Lorántffy, a fost așezată în piața de azi a orașului Făgăraș, în partea nordică, lângă biserica reformată, unde era și școala ungurească, cum am văzut din statutele școlii reproduse mai sus.

IV.

Îndată după fondarea acestui așezământ de învățatură, apare aici un episcop român-calvin Daniil, cu reședința în Făgăraș. De origină probabil din Ardeal, învățând meșteșugul tipografiei, îl vedem că tipărește, din încrederea Mitropolitului Țării Românești Ștefan, la 1652 în Târgoviște, *Pravila*, o compilație greoaie, tradusă de acest călugăr cu carte „Daniil Panonianul”. Din Țara Românească Daniil trece în Moldova, unde stă retras într'o mănăstire, până ce însuș Apaffy, principele Ardealului, îl cere după recomandafia și alegerea călugărilor, pentru a-l face episcop la

1) Metes, *Istoria bisericii românești din Ardeal*, I., pp. 363—4.

2) Rațiu, la Aron; o. c. p. 215 *Magyar protestáns egyháztörténelmi adattár*, VIII.

3) Pușcariu: *Documente pentru limbă și istorie*, II, p. 358.

4) Nilles: *Symbolae etc.*, I. p. 298.

Făgăraș. O scrisoare, din 10 Noemvrie 1661, a egumenilor : Sofronie dela mănăstirea Dobromira și Teodosie dela mănăstirea Cașin, către Mihail Apaffy, ne dă lămuriri foarte interesante despre felul cum a ajuns Daniil episcop în Țara Oltului ¹⁾ :

„...Cinstita porunca a Măriei Tale, care a venit într'această parte de loc spre noi dela credincioși ispravnicii Măriei Tale, înțeles-am de toate ce-a fost porunca M. Tale și pentru ce. Pentru aceea foarte am socotit de această treabă, cu toți părinții dimpreună, toate sfintele mănăstiri câte se află într'această parte de loc, și am aflat pe acest părinte dintre frații noștri, socotind că va fi destoinic și învățat intru toată legea creștinească și intru toate ce sânt învățăturile sfintei biserici învățat. Pentru aceea și noi, având atâta lipsă pentru acest frate, nu ne-am fi îndurat într'alt chip, ci numai, văzând noi cinstita poruncă a Măriei Tale, și toți cari se află priatini M. Tale, intru nimica n'am socotit lipsa noastră, ce am căzut împreună cu toate mănăstirile și am rugat pe acest frate, anume popa Daniil. Pentru acia și Sfinția Sa, văzând porunca M. Tale și-a noastră smerenie, n'au avut ce face, numai ce-au plecat și Sf. Sa intru tot precum a fost cinstită porunca M. Tale și smerenia noastră, și iată l-am instrăinat de țară. Deci de acum numai precum va fi darul lui Dumnezeu și mila Măriei Tale, precum șerbii Măriei Tale, și spre acest părinte...“ După această designare a călugărilor, Daniil trece în Transilvania pentru a fi episcop, timp de 6 ani, al Românilor din Țara Oltului.

Principele Mihail Apaffy prin diploma de numire, din 20 Aprilie 1662, ne spune care-i rostul și datoria acestui vlădică în părțile făgărășene ²⁾ :

„...Fiind noi povățuiți despre viața, învățatura blândeților vrednice Sfinției Sale Daniil, episcop, pe acelaș dară Daniil, episcop, după cea mai cu plecăciune a oarecărora domni sfetnici, anume credinciosului nostru cinst. Ioan Betlen de Chiș-Bun și canțelarius, scaunului secuesc Udvarhei, căpitan mai mare și varmeghiei Cetății de Baltă, fișpan, rugăminte, l-am așezat episcop de obște bisericilor românești în țara noastră Ardeal, peste apa Oltului, din partea stăpânirea Sfinției Sale Savă Brancovici, episcopului mai cu mult stăpânitor în țara aceasta a noastră Ardeal. Însă așa ca precum însuș cuvântul lui Dumnezeu după Sf. Scriptură să-l vestească norodului românesc cu cuvântul, așa să poruncească păstorilor lui supuși, aceia ce urmează. Afară de aceasta, după obiceiul celor mai dinainte episcopi rumânești, temeiul legii să-l puie la cale bună, datoriile de scrisori, încredințate episcopilor rumânești, în toate ponturile drept și cuvios, dator să fie a le împlini

¹⁾ Iorga : *Acte românești privitoare în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova în Buletinul Comisiei istorice a României*, II, București, 1916, pp. 263—4 No. LXXXIV.

²⁾ Iorga : o. c, p. 265, no. LXXXV, și în latinește la A. Bunea: *Vechile episcopii românești*, Blaj, 1902, p. 113, nota 2.

adecă domnia sa episcopul în stăpânirea aceasta a sa mai ușor și cu folos să meargă înainte... adecă, să se supună, superintendentului calvin sau cum se zice în diplomă „episcopului de religieuna ortodoxă“.

Iar dregătorilor săi Apaffy le poruncește „tare, ca oricând susnumitul Daniil episcop, sau cu numele lui, omul său, pe voi de față va pofti... să fiți cu toată ajutorința spre învățatura cuvântului lui Dumnezeu și spre îndreptarea Bisericilor, și toate ce ar fi dregătoria sa a face, să nu împotriviți, și persoanele lui de toată stricăciunea să le feriți și să le acoperiți și după stările împrejur la vreme de lipsă să le povățuiți la locuri de scuteală...“

Autoritatea vlădicului Daniil în eparhia sa din Țara Oltului era destul de scăzută și ștearsă, dovadă că Ana Bornemisa, soția lui Apaffy, în 11 Aprilie 1663, supune bisericile românești din acest district, jurisdicțiunii consistoriului calvin din Făgăraș. dându-i totodată dreptul să le cerceteze conform planului făcut de Susana Lorantffy, pe care l-am publicat mai sus.¹⁾

După o scurtă păstorie Daniil părăsește scaunul său vlădicesc dela Făgăraș, fără să știm cauzele cari l-au determinat. În 12 Ianuarie 1668 și 3 Noemvrie acest an Daniil, „ce-au fost Mitropolit la Beligrad“ (adecă episcop la Făgăraș), trăiește în schitul Sf. Ioan din Focșani, apoi la mănăstirea Soveja din Moldova.²⁾ Între 1673—76 Daniil, ca episcop, păstorește la mănăstirea Strehaiia din Oltenia Țării Românești,³⁾ iar la 1686 ia parte la alegerea și sfințirea Mitropolitului ardelean Varlaam în Târgoviște și în 30 Iunie 1686 e iarăș la Focșani.⁴⁾

Onorariul pe care preoțimea făgărășeană era dator să-l dea cetății Făgăraș e următorul, care evident varia după necesitățile și lăcomia stăpânitorilor: Între 1667 și 1687 plăteau anual: episcopul 25 fl., cei 3 protopopi pe care-i cunoaștem cu numele: Radu din Făgăraș, Man din Ucea-de-jos și Sim din Vad câte 15—20 fl., și adunau dela preoți darea anuală 50—100 fl., din care $\frac{1}{2}$ era a principesei Ana Bornemisa și $\frac{1}{2}$ a căpitanului cetății. Preoțimea se compunea din boieri și din iobagi. Preotul din neam boier da numai 750 fl., preotul din tată preot din neam iobag dă 15 fl., iar preotul făcut dintre iobagi rămâne la dispoziția principesei cu plata, fiindcă el e scris în urbarii între iobagi. Fiecare preot mai dă anual câte o căblă de ovăz. Un popă nou, aparținător curții din Comana-de-jos, dă în 1687 numai

¹⁾ *Magyar protestansgyház történeli adattár*, VIII, Budapesta, 1910, pp 129—130.

²⁾ Dumitrescu în *Amintire lui Ioan Bianu*, București, 1916, pp. 242—3 (nu-i nici o dovadă, că acest episcop Daniil ar fi autorul unei „Istorii a Țării Românești dintru început“, cum crede a dovedi Dumitrescu. *Ibid.*, pp. 240—46).

³⁾ Bianu: *Episcopia Strehaiiei* în *An. Ac. Rom. sect. ist. XXVI*. și Lăpe-datul Alex.: *Episcopia Strehaii*, București, 1906.

⁴⁾ *Amintirea lui I. Bianu*, p. 251.

375 il.¹⁾ În vremea de războiu darea preoților era crescută foarte mult, după-cum ne arată și hotărârile dietelor ardelene.²⁾

V.

Ne apropiem de anul 1700, când începe epoca de strașnice frământări și lupte pentru păstrarea legii strămoșești. În această luptă Românii din Țara Făgărașului au fost totdeauna în linia întâi de bătaie, apărând cu vitejie și mult sacrificiu legea veche românească. În epoca calvină, în secolul al XVII-lea, poporul a rămas neatins, doar câțiva boieri, preoți și protopopi iubitori mai mult de cele pământești, decât de cele sfinte ale lui Dumnezeu și de bunele tradiții strămoșești, — s'au spurcat cu legea cea nouă ungurească, înmormântându-se astfel în disprețul general al Românilor din aceste regiuni de trainice și neînfrante tradiții seculare.

Unirea religioasă cu Roma a produs între frații români din țara Oltului mult sbucium, lacrimi și dureri, cum dealtfel în tot cuprinsul Ardealului și „părțile ungurești”. După „actele oficiale” ale unirii, — cari sunt în mare parte falsificate, cum am spus-o și dovedit-o și altădată, — au luat parte la aprobarea acestei uniri mai mulți protopopi din districtul Făgărașului, unii cari au existat și alții cari n'au trăit poate niciodată sau în orice caz n'au fost protopopi în momentul iscăririi actului de unire, cum vom vedea mai departe, vorbind de biserica din Făgăraș.

Actul unirii lui Atanasie, din 7 Octomvrie 1698, îl subscriu 2 protopopi din Făgăraș, Aron și Daniil, apoi protopopul din Ohaba: Gheorghe.³⁾ Iar pe actul unirii din 5 Septemvrie 1700, făcut la sinodul din Alba-Iulia, găsim următorii protopopi din ținutul Făgărașului, cu numărul preoților pe cari credeau că-i reprezintă: Stan sau Stanilă din Viștea-de-jos cu 46 preoți, Radul din Berivoiul-mare cu 56 preoți, Gheorghe din Ohaba cu 40 preoți și Teodor din Râușor cu 45 preoți.⁴⁾ Ar urma deci, după aceste date, dacă ar fi exacte, că toată preoțimea făgărășană s'a unit cu Roma. Adevărul însă e altul. Unii dintre protopopii de mai sus au primit unirea împreună cu o parte din preoți, cari erau indeosebi de origine boieri. Poporul și preoții eșiți din iobagi, partea cea mai mare, au rămas ortodocși, în-

¹⁾ Szádeczky B.: *I. Apaffy Mihály fejedelem udvartartása*, I. Bornemisza Anna gazdasági naplói (1667—1690), Budapesta, 1911, pp. 6, 9, 11, 13, 16, 18, 122, 124—5, 131, 137, 140, 293, 295, 549; și Pușcariu: *Documente pentru limbă și istorie*, II, Sibiu, 1897 p. 360 no. V.

²⁾ Vezi Szilágyi Alex.: *Monumente Comitalia Transilvaniae*, vol. XII—XXI (din 1661—1699), Budapesta. În 25 Martie 1682 e în Făgăraș viitorul Mitropolit din Alba-Iulia, grecul Ioasaf având sprijinul lui Apaffy, cercetează cu Sigismund Boier din Recea, mai mulți protopopi și preoți, mergând cu el la Șerban Vodă Cantacuzino (cf. Meteș: *Biserica românească din Ardeal și Șerban Cantacuzino*, Vălenii-de-Munte, 1915). În 1683 e vorba să țină un sinod al preoților în Făgăraș, Meteș, „*Ist. bisericăscă*”, p. 257.

³⁾ Nilles, *Symbolae*, I. pp. 210—11.

⁴⁾ *Ibid.*, I. p. 249.

fruntând toate siluirile pentru legea lor. Un document, din 20 Iulie 1711, ne arată că 315 boieri și nemeși din țara Oltului au trecut la unire, iscăbind un act pe care îl mai întăresc și cu pecețile lor.¹⁾

La instalarea episcopului unit Atanasie în Alba-Iulia, la 25 Iunie 1701,²⁾ cei dintâi cari protestează contra unirii, alături de românii brașoveni și din țara Bârsei, sunt cei din districtul Făgărașului prin reprezentanții lor: popa Stan și nobilul Ladislau, amândoi din Făgăraș. A doua zi după instalare, în 27 Iunie, toți împreună fac în scris un protest energic, luând de bază decretul de libertate confesională pentru toți, al împăratului Leopold, și declară că rămân la legea strămoșilor, gata să suporte toate greutatețile în liniște, ca și până acum, dar punctele propuse de Atanasie nu le pot primi sub nici o formă; nu se vor uni niciodată cu catolicii, ci vor rămânea în credința cea veche a bisericii răsăritului. Pe preoții cari primesc punctele episcopului unit Atanasie și se fac uniți, nu-i vor recunoaște de învățători și păstori lor și nici nu le vor primi învățăturile lor, etc.³⁾

Lupta aceasta contra unirii costa bani, sacrificii enorme, împreunate cu suferințe grele, ba omul, care avea curajul să iese pe teren, se putea aștepta la suprimarea vieții sale, cum vom vedea îndată.

E sigur, că la rezistența în luptă și la păstrarea legii vechi contribuiau nespus de mult cuvântul de încurajare și ajutoarele fraților din Țara Românească, a Domnilor, Vlădicilor, boierilor și călugărilor, cari aveau cele mai strânse relații cu Românii din țara Oltului, unde sate întregi le aparțineau.

Așa satul *Cuciulata* e, dela 1662, proprietatea boierului muntean Drăghici Cantacuzino. *Sâmbăta-de-sus*, încă din 1653, o stăpânește bogatul Vornic Preda din Brâncoveni, care probabil a zidit mănăstirea de aici, căci diaconul Paul de Alep, care a petrecut multe zile bune în casa acestui darnic și evlavios boier român, ne spune în August 1657: „Vornicul Preda e acum în Ungăria, ca să clădească o mănăstire, căci Craiul (Gh. Rákoczy) îl iubește foarte mult și-l numește tată”⁴⁾.

Sâmbăta-de-sus rămâne nepotului său Constantin Vodă Brâncoveanu, care mai cumpără aici satele *Sâmbăta-de-jos*, *Poiana Mărului*, *Rucărul* și *Berivoiul-mare* și *mic*. Ștefan Vodă Cantacuzino avea satele *Copăcel*, *Recea* și se pare și *Porumbacul-de-jos* și de sus.⁵⁾ Câtă vreme satele acestea au fost proprietatea

¹⁾ P. Maior, *Istoria bisericii*, p. 88.

²⁾ Vezi mai jos la *Făgăraș*.

³⁾ Cișariu, *Acte și fragmente*, pp. 268—9; vezi ancheta din 1747 referitoare la acest protest al reprezentanților ortodocși din Făgăraș, Dragomir, *Ist. deosebirii religioase*, pp. 176—7.

⁴⁾ Meteș, *Istoria bisericii românești*, I. p. 292 n. 1.

⁵⁾ Vezi pe larg despre aceste sate studiul meu, *Moșiile Domnilor și boierilor din Țările române în Ardeal*, Arad, 1925, pp. 85—91.

Domnilor români și a urmașilor lor, nu se poate vorbi în ele de altă lege, decât de cea ortodoxă curată. Toată acțiunea dărză a ortodocșilor făgărășeni a fost neconținut susținută și întărită de cei din Țara Românească cu intervenții la Împăratul din Viena și la diferiți generali din Ardeal, pe lângă sprijinul efectiv moral și material, care zilnic trecea Carpații în Valea Oltului, unde peste 20 mănăstiri cu călugării lor mulți, veniți și din „țară”, lucrau și pentru ortodoxie și agitau contra unirii cu Roma.

Pe cât de mare a fost bucuria și senzația în țara Oltului, când Constantin Vodă Brancoveanu, a înălțat biserica Sf. Nicolae din Făgăraș, pe atât de cumplită a fost durerea și revolta ortodocșilor când le-a luat acest sfânt locaș, cu forța militară, noul episcop Ioan Giurgiu de Pataki. Acesta descălecuse la Făgăraș, încă în 1712, cu scopul precis de a câștiga aderenți pentru noua lege a Papei. Tânăr inteligent, deosebit de învățat — născut în Strâmba, jud. Doboca, pe la 1682 — studiase la Cluj, Viena și Roma, fiind pretutindeni cel dintâiu la învățătură, a trecut cu totul la legea Romei.¹⁾ Fiul de Domn român, Gheorghe Cantacuzino, îl recomandă din Brașov, pe Pataki la episcopie, într'o scrisoare din 23 Oct. 1714 către „prietenul său” Iosif Boer.²⁾ Crescut la Iezuiți, era un aprig credincios al legii catolice, pe care voia s'o răspândească, cu orice mijloace, în sinul „națiunii sale iubite, pentru care este gata — zice el — să-și verse și sângele”.³⁾ Câțiva ani preot catolic în Făgăraș, el n'a fost bine văzut de români, câștigându-și numai dușmani, afară de boierii convertiți. Cu drept cuvânt zice Gheorghe Bariț în istoria sa⁴⁾: „... Ioan Pataki ca paroh și misionar în Făgăraș, pe lângă ce înstrăina pe popor, când acesta îl vedea executând ritul latin, cu care Românii nu se pot deda nici până în ziua de astăzi și nu se crede că se vor împăca cu el vreodată, apoi ca om tânăr, înfocat, inspirat de divinitatea dogmelor catolice până la exaltațiune, călătorind dintr'o comună în alta propaga dogmele cu oareșicare violență; ținea dispute cu popi cari nu înțelegeau nimic din acelea; mai târziu a și luat biserici dela neuniți, firește nu el singur, ci ajutat cu mare zel de forța militară împărătească. Din toate, cea mai mare durere a cauzat luarea cu forța a bisericii din Făgăraș, zidită cu banii lui Constantin Brâncoveanu, fost Domn al Munteniei. Petru Bod zice, că Pataki pedepsia pe locuitori și în bani și cu închisoare, dacă nu voiau să treacă la unire; așa ceva însă nu putea face nici un misionar și unele ca acestea s'ar înțelege de Pataki numai în timpul episcopiei sale”.

(Va urma.)

¹⁾ Vezi multe amănunte despre Pataki: Nilles, *Symbolae ad historiam ecclesiae orientalis*, I. Insbruck, 1885, pp. 404—443.

²⁾ Nilles, *Symbolae*, I, pp. 408—9.

³⁾ Iorga, *Studii și documente*, XII. (= *Scrisori și inscripții ardeleni*, I.) p. 286 no. XV—XVI.

⁴⁾ Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, I. Sibiu, 1889, pp. 323—4.

4 Noembrie 1918.

Două trei săptămâni, după revoluție, lumea începea să se orienteze încetul cu încetul.

După liniștea aparentă a zilelor dintâi — o liniște ce premerge furtunei — amărăciunile înmagazinate de atâta amar de vreme în sufletul masselor, au început să se reverse ca un prisos de lavă. Cu tot inconștientul ce domină psihologia mulțimei, poporul nu s'a dat la acte de brutalitate surdă. Satrapii și excrocii războiului, cari aveau pivnițele pline cu petrol, zahăr, tutun și ceilalți articoli, ce aproape dispăruseră din circulație, în vremea din urmă, au șters putina, de cu bună vreme, scăpând cu câteva pălmi, sau cu câteva ciomege, încasate în clipa pripită a despărțirii. Jandarmii, înarmați până în dinți, au lăsat cazarmii puști și muniții; au predat totul și s'au făcut invizibili.

Era firesc să isbucnească pe ici-colo dezordini, să se spargă pivniți nemeșești, să se dea foc câtorva parcuri din jurul castelurilor grofilor. Oamenii, după ce se răsbunaseră câteva zile, după ce le evaporară aburii alcoolurilor vechi și puternice, începeau a pricepe, că nu e bine, ce fac...

Propagandiștii gărzilor naționale erau ascultați mai cu băgare de seamă. Un argument al lor avu efect miraculos: „Oameni buni. Nu mai prădați, nu mai aprindeți. Căci toate bogățiile aceste sunt acum *ale noastre*, și a noastră e și paguba ce o faceți”!

— Dreptu-i, domnule, nu mai prădăm, nu mai aprindem !

* * *

Se improvizase o jandarmerie la centre, având contact cu satele mărginașe. Spiritul de disciplină al armatei începea să dea cele dintâi roade, în favorul celor ce luptaseră degeaba, patru ani de chinuri și suferinți fără nume, sub steag străin...

Poșta, telefonul era în mâna gărzilor, linia ferată deasemeni. Primăriile aveau telefoane încă înainte de războiu: comercianții evrei dela sate se călcau pe picioare, în îmbulzeala de a ni-le oferi pe ale lor.

Numai Săcuii adăpostiți la Aiud, cu trenul lor blindat, mai amenințau populația din împrejurimi, cu mici ieșiri, la cari se răspundea repede, cu focuri de pușcă.

Trenurile cu soldații unguri răsvrățiți erau tot mai rare... oamenii treceau obosiți, fără vlagă, înțelegând că totul se sfârșise...

Delegații gărzilor aveau totdeauna, câte doi soldați înarmați pe locomotivă, când plecam cu trenul. Era o măsură de prevenție de prisos, căci mașiniștilor și fochiștilor nu le mai ardea să facă pe grozavul.

* * *

În ziua de trei Noemvrie s'a dat ordinul să se arboreze steaguri naționale, pe Catedrală, institute și toate casele din Blaj. Ziarul „Unirea” aducea, în litere trei-color *Chemarea*, pe care autorul ei o ceti urcat pe o masă, improvizată în tribună, în fața băncii „Patria”.

Frați Români !

A bătut ceasul !

După suferințe îndelungate, după jertfe supra-omenești, ce le-a adus neamul nostru, a răsărit, în sfârșit, și pentru noi clipa sfântă a libertății !

Frați Români, bucurați-vă !

Lațturile sclăviei s'au prăbușit în tină, și neamul nostru își înalță fruntea obidită până acum — și privești în jur de sine ca popor liber, ce singur are dreptul de a dispune asupra sorții sale.

Lăudat să fie Dumnezeuul popoarelor, că ne-a învrednicit să ajungem această sfântă zi !

Lăudată să fie amintirea atâtor mii și mii de eroi martiri, frați ai noștri, cari prin sângele vărsat, au stropit din belșug glia strămoșească, pânăce a răsărit din ea floarea sfântă a libertății, egalității și frățietății tuturor popoarelor din lume.

Frați Români!

Inchegați-vă pretutindeni în jurul frunțașilor voștri, — constituiți-vă în sfaturi naționale locale și în garde de pază, și nu faceți nici un singur pas fără știrea și consentimentul comitetului nostru Național Central!

Arătați-vă vrednici de însemnătatea istorică a acestui moment sublim; puneți temelile viitorului fericit, în liniște, fără turburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine!

Mergeți înainte mândri, cu fruntea ridicată, pentru a Vă închina Dumnezeescului Soare al libertății, ce a răsărit, în sfârșit, și pentru noi!

Deșteaptă-te, Române!

Visul urât al trecutului să rămână uitat în întuneric, să-l uităm cu toții, ca și când n'ar fi fost!

Păstrați liniștea și ordinea; nu vă atingeți de persoana și avutul nimănui!

Aceasta o cer conducătorii voștri, și o pretinde cinstea voastră de Români!

Trăiască libertatea tuturor popoarelor!

Trăiască Neamul Românesc!

* * *

S'a afișat pretutindeni această Chemare, la Blaj, și în împrejurimi.

Populația străină inceptu să respire mai ușor.

Văzând arborarea stindardului național pretutindeni, credeau că a sosit marea și grozava clipă a răfuielii. Și chemarea spunea limpede, că ce-a fost a trecut, și că un nou soare trebuie să se ridice peste ruinele lumii vechi, prăbușită sub povara fără-delegilor ei fără număr.

Oamenii începeau să-și aducă aminte: gazetele ungurești scoborâră notele tenorului strident de biruitori. Iși aminteau chiar că Ioan Huniade și regele Mathia au fost români, și că, în mare parte, aristocrația ardeleană ungurească e de obârșie românească.

Oamenii ar fi putut trăi în pace, dacă n'ar fi fost *Evreii*, cari au făcut trafic de patriotism, având totdeauna interesul, să pescuiască în tulbure...

Lumea ce se cutropea, avea nevoie de un țap ispășitor, de un obiectiv, în care se descărcau — per fas et nefas — toate fulgerele unui Joie în agonie...

Në gândeam, în preajma adunării dela Alba-Iulia, la trupele române, cari înaintau cu greu, prin zăpada dela granița săcuiască a Ardealului.

Vor sosi și ei — ne gândeam, dar adunarea se va ținea, căci numai era putere pe lume, să se mai pună în calea șiroiului pornit, cu huet de lavină cutropitoare...

Lumea începea să se schimbe la față.

Cei buni, cei neclintiți în atitudinea lor, nici în zilele cele mai grele, își vedeau liniștiți de drum.

Era o răsplată a muncii lor de trudă, o intrupare a *visului* tainic, ce-i mângăia în clipele de grea cumpănă, când inoiala le stringea inima în cleștele ei de foc.

Alături de ei, își făceau loc cu coatele, și câteva existențe de speculanți și renegați, cari nu înțelegeau pentru ce motiv ar trebui numai decât să renunțe, la ospățul ce se pregătea, din munca și ucenicia *altora*.

Oamenii zimbeau cu indulgență, zicându-și: las' să vină și ei! Căci și împăratul din Evanghelie și-a trimis servitorii la răspântiile căilor, să cheme la nuntă pe câți vor afla...

AL. CIURA.

Panică.

*S'a oprit la geam tristețea și imi bate
Picături de ploae rece, mici și grele!
Toți copacii, cu veștminte sfășiate,
Își reped la mine pumnii, prin perdele!*

*Trecătorul se 'nfioară de-atât vaer,
Care-aleargă poticnindu-se de case!
Ploaia-'și toarce monoton acelaș caer,
Înflorindu-l cu mici frunze ofticoase.*

*S'a oprit la geam tristețea și imi bate
Picături de ploaie rece, mici și grele!
Peisagiile din rame-îngândurate,
Se privesc cu înțelesuri, între ele!*

*Picături de ploaie rece bat mereu . . .
Inserează și e frig și bate vântul,
De imi pare că slăvitul Dumnezeu
A scăpat astăzi din mâini întreg pământul!*

AL. NEGURĂ.

Lupta pentru organizarea asigurărilor agricole în Franța.

De Prof. N. Ghiulea.

II.

Propunerile și proiectele de organizare a asigurărilor agricole depuse pe biroul corpurilor legiuitoare franceze sunt destul de numeroase. Până la războiu se depuseseră peste douăzeci și cinci, unele din ele de o importanță deosebită chiar.

Dacă nu putem cerceta legile franceze, cari să reglementeze această mare problemă economică și socială, vom examina cel puțin o parte din proiectele de legi și propuneri cari s'au făcut în această chestiune. E tot ce se poate face pentru discutarea acțiunii puterii legiuitoare pentru organizarea asigurărilor agricole în a treia republică franceză.

Pentru examinarea acestor diferite proiecte de legi, deoarece ele au foarte multe puncte comune, e mai bine să le considerăm grupate în clase, după principiile și punctele de vedere comune. În această grupare putem urmări unele din clasificările făcute. De pildă: Gabriel Arnaud¹⁾ face gruparea proiectelor depuse în

I. Propunerile cari au tendința de a face Statul asigurător;

II. Propunerile cari tind să creieze case de asigurări gerate și administrate de Stat;

III. Propunerile cari tind să creieze case sindicale de asigurări.

Iar Iuliu Chadenet²⁾ propune gruparea proiectelor făcute în chipul următor:

¹⁾ Gabriel Arnaud. L'assurance agricole en France. Paris, 1900, pg. 272. următoarele trei clase:

²⁾ Iuliu Chadenet. Les assurances mutuelles agricoles et la question de la réassurance. Paris, 1911, pg. 22.

I. Propunerile impunând asigurarea obligatorie și intervenția Statului în funcționarea sau conducerea societăților.

II. Propunerile mixte, lăsând agricultorilor dreptul de obținere între asigurările de Stat și asigurările prin asociațiile private, limitând atribuțiile Statului, dar implicând obligația restrânsă sau nu a asigurării;

III. Propunerile sprijinindu-se pe libertatea absolută a asigurării și pe rolul inițial al inițiativei private.

În expunerea ce urmează vom folosi o clasificare mai simplă, care să ție totuș seama de clasificările de mai sus. Clasificarea pe care o propunem grupează proiectele depuse în următoarele patru clase:

I. Proiectele întemeiate pe principiul obligativității, atât în asigurare cât și în alegerea institutului de asigurare;

II. Proiectele întemeiate pe principiul obligativității în asigurare, și pe principiul libertății în alegerea institutului de asigurare;

III. Proiectele întemeiate pe principiul libertății în asigurare și pe principiul obligativității în alegerea institutului de asigurare;

IV. Proiectele întemeiate pe principiul libertății, atât în asigurare cât și în alegerea institutului de asigurare.

Să le cercetăm pe rând.

Principiul obligativității în asigurare e un principiu mai nou. El a fost pus după ce ideia de societate a fost formată, după ce drepturile și datoriile sociale au fost bine definite. Datoria de prevedere a membrilor societății, datoria de a scuti societatea de o povară, atunci când unul dintre ei va fi incapabil de muncă, sau în mare lipsă, este poate una din datoriile sociale mai târziu formulate și aplicate.

Altădată, când Statul era Regele, suferințele celor în lipsă, dacă și cât erau luate în seamă, erau alinate din mila celor avuți, din mila Regelui, din mila nobililor. Nu exista obligația de prevedere, dar nici obligația ca cei avuți să fie darnici. Cu toate acestea mila totdeauna a fost mai puternică decât prevederea, cei lipsiți totdeauna au fost ajutați, desigur însă nu în totul, nu totdeauna cu dreptate, și ceace s'a alinat era prea puțin din suferința omenescă. Obiceiul de ajutorare a săracilor, de ajutorare a celor loviți de soartă, a fost păstrat și mai târziu când punga Regelui a fost deosebită de bugetul Statului și când societatea își acoperea din mijloacele sale toate trebuințele. Acest obicei a fost transformat apoi într'o îndatorire publică pe care Statul l'ar avea față de membri săi: este datoria de ocrotire a celor slabi și de ajutorare a celor în suferință.

În toate socotelile publice, de când se țin astfel de socoteli, totdeauna au fost prevăzute sume mai mici sau mai mari, fonduri,

din cari se împărțeau ajutoare celor în suferință. Și în ce privește sinistrele agricole, fiindcă urmările lor sunt mai dezastruoase și mai producătoare de suferinți și lipsuri, în toate bugetele Statului, din timpuri vechi, au fost prevăzute sume pentru ajutoarea sinistraților din riscuri agricole.

În Franța Sully și Colbert au dat ajutoare agricultorilor în anii agricoli excepționali, Turgot, discipolul lui Quesnay, părintele școlii fiziocraților, a căutat să le permanentizeze. Chiar în perioada revoluționară s'a venit în ajutorul sinistraților agricoli.

S'a născut astfel, cu încetul, ideia obligativității Statului de ocrotire și de ajutorare a celor lipsiți. Această idee a fost motorul preocupării legislatorilor pentru organizarea și reglementarea și a asigurărilor agricole.

De câteori s'a pus chestiunea unei așezări definitive a asigurărilor agricole și necesitatea sporirii la maximum a numărului membrilor asigurați, de câteori a fost vorba de răspândirea binefacerii asigurărilor asupra tuturor cetățenilor, a revenit ideia asigurărilor obligatorii organizate, de Stat.

Judecata era logică. Statul are datoria să ajute pe toți acei în suferință. Mijloacele Statului nu sunt însă îndestulătoare pentru a acoperi toate cererile de ajutoare. Pentru a-și îndeplini datoria sa, Statul are obligația, sau să-și procure noi mijloace de venit și să ia asupra sa asigurarea tuturor riscurilor, ca un serviciu public, sau să organizeze cu mijloacele sale un sistem de asigurări, silind pe cetățeni să contribuie la acoperirea pagubelor suferite de toți prin cotizații de asigurare, sau chiar noi impozite.

În acest spirit sunt concepute proiectele pe cari le grupăm în prima clasă.

Dintre aceste unele privesc asigurările agricole ca un serviciu public.

De pildă, întâiul proiect *Quintaa* propus la 17 Maiu 1890, dă primei caracter de impozit. Se percepea pentru asigurarea agricolă douăzeci sutimi adiționale la partea principală a celor patru impozite directe în întreg cuprinsul Republicei. Acest impozit adițional se percepea de către agenții fiscoșului odată cu impozitul direct. Tot de către agenții fiscoșului, întovărășiți de „experți” — doi — aleși de către prefect din consiliul comunal, trebuia să se facă expertiza sinistrelor. Primarul comunei asista la lucrările de expertiză ale comisiunii, însă președintele ei era agentul fiscoșului. Cheltuelile de expertiză le suportă Statul, afară de cazul când interesatul ar fi făcut declarații false, în care caz acele cheltueli ar fi căzut în sarcina lui.

Propunerea *Quintaa* a fost respinsă de către comisiunea parlamentară însărcinată să o examineze, pe cuvântul că se impune cultivatorilor noi sarcini, deși sunt deja supraîncărcați de impozite

și apoi că prin această lege s'ar introduce în legislatura franceză socialismul de Stat.

Obiecțiunile acestea însă nu stau în picioare. Raportorul Mac-Adaras nu a avut în considerare că Quintaa a conceput asigurările ca un serviciu public, că cheltuielile acestui serviciu trebuiau să fie acoperite de contribuabili printr'un impozit oarecare, și că Statul proclamase de mult ca servicii publice poșta, telegraful, șoselele, căile ferate, fără ca să fie acuzat de socialism de Stat.

Obiecțiunile cari se pot aduce acestui proiect sunt altele și mult mai fondate.

Prin conceperea asigurărilor agricole ca un serviciu public și a primei de asigurare ca un impozit se pierde un element de educație morală deosebit de prețios: prevederea, și se refuză un sprijin important pe care în această direcție Statul l-ar avea dela cetățenii săi. Făcând abstracție de aceasta proiectul Quintaa nu este îndestulător, fiindcă prin noul impozit adițional, după calculele însăși ale propunătorului proiectului, Statul nu încasa decât 75 milioane franci aur, pe când, după statistica oficială, paguba anuală mijlocie rezultată din riscurile agricole era în 1890 de 180 milioane franci, la care adăogându-se cheltuielile de expertiză cari s'ar fi ridicat la 25 milioane franci se vede că ar fi trebuit 205 milioane franci aur, deci o contribuție directă de cel puțin 56 centime adiționale ¹⁾.

Deosebit de aceste considerații, impozitul Quintaa nu era echitabil, el era stabilit asupra întregii contribuții directe, adică suportat de toți contribuabilii, pe când de despăgubiri, în caz de sinistru nu se foloseau decât proprietarii agricoli.

Propunerea *Rivet*, făcută în ședința din 9 Martie 1891 a Camerei franceze, deși tindea la constituirea unei *Casa naționale de asigurări agricole*, concepea primele de asigurare tot ca „centime adiționale adăogate la principalul celor patru contribuții”.

Dacă propunerea Quintaa se raporta la toate riscurile agricole propunerea *Rivet* nu se raportă decât la grindină, îngheț și inundații. Deasemenea, dacă impozitul Quintaa era egal, proporțional cu impozitul direct, pentru fiecare, impozitul *Rivet* era progresiv. Mici deosebiri, cari nu împiedecă de a se aduce proiectului *Rivet* aceleași obiecțiuni ca și proiectului Quintaa.

Dealtfel proiectul *Rivet* e prea concis, după unii e chiar obscur²⁾.

Proiectul a fost respins de comisiunea parlamentară pe cuvântul că era nedrept ca noul impozit să fie extins și asupra acelor cari nu vor beneficia de proiect, și că variația neconte-

¹⁾ *Jean Perriaud*: Étude économique de l'assurance grêle. Paris, 1892 p. 50.

²⁾ *Gabriel Arnaud*, op. cit. p. 277.

nită a despăgubirilor și urcarea considerabilă a impozitului împiedecau o așezare temeinică a bugetului. Proiectul, astfel, nici nu realiza o aplicare echitabilă a principiului solidarității naționale, nici nu era economic.

Dar, în afară de acestea, propunerea Rivet, cu toată proporționalitatea impozitului, este insuficientă. Cotele sale fiind în mijlocie de 2 la sută, procură bugetului zece la sută din ceea ce procura propunerea Quintaa, cu atât mai puțin deci decât era necesar pentru acoperirea tuturor pagubelor.

Ținând seama de unele obiecțiuni cari s'au adus proiectului său, în ședința din 19 Noemvrie 1891, deputatul Quintaa face o a doua propunere pentru organizarea asigurărilor agricole.

Această a doua propunere Quintaa înlătura nedreptatea de a fi impuși la impozitul asigurării cetățenii cari nu aveau să se bucure de binefacerile asigurărilor agricole, dar nu schimbă nimic din prevederile întâiei propuneri.

Impozitul nou este impus în chip egal asupra tuturor cultivaților de pământ, indiferent de riscul fiecăruia.

Expertiza este lăsată în seama aceleiaș comisiuni lipsită de garanție și imparțialitate, și supusă oricărei injoncțiuni politice.

Iar încassările din impozit erau să fie încă mai neîndestulătoare pentru acoperirea pagubelor regulate din sinistrelle agricole.

Obiecțiunea ce se adusesse propunerilor Quintaa și Rivet că se încărcau cultivatorii cu noi impozite, a voit să fie înlăturată de propunerea Daynaud, de Cassagnac și alții, făcută în ședința Camerei franceze din 26 Ianuarie 1893.

După propunerea Daynaud, de Cassagnac nu prima de asigurare lua forma de impozit, ci impozitul devenea primă de asigurare. Nu se impunea nici o sarcină nouă contribuabililor, fondurile necesare acoperirii pagubelor erau procurate de convertirea rentei de 5 la sută în 4 jumătate la sută. Tezaurul nu era încărcat cu nimic, iar rentierilor li-se făcea o pagubă neînsemnată.

Fiindcă această diferență de dobândă pe care ar fi economisit-o Statul nu ar fi fost totdeauna îndestulătoare să acopere întreaga pagubă, proiectul Daynaud, Cassagnac propunea ca despăgubirile să nu fie plătite decât până la concurența fondurilor depuse anual în casă, proporțional cu paguba fiecăruia. O despăgubire parțială, deci.

Acest proiect vrea să înlătore încă o obiecțiune făcută proiectelor trecute, aceea a parțialității comisiunilor de expertiză. Proiectul Daynaud, de Cassagnac prevedea evaluarea pagubelor în contradictoriu cu interesatul de către o comisiune cuprinzând pe primarul comunei, un membru desemnat de sindicatul agricol și controlorul contribuției directe din regiune.

Propunerii Daynaud, de Cassagnac nu i se poate face obiecția insuficienței fondurilor, fiindcă ea nu obligă Statul decât pentru partea din daună care poate fi acoperită din diferența de dobândă la renta convertită. Această despăgubire parțială însă nu este cu nimic justificată în concepția Statului, răspunzător de daunele pricinuite cetățenilor săi de riscurile naturale.

Ca și proiectul Quintaa, propunerea Daynaud, de Cassagnac își întindea asigurarea asupra tuturor riscurilor atmosferice. Evident, termenul de risc atmosferic nu e îndeajuns de precis, în formă definitivă proiectul ar fi determinat și enumerat cu precizie riscurile asigurate.

Mai puțin nedrept decât proiectele anterioare, proiectul Daynaud, de Cassagnac, totuși, nu este perfect echitabil. Agricultorii asigurați prin acest proiect, nu contribuie cu nimic la acoperirea sarcinilor rezultate din asigurare, pe când alții, cari nu sunt agricultori, posesorii de rentă de Stat, sunt obligați să facă o jertfă, măcar de amânare a încasărilor drepturilor lor pe cari le-au scontat atunci când și-au plasat capitalul în această rentă, fără a beneficia de binefacerile asigurării. Oricât de mică, este totuși o jertfă care se cere unor contribuabili în folosul altor contribuabili, și cultivatorii se folosesc de binefacerile asigurării fără a jertfi nimic.*)

Propunerea Daynaud, de Cassagnac cuprinde și o complectare de asigurare facultativă, de care vom vorbi în altă parte a acestui studiu.

(Va urma.)

*) *Jean Perriaud. Le crédit et les assurances agricoles. Paris, 1893, pg. 58.*

Pagini alese.

Sfântul Magloire de R. Dorgelès.

În cele ce urmează publicăm o traducere din romanul social francez „*Saint Magloire*”, câteva pagini, ca să atragem atenția asupra unui talentat scriitor. Romanul acesta, precum și „*Crucile de lemn*”, alt roman al aceluiaș scriitor, încă n'a apărut în traducere românească, dar editorii români ar trebui să o considere drept o datorie de onoare de a tipări astfel de lucrări, în loc de romanele lascive la modă, fotografia tuturor putregaiurilor sociale.

Dl Dorgelès ne descrie pe un francez, Magloire, care și-a câștigat merite cu încreștinarea negrilor, cum vine în Franța, după războiu și încearcă să transplante spiritul creștin în societate. La fiecare pas se isbește de lipsa de iubire a oamenilor și se convinge, plin de durere, că nu mai domnește iubirea lui Isus între oameni. Nu e numai în Franța așa, e aproape pretutindeni. Scârbit până în adâncul sufletului, pleacă din Europa. — Ce rechizitoriu aspru și, în mare parte îndreptățit, la cultura europeană! Sunt pagini scrise cu sânge și lumea își petrece.

Cetiți cele ce urmează. În Paris a izbucnit ciurma.

H. P.-P.

„Niciodată n'a fost revelionul așa de sgomotos, atât de cu fast ca în anul acela. Pe la porțile marilor restaurante și teatre, pe lângă toată bura, priveau defilarea gură-cască sgriburiți. În Montmartre, în fața unui cabaret cu renume, se îngrămădeau vreo sută de gură-cască, bărbați și femei. Întinseseră un covor mare deasupra capetelor, rostogoliră până la ieșire covoare și domnișoarele se opreau pentru o clipă, coborând din trăsură, dându-și la o parte blănurile, ca să-și arate toaletele, perlele și pielea goală. Geloase, rânjeau chicotind lucrătoarele cu tocurile scâlciate. Bărbații lor le trăgeau din vârtej, amărâți.

— Ei, veniți odată.

Între perdelele din etajul dintâiu se strecura o dungă de lumină și vedeai trecând siluete de dansatori. Muzica, sus, veselă,

lua — sub puterea ploii — un aier de oboseală. Gură-cască priveau, cu ochii ridicați, la picioarele din noroiul rece... Stofa aceasta de tul, trasă, era mai groasă decât un zid, mai greu de trecut decât o frontieră. Era o altă lume, erau alți oameni, cari trăiau acolo... Fericirea și mizeria, ce mai patrii!

Fetele, cu vocea de jumătate, prindeau și dau ariile mai departe. Lumea lovea cu piciorul, ca să se încălzească, și pingelele umede făceau larmă, deslipindu-se de pământ. Un bețiv bolborosea înjurături la fiecare nou client, care intra, dar cu glas mai potolit, din pricina agentului de poliție.

— „Aăh! Ar trebui să vină sfântu', să le-ajute pe v... astea!”, repeta bețivul.

Când, de-odată, brusc, îl dete laoparte o mână, și — înainte de ce ar fi putut face o mișcare, portarul medaliat dela intrare, — omul care venise să-și facă loc prin mulțime, intrase în restaurant și urca scara.

Toți îl recunoscără. Strigau:

— „E el! Iată-l... E sfântul Magloire!...”

Lumea se avântă pe urmele lui, dar portarul și agentul se repezără, în timp ce negrul, în dolman roșu, trăgea zăbrelele.

A fost o imbrânceană repede; o femeie alunecă pe trotuarul cleios și căzu și — când se potoli larma, înțelegeai, între două țipete, că muzica nu mai cânta. Magloire Dubourg intra tocmai în sala etajului prim și, când îl zăriră ceice supau, se afla el deja sus, pe estrada muzicanților. Imediat după aceasta a început lumea să huiduiască.

Apoi a părăsit lumea mesele, s'a repezit cu sgomotul unor farfurii răsturnate, s'a urcat pe scaune și bătrânul rămase singur în mijlocul cetei celor ce prăznuiau. Nu erau răutăcioși: ochii lor luau mai mult în zeflema. Mai mulți erau coafați cu accesorii de cotilion; caschetă de jockey, de hârtie și bonete de țărâncuțe. Când administratorul localului se apropie ca să dea afară pe Evanghelist, ceice supau l-au reținut.

— „Da deloc, dimpotrivă! O să râdem... Un discurs! un discurs!...”

Sfântul îi stăpânea. Purta în seara aceea, din pricina ploii, marea sa manta din zilele dintâiu, care îl imbrăca cu cutele ei întărite, lucind din greu de apă. El așteptă o clipă ca să li se potolească veselia, apoi le vorbi.

— „Sunteți voi siguri că aveți dreptul de a râde?” întrebă el. „Când ciurma cosește lumea, când mizeria strânge de gât pe săraci, când tineri cruzi, sacrificați, însemnează cu trupul lor urmele africane — credeți voi că aveți dreptul să râdeți? Veselia voastră macabră este o provocare la adresa oamenilor și o insultă adusă lui Dumnezeu! Cărați-vă! Duceți-vă acasă!”

Un „huo! huo!“ se ridică în sala arhiplină, apoi se termină într'un uriaș hohot de răs... Se încrucișau prin aier vorbele de spirit (lazzi).

— „Asta-i! S'a pornit! Întoarce-ți manivela!“

— „Dați un pahar de apă oratorului!...“

— „Du-te tu, Magloire!“

În îmbrânceană călcău în picioare paharele sparte. Hărmălaia o stăpânea glasul africanului.

— „Grăbiți-vă să râdeți, grăbiți-vă să 'nfulcați. O să vină în curând Dumnezeu, să vă strice ospățul, mitocani stupizi...“

Huiduiala începu din nou, și mai violentă. Unul din cei ce supau, — deja beut, voia să se repeadă la bătrânul, care-i insulta.

— „Puteți voi să vă amețiți cu țipetele și cu râsetele voastre sgomotoase, puteți voi să vă astupați urechile și să vă întoarceți ochii — catastrofa, care se apropie, nu se va putea abate... Râdeți! Veselia voastră nu va fi decât o piatră într'un ocean de lacrimi...“

— „Trăncănești, limbut bătrân“, izbucni cineva...

Sfântul nu înțelegea.

— „Nu e iadul, care vi-l prezic, ci viața veșnică, aceeaș viață pe care ați fi făcut-o celorlalți... Nu demoni cu furci roșii: voi singuri cari ați fost călăii voștri proprii...“

— „Destul“, striga lumea... „Asta nu mai are haz!...“

— „Muzica! Muzica!“ reclamau alții.

Pianistul se așeză din nou pe taburetul său, la picioarele estradei, și atacă o arie negră, inviesmântând acordurile din răsputeri. Ceice supau cântau cu dânsul împreună. Bărbații răceau. Din toate părțile arunca lumea pe estradă mingi de celuloid, țintind în sfânt.

— „Adevăr vă spun vouă“, continuă el, „potopul nu e din valurile mării, ci din mari valuri omenеști...“

— „Atâta rău!“ strigă un glas în larma cea mare.

Bărbați în smoking fluierau în cheile lor.

— „N'are să se aleagă nimic de epoca voastră, dupăce va fi trecut potopul“, striga mereu apostolul, „n'au să rămână nici chiar oasele albite... Și tot, ar fi fost de ajuns un cuvânt ca să vă salveze, cuvântul pentru care Isus a primit crucea; iubirea, iubirea...“

La sfârșitul acesta neprevăzut au izbucnit în răs toți cei ce supau.

— „Trăiască iubirea! Trăiască Sf. Magloire!“ clefăiau cele decoltate.

Orchestra începu să cânte din nou. Tărăboiul sporea, trecea marginile. Auzeai urlete. Sfântul își întoarse privirea înflăcărată spre fetele, cari tropăiau din picioare.

— „Voi, cari ați ieșit din noroiul mahalalelor și cari vă renegați sărăcia trecută, băgați de seamă!“

Apoi se întoarse spre bărbați, gesticulând :

— „Băgați de seamă, voi, cari n'ați săvârșit nimic pentru dreptate...

Huiduielile, muzica și fluerăturile îi acopereau glasul, dar îl mai puteau auzi încă, în șgomot :

— „Feciori de bani-gata ! cari furați timpul, înțoliți bine, voi, cari ați trăit mereu din sdroaba altora... Profitori, voi, ale căror cufere s'au umflat în decursul războaielor și al dezastrelor... Cățele desfrânate, cari vă plătiți luxul cu mârșăvenia voastră...”

Îi biciuia pe toți, arătându-i cu degetul, și urlând, rânjind, chiulangii îi răspundeau cu insulte.

— „Vă afurisesc, în numele mizeriei de pe lume !” strigă sfântul, cu un gest profetic.

Împinși de cei din fund, bărbații din primul rând avansară spre el, cu amenințări. Nu mai agitau în aier mingi inofensive, ci bastoane, butelii.

— „Afară !... La negrii cu tine !... Lăsați-l să plece !”

Îl încunjură o mulțime, care-l amenința.

— La „Charenton”)... Popă mincinos ! Cară-te, dați-i cu picioru' !

Se 'ntinseră deja mâni, ca să-l înhațe, când sfântul, dându-se înapoi cu un pas, se ridică, desfășurându-și cele două pulpane ale mantalei.

— „Nu v'aproțiați !” răcni el. „Vă aduc *ciuma* în clinurile mantalei mele”.

Ceata se strânse laolaltă, înfricoșată. Spete, proptindu-se împrumutat, se dară înapoi, cu toții se deteră îndărăt o bucată bună... Din învălmășală se ridicau țipete ascuțite.

— „Ciuma !...Vine din spitale...”

Înaintând până la marginea estradei, părând că a crescut fără de veste, Sfântul Magloire îi urmări cu tunetul glasului său :

— „Respirați, asta miroasă a cadavru... Respirați ! e moartea ce o aduc praznicului vostru deșert...”

Mai apoi se deslănțui panica. Cei ce supau se retrăgeau în celelalte saloane, cu ochii rătăciți, speriați și năvăleau spre treptele de ieșire. Îi cuprinse o spaimă fără de margini. Fiecare credea că simte deja moartea în aierul, pe care-l respira. În fața vestiarului își smulgea lumea hainele, la întâmplare. Femeile se împiedecau și se rostogoleau sub picioarele bărbaților, cari voiau să fugă. În catul dintâiu se auziau strigăte sfâșietoare de crize de nervi. Și cu toții aveau niște ochi, salvându-se, încât curioșii, îngrămădiți afară, se reșfirau, ca și când ar fi trebuit să iasă *ciuma* în persoană, ca ultima, pe urma călcâielor lor.

*) Casă de nebuni.

Mișcarea culturală.

Adunarea generală a „Astrei”.

Adunarea generală a Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român a avut, din motive independente de conducerea ei, un caracter pur administrativ. Socotim, prin urmare, de deplasate, tendențioase și răuvoitoare puținele comentarii cari s'au făcut asupra acestui congres al „Astrei” în câteva ziare.

E îndeobște cunoscut motivul pentru care „Astra”, anul acesta, a fost nevoită, să țină o adunare pur administrativă, și într'un timp așa de nepotrivit.

„Astra” a fost singura instituție care a serbat prin despărțăminte sale, de o serie de ani, ziua de 1 Decembrie, ziua unirii ținuturilor românești de dincoace de Carpați cu vechiul Regat. Era firesc ca împlinirea întâiului deceniu dela această memorabilă dată, să fie prăznuită într'un cadru impunător. Se intenționa, deci, ținerea adunării generale din acest an la 1 Decembrie la Alba-Iulia. Fără nici un temei se credea dintr'o parte a publicului că această intențiune ar acoperi unele scopuri politice. Exprimându-se nedumeriri, într'o ședință a comitetului central s'a hotărât ca adunarea generală să se țină la Sibiu, tot la 1 Dec., pentru a comemora și ziua unirii, și a nu da prilej de suspiciuni politice.

A intervenit însă schimbarea de guvern și toată lumea credea că de data asta însuș Statul, adevărat guvernul va serbători ziua de 1 Dec. la Alba-Iulia. „Astra” a crezut că e de datoria ei să participe în cadrul acestor serbări, la comemorarea unirii, adunarea sa generală amânându-o cu o săptămână.

S'a luat contact cu guvernul și a rămas ca „Astra” să fie avizată în ce chip va fi încadrată în serbările naționale. În linii generale „Astra” se pregătise pentru serbările acestea, cu desvălire a plăcilor comemorative asupra unirii, și cu o ședință festivă

a Secțiunilor științifice, literare, în care erau designați să vorbească dnii *Sextil Pușcariu*, membru în Secția literară-filologică, prof. univ., și dl *D. Teodorescu*, membru în Secția istorică, prof. univ.

Dar în loc să vină avizul despre felul cum „Astra” va fi încadrată la aceste serbări, a apărut comunicatul guvernului în înțelesul că ele se amână până la primăvară, întrucât acum nu mai era timp pentru pregătirea lor. Se înțelege că în urma acestor fluctuații, cu totul independente de voința și prevederile „Astrei”, ea nu mai putea prăznuși la 8 Decembrie, ceea ce trebuia serbat la 1 Dec.

Astfel a fost nevoită să se mărginească la o adunare pur administrativă și într’o vreme nepotrivită.

Nu numai fluctuațiile amintite, ci și toată alegerilor generale, — și aceste neprevăzute când se proiectase ținerea adunării generale la 1 Dec., la Alba-Iulia, — au contribuit ca la adunarea generală din acest an să participe puțini membri, și ea să se mărginească la partea pur administrativă. Nu se putea trece în noul an, după statute, fără buget etc.

Zădărniciindu-i-se planul unei mari serbări de aniversare, „Astra” a fost constrânsă la un congres de cenzurare a socotelilor și a bugetului anului viitor.

* *

În raportul general publicat în numărul trecut al „Transilvaniei” se lămuresc cinstit aceste peripectii, așa că nu putem decât să ne mirăm de câteva glasuri din presă după cari congresul din acest an al „Astrei” a fost sub nivelul celorlalte congrese ale sale.

Toți cei cari au participat la adunarea generală din acest an, membri ai „Astrei”, au știut dinainte că nu va fi decât o adunare pur administrativă, datorită împrejurărilor cunoscute.

Și așa fiind nici discuții mai importante de ordin cultural nu au putut fi, și nici nu le aștepta, pentru acum, nimeni.

Dar de aici, dela zădărnicierea unui mare festival național de fluctuații independente de „Astra”, până la strigătul cuiva care chema să salvăm „Astra” și până la reportajele „cu criza „Astrei” și cu „troznirea încheieturilor ei”, credem că este o distanță oare-care.

Și nu era nevoie decât de puțină bună credință, pentru a se releva adevăratele cauze pentru cari congresul din 1928 al „Astrei” a fost pur administrativ.

* *

Cine va citi însă cu nițică luare aminte numărul 12 din „Transilvania”, în care în peste 200 pp. se raportează numai despre activitatea „Astrei”, în decursul unui an, credem că nu va putea întru nimic da dreptate celor cari nu vor să vadă decât scăderile și lipsurile unei instituții, și nici decât și creațiunile, activitatea ei.

Noi nu vom reveni aici asupra acestui raport, care relatează despre unul din cei mai laborioși ani din viața „Asociațiunii”, ci îndrumăm pe oamenii de bună credință la numărul trecut al revistei „Transilvania”. Am fi dorit ca gazetarii, cari s'au împiedecat de cadrele restrânse ale congresului, să fi răsfoit întâi Nr. 12 al „Transilvâniei”, pentru a vedea dacă se poate vorbi de „troznirea încheieturilor” Asociații, tocmai în anul celei mai intensive activități culturale de după războiu.

De sigur, „Astra” întimpină încă mari greutateți în desfășurarea programului său. Sunt hotărâri și directive, luate încă din anii trecuți, cari nu s'au putut realiza din cauza lipsei de fonduri sau din alte piedici ce trebuiesc delăturate.

Dar între împrejurările date „Asociațiunea” se nizuște să realizeze tot ce se poate pe terenul vast al programului său. Mulți dintre cei ce o critică nu-i dau o mână de ajutor anul întreg. Vremile țin departe încă multă lume la noi de preocupările culturale. Cu cât „Astra” va avea lucrători mai mulți, cu atât și roadele ce le va putea arăta vor fi mai bogate. *Tr.*

Serbarea unirii.

Ziua de 1 Decembrie, aniversarea alor zece ani dela unirea ținuturilor românești de dincoace de Carpați cu Patria mamă, a fost serbată cu deosebit fast de către despărțămintele „Asociațiunii”. În toate centrele de județ la praznicul de aniversare au participat toate autoritățile de Stat, județene și comunale, tinerimea școlară, armata și un public foarte numeros. Conferențiarilor despărțămintelor, alături de ceilalți oratori festivi, au stăruit asupra importanței marelui act istoric, asupra factorilor cari l-au determinat și a îndatoririlor pe care le avem cu toți în legătură cu consolidarea țării.

Conferențiarilor Astrei la sate au avut din bună vreme un text tipărit de conferență, lucrat de dl R. Simu, secretarul administrativ al Asociațiunii. La orașe au vorbit prezenții despărțămintelor, în unele locuri alți delegați, membri ai secțiunilor științifice literare sau ai comitetului central.

Concursul dat de armată și de școlile de Stat, categoriile — aceste din urmă cu bogate programe artistice, au contribuit la mărirea serbării.

Ceeace voim să relevăm, cu bucurie din acest prilej este faptul important și de bun augur, că la aniversarea unirii din acest an, în cadrele despărțămintelor Astrei, au fost uitate divergențele politice, și intelectualii români din toate partidele și-au dat bucuros concursul pentru reușita festivităților.

Se știe într'adevăr, că de câțiva ani luptele politice acerbe au instrăinat pe unii de alții pe mulți dintre intelectualii ardeleni și bănățeni, până la punctul de a rupe și relațiile personale, așa că cu greu îi puteau aduna la muncă împreună chiar în cadrele activității culturale.

Aniversarea întâiului deceniu dela unire a adus o ameliorare, o destindere în această situație așa de dăunătoare intereselor și muncii culturale a Asociațiunii, ca și în general, întregului românism de dincoace de Carpați.

Se pare că de-o serie de ani, acum s'a înțeles pentru întâia oară la noi, că divergențele politice n'au ce căuta în activitatea culturală care îmbrățișează neamul întreg, că sunt interese superioare și permanente naționale, care trebuie să se ridice peste disensiunile politice, pofindu-ne pe toți la activitate frățească.

Instituțiile de cultură și artă n'ar avea decât de câștigat pe urma acestei schimbări de mentalități. Nici un teren, — pentru a înlânzi pe oamenii și a produce solidaritatea națională necesară, decât cel cultural. — Să nădărdum că începutul bun crește până la proporțiile necesare.

I. T.

Mihail Dragomirescu.

În Noemvrie trecut s'a sărbătorit în București jubileul de 60 ani a profesorului universitar Mihail Dragomirescu, cunoscutul critic literar.

Cum numărul trecut al revistei noastre a fost pur administrativ, suntem abia azi în plăcuta situație de a încresta și noi această sărbătorire meritată.

Di M. Dragomirescu a condus mai multe reviste literare. Înainte de unire a fost un restimp în fruntea „Convorbirilor literare”, a scos apoi „Convorbirile critice” și „Falanga”, iar după unire „Ritmul vremii” și „Falanga”, într'o nouă serie.

Ca profesor de literatura română dsa a dat școlii românești mulți profesori bine pregătiți și cu dragoste de scrisul românesc. A întemeiat „Institutul de literatură”, unde se desbat probleme estetice și literare și se fac dări de seamă asupra operelor literare românești.

Pornind dela principiul „artei pentru artă” în literatură, dsa și-a întemeiat un întreg sistem estetic literar, pe cari unii îl aprobă, alții îl combat.

Meritul dsale e că de aproape treizeci de ani s'a interesat mereu de producția literară românească, de operele scriitorilor începători, ca și de acelea a celor consacrați, nizuind mereu să aleagă grâul din neghină, dând sfaturi și îndrumări începătorilor.

Dsa e acuzat de exagerări în aprecierile favorabile unor scriitori români: M. Sorbul, V. Eftimiu, L. Rebreanu. Predilecții are, desigur, oricare critic, și mai ales unul care urmărește aplicarea pe teren a sistemului său estetic literar. Dar nu mai incupe îndoială că sunt scriitorii de talent pe care dsa i-a relevat mai întâiu și i-a îndrumat.

Noi, personal, nu suntem pentru aplicarea teoriei „artă pentru artă” în studiile de critică literară, nici nu putem înțelege unele capitole din teoria estetică literară a dlui Dragomirescu privitoare la „capo d'operă”. Nici nu e intenția noastră să apreciem activitatea dlui Dragomirescu sub acest raport.

Noi vedem însă în dsa un îndrăgostit al producției literare românești, un constant sprijinitor al începătorilor și un critic care n'a alunecat în greșelile altora de-a ridica la valoare de realitate poetică atâtea curente literare de import, cari s'au stins unele după altele, fără urmă.

Acest constant interes pentru producția literară românească este desigur un mare merit al profesorului de literatură M. Dragomirescu. Dările de seamă făcute și discutate la Institutul de literatură au contribuit în bună parte la interesul publicului pentru scrierile noastre literare, au crescut numărul cetitorilor și au crescut o serie de tineri în dragostea de cartea românească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tr.

Constantin Pavel la Opera din Cluj.

Unul dintre întemeietorii, — cu talent, muncă și pricepere artistică, a Operei din Cluj, dl Constantin Pavel, s'a reintors din București și a ajuns în fruntea acestei instituții, fiind numit director al ei.

Numirea dsale a produs o vie satisfacție în cercurile artistice ca și în rândurile marelui public amator de muzică. Publicul clujan nu s'a putut împăca cu trecerea dlui C. Pavel la Opera națională din București, cunoscându-l ca pe unul dintre principalii stâlpi ai instituției de aici.

Într'adevăr la întemeierea Operei române din Cluj, dintre românii ardeleni dl C. Pavel era cel mai bine pregătit pentru a pune, dela început, temelii solide Operei noastre, pentru a-i da o organizare superioară, pentru a pregăti, ca director artistic, ca director de seamă, reprezentații cu cari să ne putem mândri în capitala culturală a Ardealului. În angajarea și alegerea artiștilor, în înzestrarea scenei noastre cu decorurile necesare, în câștigarea bunelor elemente de orchestră și cor, cunoștințele sale artistice, bunul gust, talentul inventiv, au adus servicii mari.

Când Opera română din Cluj a dat primele sale reprezentații nime din publicul cunoscător nu a avut impresia că se află în fața manifestării și realizării artistice a unei Opere nouă, începătoare.

Am avut, dela început, spectacole, și ca puteri artistice, și ca realizare scenică, de prima ordine, cucerind de-atunci admirația nu numai a publicului românesc, ci și a celui străin.

Chiar oaspeți veniți de departe, obișnuiți cu realizările de pe marile scene apusene, n'au avut decât cuvinte de laudă pentru tinăra Operă națională a Ardealului.

Câțiva ani Opera noastră a fost lipsită de priceperea și gustul artistic al dlui C. Pavel, care, trecut la București, a crescut prestigiul Operei naționale de acolo prin rafinamentul și subtilitatea punerii în scenă a atâtor capodopere muzicale.

În restimpul acesta puterile artistice ale Operei din Cluj s'au imputinat și cu alte elemente valoroase. Conducerea a fost ținută provizor de dnii V. Eftimiu și N. Bănescu, cari nu erau oameni de specialitate, ori cât de bune intenții ar fi avut.

Așa că, în activitatea Operei noastre din Cluj, au urmat și unele eclipse, datorite desigur, și lipsei de fonduri pentru a putea angaja elemente nouă și valoroase.

Dl C. Pavel, pe lângă o superioară pricepere, are și o rară putere de muncă. Dsa este un pasionat al carierei artistice.

Direcțiunea dsale la Operă română din Cluj va însemna, desigur, un nou avânt al ei, o tot mai bună înzestrare și creșterea prestigiului întâiei scene lirice române de dincoace de Carpați.

S. V.

„Năpasta“ de Sabin V. Drăgoi.

În Nr. 11 al revistei „Gândirea“ a apărut o substanțială cercetare asupra operei „Năpasta“, a tinărului compozitor bănățean, Sabin V. Drăgoi, datorită subtilului cronicar muzical S. Breazul.

Întâia operă românească a fost jucată încă anul trecut la București, a fost reluată în actuala stagiune, provocând dări de seamă elogioase. De un studiu mai amănunțit a învrednicit-o însă mai întâiu dl S. Breazul. Vom spicui, pentru cetitorii noștri, câteva caracterizări și constatări făcute de recensent în legătură cu „Năpasta“.

„Adânc implântată în concepțiile de viață ale unei epoci și revelator exponent al aspirațiilor ce mijesc într'un mediu spiritual, opera înfățișează totdeauna un document cultural de un viu interes. Trebuie să mărturisim însă că rar am cunoscut eveniment cultural care să se fi putut atât de repede bucura de un

atare prestigiu și de o mai repede și întinsă răsbatere în straturile populare, ca „Năpasta” lui Drăgoi... Drăgoi atacă în plin și cutezător o seamă de probleme ale creației muzicale și ale unei dramaturgii muzicale românești. Lucrarea sa este o operă de demonstrațiune culturală. „Năpasta” formulează pe laturea dramaturgiei muzicale aceleași aspirațiuni și nădejdi ale culturii noastre românești, afirmând cu prisos de putere și de credință împlinirea lor”. — Dupăce vorbește despre caracterul general al operei în genere, literar sau muzical, dl Breazul scrie :

„Din punctul de vedere al acestui îndoit caracter general, literar sau muzical, sub care se poate înfățișa orice producțiune de operă, o să facem constatarea că: „Năpasta” lui Sabin V. Drăgoi izvorește din spiritul muziceii. Este deci o operă muzicală, după clasificarea expusă... După toate aparențele, drama lui Caragiale ar fi inspirat muzica lui Drăgoi. Și totuși, *factorul primordial și determinant în opera lui Drăgoi, nu este drama literară, ci muzica.* Impătimitul folklorist muzical, numim pe compozitorul Drăgoi, acum în urmă deci, este preocupat de aflarea unui libret pentru desfășurarea puterilor muzicale acumulate în personalitatea sa artistică. Nu viceversa: în mână cu un libret, imploră grațiile Euterpei pentru stimularea inspirației sale”.

În consecință Drăgoi e silit să modifice, să amplifice textul lui Caragiale, să-și compună din el singur un libret potrivit inspirației sale de creație muzicală. Dl Breazul arată amănunțit lupta compozitorului în textul dat — a dat două texte de libret, — amplificările etc., modificările cari toate duc la același rezultat, necesitat de imperativul creației principale: ridicarea lui Ion nebunul la rangul de persoană principală, de axa întregii opere. „*Noua dramă a lui Drăgoi nu mai este vechea „Năpastă”, ci o veritabilă dramă originală Ion*”.

Dl Breazul stăruie asupra libretului, asupra versurilor populare din el, asupra unor scăderi sau devieri de înțeles ale acestor versuri, reeșind din întreaga analiză lupta lui Drăgoi pentru crearea unui libret potrivit creației sale muzicale,

Cât privește muzica din „Năpasta”, dl G. Breazul, scrie : „Rămâne însă muzica românească trecută prin filtrul inspirației și puterii creiatoare a lui Drăgoi, care, deși nu izbutește să umple golurile libretului, dar izbutește să-i dea un vestmânt de cea mai pură spiritualitate românească, de cel mai minunat și mai variat colorit.

„*Sursa aproape unică din care Drăgoi a extras materialul tematic din „Năpasta” este — dacă mai e vreme s'o spunem — cântecul popular românesc.* Ceeace este invențiune proprie a compozitorului este inspirat din aceeași sursă... Ceeace a prins entuziasmul lui Drăgoi pentru cântecul popular sunt colindele. În ele află compozitorul bătășean cea mai bogată comoară de

melos românesc și de varietate ritmică. Cine nu cunoaște culegerea sa de 303 colinde și studiul său asupra lor, nu poate bănui împătımirea cu care Drăgoi este pornit spre a afla în colindă tot ceea ce este mai autentic și mai valoros în muzica noastră populară”.

Am reprodus aceste câteva aprecieri din studiul dlui S. Breazul pentru a se vedea ce importanță i se dă lucrării dlui Drăgoi în cele mai bune cercuri muzicale românești.

În fruntea cântecului, a muzicii românești dincoaci de Carpați, Banatul a fost mereu „fruntea”, nu numai autolauda bănățeanului, ci de data asta, în realitate. Iată că loc de frunte va deține între întemeietorii Operei naționale românești: tot un bănățean, dl Sabin V. Drăgoi. Cu el se va mândri de azi încolo nu numai Banatul, ci țara întreagă. Dl Breazul încheie:

„Destul să remarcăm că Drăgoi se impune dintr'odată ca fruntaș al generației noastre de compozitori români. Iar „Năpasta” se fixează în cultura noastră *ca prima lucrare dramatică muzicală* demnă de aspirațiile unei originale școli de muzică românească”.

Cronica dramatică.

„Secretarul general”, localizare de P. Gusty.

Localizările dlui Paul Gusty au marele merit de a da o atmosferă de o necontestată veracitate. Moravurile, persoanele, împrejurările, sunt de aici dela noi, le-am întâlnit, le cunoaștem, și dacă în viața de toate zilele ne desgustă sau ne crispează de furie, în comediile dlui Gusty ne fac să râdem cu poftă. Ca maestru al scenei românești, d. Gusty dispune și de o tehnică destul de meșteșugită, care ne face să trecem ușor peste unele bruscări și situații puțin forțate.

E adevărat că „Secretarul general” nu este cea mai bună localizare a dlui Gusty, și lipsa de proporție a primului act, puțin cam lung și puțin cam stagnant ar fi obositoare dacă vioiciunea dialogului și caracterizarea bună a personajilor n'ar șterge această ușoară lipsă.

„Secretarul general” s'a bucurat de-o interpretare vrednică de toată lauda. Atmosfera și ritmul adecvate și naturale, se datoresc nu numai excelentelor elemente de comedie de care dispune trupa din Cluj, dar și a dlui Virgil Vasilescu, care a avut direcția de scenă.

D. Virgil Vasilescu în rolul titular, cu naturaleța, ver'va și humorul de care dispune cu prisosință, a făcut o creație vrednică de necondiționată admirație. La același nivel stă creația

nei Natalia Ștefănescu, care, în rolul soacrei certărețe și maha-lagioaice, a provocat homerice hohote de răs. D. Mișu Ștefănescu, acest abil și rutinat artist, cu o mască perfectă, ne-a redat tipul natural al funcționarului ruginit și nevinovat pleșcar.

Dna Silvia Jipescu-Hodoș a reliefat cu adevărată artă rolul tinerei, care poate să zăpăcească și să prindă în mrejele dragostei adevărate pe afemeiatul secretar. Corectă dna Viorica Vasilescu, căreia ne permitem a-i da statul să varieze gesticulația, care va deveni monotona dacă se va repeta neconținut.

N'am înțeles pentru ce dl Nae Dimitriu a conceput așa acru rolul naivului subprefect. „Omul de piatră”, cum i se zice în piesă, e numai din punctul de vedere al rigidității și intrasiguranței principiilor nu din acela al lipsei de humor și vervă, într-o comedie hilariantă. Poate că așa i-a indicat linia direcția de scenă, și atunci, evident, nu poate fi vina d-sale.

D. Corneliu Potcoavă într'un rol episodic a făcut o creație strălucită. Foarte bine d. Simionescu; ne-a redat perfect tipul fasonelului sclivisit, monoclat și sec. Corecți dnii Titus Lapteș cu o mască foarte bună și d. Constantinescu.

În general un spectacol admirabil care ar putea ținea afișul mai mult.

„Potopul” comedie în trei acte de H. Berger.

Pentru ce trei acte și nu cinci sau numai unul? O trăsnae ca „Potopul”, fără acțiune, fără conflict, ignorând complet toate legile tradiționale și bine definte ale teatrului se poate întinde ca un gumilastic oricât vrei, sau se poate reduce la o singură formulă.

O piesă din America, cu autorul semit după nume și după toate indicațiile, — deoarece lucrarea e tradusă și în idiș, — cu personaje din toate naționalitățile dela suedezi până la negri, cu un bar în care găsim băutură, telefon, aparat, „morse” pentru comunicările bursei, o femeie... artista de dubioasă profesie, cu vagabonzi și declasați, cu box, cu marșuri funebre răgâite de bețivi, cu o idee centrală arhicunoscută; o înșirare de vorbe care cu nici un chip nu poate fi numit *teatru*.

Un curat „Americanism” care o fi poate bun peste ocean, unde literatura n'are o tradiție și un fond de idei, dar care e refuzat categoric în „bătrâna Europă”.

Pirandello și Evreimow, cei doi revoluționari ai teatrului, s'au ridicat cu îndârjire împotriva vechilor formule și rețete cari li se părea că anchilozază teatrul și limitează concepția autorului dramatic; dar, ori-cum ar fi, ei ne-au dat teatru de-o calitate superioară în formule personale și n'au îndrăznit ca dl Berger, să ne dea o lucrare atât de... circumcisă că poate fi

o simplă beție de bar, un prost film de cinematograf, dar nici decum *teatru*.

Toți oamenii din „Potopul” sunt răi, declasați, perversi, amoralși și se adună arbitrar într'un bar cu privilegiul unei ruperi de nori, urmată de-o inundație, — potopul. Acești oameni au dușmăniile vechi; ascultând trăznetele și potopul de-afară, cad sub sugestia lui O'Neil, avocat bețiv, care îi spăimântă că orașul va fi distrus din cauza potopului. Ce credeți că se întâmplă? Toți cred afirmarea lui O'Neil, se îmbată, își uita vechile dușmăni, se impacă, se pupă, cântă marșul funebru și adorm ca butucii. A doua zi când se trezesc și văd soarele, — prin urmare viața continuă, — își reia fiecare firul vechilor ocupații și neuitatelor dușmăni.

Acesta-i „Potopul” care a inundat scena teatrului din Cluj.

În pragul unei morți inevitabile oamenii își uita dușmăniile. Asta-i ideea centrală, care nu-i nouă. Nouă este numai tratarea stupidă și falsă. Sugestia ce-o exercită O'Neil este deplasată și nejustificată, cu atât mai mult că d. Tâlván n'a pătruns rolul și l'a conceput urlător și gesticulant cu stridente guturale cari obolesc și enervează. Părerea noastră este că, O'Neil, singurul intelectual, vrea să-și bată joc de întreaga turmă spăimântată de potop și o ține în mână cu ascendentul superiorității sale, cu greutatea cunoștințelor, cari trebuiesc debitate calm, convingător și resemnat; doar și el o să moară. Cum însă și situația lui O'Neil e falsă, e ușor de înțeles că, — el fiind personajul central, — dacă a fost concepută greșit și de interpret toată alcătuirea încercării dramatice a lui Berger se... potopește în ridicol și falsitate.

Celelalte roluri au fost interpretate corect în general. Extrem de bune figurile dlor N. Voicu și Titus Lapeș; de asemeni d. C. Potcoavă a prins nota justă. Dna Crivățeanu a avut momente de mișcătoare duioșie. Tot asemeni d. Iosif Vanciu care dela frumoasele creații de comedie bufă a trecut acum la un rol de linii corecte în care a reliefat emoția disperarea și duioșia. Cea mai proeminentă figură ne-a dat-o d. C. Simionescu într'un chelner negru, cu o mască foarte bună, cu volubilitate bine studiată și cu suficientă vervă. Poate că decorul ar fi trebuit mai bine stilat. Apreciem munca artiștilor cari au jucat numai cu 4 repetiții în scenă.

„Romanță” piesă în 3 acte prolog și epilog de Robert de Flers și Fr. de Croisset.

Nici odată titlul n'a corespuns mai definitiv conținutului. Ceva siropos, leșietic de sentimental, care s'ar putea caracteriza într'o singură propoziție, — tot așa de simplă ca și tratarea

deslănată întinsă în trei acte cu prolog și epilog, — istorioară morală pentru burghezi cumiți.

Concubinajele literare au dat destul de rar opere de valoare, afară de comediile în cari rachetele spiritelor strălucesc hilariant. Dar tot așa de rar se poate concepe ceva mai fals ca desnodământul clerical prin definiție, pe care firma „de Flers și de Croisset” ne-o îndeasă pe gât cu făcălețul melodramei eftine și cu muzică între culise, complectată de regie cu mărețul cor al pelerinilor din „Tanhäuser”. (Doar la Cluj nu degeaba are Opera un cor atât de strălucit). De-abia acum ne dăm seamă de importanța avizului pus de d. Bănescu: „este interzis a sgâria pereți”, pentru că ritmul imprimat interpretărei a fost atât de beltelos, vorbele se întindeau ca un gumilastic și pauzele dela sfârșitul actului doi interminabile, încât, în adevăr am fi zgâriat pereții dacă recomandăția directorială n'ar fi arătat că acest gest este prohibit.

Și dna Atena Dumitrescu, o artistă cu reale calități și suficient talent, ar fi putut interioriza rolul fără să apeleze la răsuflatul truc teatral al pașilor de somnanbul și gesturilor leneșe până la exagerare dela sfârșitul actului doi. Cum d-sa ne-a dovedit și altă dată talentul de care dispune, iar în rolul de-acum ne-a arătat inteligență de interpretare cu largi posibilități emotive, credem că ritmul exagerat nu-i opera d-sale ci a direcției de scenă.

D. Ion Tâlván, în rolul pastorului sentimental, a exteriorizat rolul cu meșteșugul artistului cu experiență, uzând cu pricepere de toate mijloacele tehnice, sprijinindu-se puternic pe vocalizare, dar n'a reușit să ne transmită nici o clipă de emotivitate. Este fără indoială un artist cu bogate resurse de exteriorizare și ne-a dat altă dată frumoase creații în care n'a fost necesară o sensibilitate interiorizată. Se pare că d-sa este artistul formelor exterioare.

D. Dem. Psatta foarte bine într'un rol de prestanță, cu eleganță de gest și ținută impunătoare, dar naturală și adecvată situației.

Din interminabilul număr de interpreți (autorii au vrut să impresioneze așiful cu persoane inutile și nedefinite) remarcăm, din rolurile episodice, perfecta figură a dlor Vanciu și Constantinescu, reușita interpretare a dlui Massim și admirabila italiancă a dșoarei Marcela Borsa; iar dintre cei cari au fost complect sub nivelul artistic am remarcat, cu regret, pe dna Eliza Petra falsă până la exasperare. Decorul foarte îngrijit. Actul II ca severitatea cuvenită, dar... prea multă și prea puternică muzică între culise.

„Cadavrul viu“, tragedie în 10 tablouri de Tolstoi.

Aniversarea colosului dela Nord, a adus și pe scena naționalului din Cluj, una dintre operele dramatice ale marelui dispărut. Că nu este cea mai fericită lucrare dramatică, toată lumea este de acord. Fraționarea în tablouri multe, în care tratarea e puțin superficială și mult deslănătă, face ca problema sufletească și profund umană să nu fie destul aprofundată și să se neglijeze atingând numai tangențial, — cele mai sguuitoare momente dramatice.

Fedor Vasilievici Protasof chefliu și afemeiat, slăbiciuni în potriua căroră nu poate lupta, nu găsește la soția sa Liza acea putere de fascinare specifică unor anumite femei. El nu poate fi legat de căminul său. Pentru ca valul pasiunilor sale să-l copleșească definitiv, mai surprinde că pe soția sa o iubește tăcut și puternic un prieten al său, Victor Mihailovici Carenin, și că această iubire este împărtășită în taina inimei și de Liza. Protasof se lasă pradă pasiunilor sale, părăsește căminul și cade în ghiarele iubirei profunde pentru cântăreața țigancă Mașa. Carenin, trimis de Liza, care iartă greșelile lui Protasof, nu-l poate scoate din decadența în care se complăce. Protasof dorește să dea complectă libertate Lizei și lui Carenin, dar nu admite divorțul cu minciunile și formalitățile sale complicate. Încearcă să se sinucidă, când atinge ultima decadență, dar nu are voința pentru acest gest suprem. Atunci simulează o sinucidere prin inec și dispăre. Liza se căsătorește cu Carenin după ce se constata sinuciderea lui Protasof, găsindu-se pe malul apei un cadavru necunoscut, Protasof ajuns vagabond se întoarce în orașul lui și, într'o tavernă își povestește viața unui pictor. Povestirea este auzită de-un ticălos, Artemier, care în dorința de-a stoarce bani denunță cazul judecătorului de instrucție, care deschide acțiunea lui Carenin și Lizei pentru căsătorie ilegală. La judecată Protasof se sinucide dorind să dea complectă libertate celor doi soți cari erau fericiți fără prezența lui.

Cele mai puternice momente dramatice: întoarcerea lui Protasof care sguđue existența familiei Carenin și judecata, rămân neexploatate de autor. Toată acțiunea se concentrează la o singură persoană, — Protasof, — care nu este pusă să acționeze, ci să povestească. În acest caz personalitatea artistului interpret trebuie să fie covârșitoare și din această pricină acest rol n'a fost atacat decât de artiști cu o mare putere de creație. Celelalte personaje multe, chiar prea multe, — (afară de Mașa pentru care interpretă trebuie să dispună de-un mare temperament și de o mare putere de captivare) — sunt episodice și abia creionate. Dacă în aceste roluri nu se pot face creații, pot da prilejul însă, de a constata insuficiența la unii interpreți.

Rolul titular a fost deținut de N. Voicu, care ne obișnuise cu creațiuni foarte bune. De data aceasta însă N. Voicu nu ne-a putut reda varietatea sentimentelor cari sbuciumă pe Protasof Monoton și declamatoriu, rece și stângaciu în primele tablouri, truda d-sale artistică a rămas pe scenă, fără ca emotivitatea ce se încerca să ne-o transmită să poată trece peste rampă. Abia în ultimele trei tablouri, — culminând în al 9-lea la judecatorul de instrucție, — a reușit să ne emoționeze subliniind bine bunătatea și revolta lui Protasof.

Rolul Mașei a fost peste puterile d-șoarei Ersilia Munteanu. D-sa a făcut tot ce poate face o artistă cu talent la începutul carierei sale, dar n'a putut fi acea țigancă plină de foc și pasiune care să captiveze și să zăpăcească. D. Psata în nota justă deși puțin cam declamatoriu. Dnii Lapteș și Vanciu ne-au dat două tipuri reușite. Dna Jipescu Hodoș în nota cea mai perfectă a micului rol ce l-a interpretat.

Avem de reproșat, cu multă părere de rău, multe lipsuri direcției de scenă. D. Ștefan Brabonescu ne obișnuise cu puneri în scenă artistice și cu atmosfera cuvenită. Ne pare rău că de data aceasta nu-i putem aduce obișnuitele felicitări. Dsa prea mult s'a gândit să impresioneze galeria cu fastul deplasat, cu muzica prelungită și cu dansul căzăcesc potrivit ca nuca în perete la o piesă care se chiamă *tragedie*. Dovadă că s'a gândit să impresioneze galeria și publicul simplist, este că în tabloul al 2-lea a făcut dintr'o tavernă țigănească un salon cu perdele de catifea a trântit în scenă 30 de persoane de prisos și a lăsat în fața scenei pe dnii Mateescu și Potoroacă să se trudească într'o perpetuă și inutilă beție cu atitudini, grotești și disonante. Părea o scenă tanasiană. Pentru ce a permis ca dna Mateescu să fie o soacră atât de juvenilă și săltăreață? Pentruce d. Voicu să poarte șmo-king într'o tavernă și haine de-o impecabilă eleganță într'o epocă de sărăcie cu lustru? Iată câteva greșeli ce păcătuiesc împotriva atmosferei și a sobrietății care se impune la o piesă cum e „Cadavrul viu“.

Nădăjduim că d. Brabonescu va veni la vechiul său obicei de-a studia bine atmosfera în care trebuie să se desfășoare acțiunea și se va îngriji mai puțin de publicul care se simte satisfăcut și bizează o căzăcească deplasată.

„Stradivarius“, comedie într'un act de Max Maurey.

O simplă excrocherie clasică pusă în scenă. Ar fi, sau mai precis: ar avea pretenția să fie o comedie de situații. *Atmosfera* a fost însă mohorată și puțin monotonă, datorită tratării. Abia la sfârșitul actului se descopere excroheria și numai atunci răzare comicul situației. Interesantă numai punerea în scenă datorită dlui Brabonescu, care totdeauna dovedește mult gust artistic și multă meticulozitate.

Interpretarea corectă. Corect d. Mateescu, corect d. Constantinescu, corect d. Arsene Popovici. Dar din totala corectitudine n'a eşit deloc atmosfera comediei: Actul fiind sec aproape în întregime ar fi urmat să trăiască prin umorul interpretelor. Dar umorul este un dar natural care nu se câştiga nici prin studiu, nici prin rutină şi pentru lipsa lui nu pot fi vinovaţi interpreţii.

Dealtfel credem că s'ar fi putut găsi o piesă mai interesantă şi mai bună, dacă d. Braborescu n'ar fi ţinut să se joace traducerea d-sale.

„Michel Perrin“, comedie în două acte de Melesville. şi Gh. Dureyrier.

Două acte de factură veche, dar profund omenşti şi cu adevărat emotive. E una dintre piesele în cari nu se forţează nota de comedie bufă, atât de caracteristică în comediele vechi şi nici nu se trece la sentimentalismul dulceag şi lacrimogen, care invadase în trecut lucrările dramatice. În această comedie de situaţii interpretul titular trebuie să păstreze un abil echilibru din care s'ar prăbuşi iremediabil dacă n'ar avea nota de naturală impecabilă.

Un popă, victimă a conspiraţiilor de după marea revoluţie franceză, vine în Paris, şi fiind prieten cu ministrul Fouché, este recomandat pentru un serviciu. I se dă un post în poliţia secretă, dar popa nu ştie ce post ocupă. Prinde firele unui complot fără să-şi dea seamă şi fără să vrea. Blândeţea bună-tatea şi naivitatea lui îl pun în situaţii cu adevărat comice, din care trebuie să treacă fulgerător la un sentimentalism sincer şi omenesc, pentru a stoarce nesilit o lacrimă.

Din acest rol extrem de dificil, d. Virgil Vasilescu a făcut o interesantă şi foarte frumoasă creaţie. A marcat cu o desă-vârşită artă notele caracteristice ale rolului, şi ne-a redat perfect gama întreagă a multiplelor sentimente cari frământă pe bietul popă, sincer şi cinstit, timid şi cu dragoste pentru toţi oamenii, dar mai ales neştiutor de serviciul ce-l îndeplineşte. Cu o nemai-pomenită uşurinţă a trecut dela situaţiile hilariante la duioşile impresionante, fără a cădea o singură clipă în grotesc.

Cum întreaga piesă se sprijină numai pe umerii interpretului titular, celelalte persoane, — deşi destul de numeroase, — sunt eclipsate.

Asamblul bun, cu atmosfera convenită şi punerea în scenă cu multă îngrijire, este tot opera dlui Vasilescu, având şi direcţia de scenă.

Dintre numeroşii parteneri ai dlui Vasilescu amintim pe dna Nunuţa Hodoş şi dnii Psatta, Potcoavă şi Simionescu, foarte bine în rolurile respective.

„Moartea civilă“, dramă în trei acte de G. Giacometti.

Conrado Almini, impulsiv și gelos, se căsătorește cu Rosalia fără consimțământul părinților ei. Într'un moment de furie omoară pe fratele Rosaliei și este condamnat la munca silnică pe viață. După 13 ani evadează și căutându-și soția și fiica, pe care a lăsat-o foarte mică, din întâmplare ajunge tocmai în orașul unde locuia Rosalia. Aici începe acțiunea.

Rosalia era menajeră la un doctor, fire bună și mai ales umană, care știind nenorocirile ei, înfiase pe copila lui Conrado pentru a o scăpa de oprobriul public și de numele pătat ce îl lăsase tatăl ei, pușcărișul. Conrado vrea să-și ia soția și copila, dar după o discuție cu doctorul, care îi lămurește că le va nenoroci, deoarece el este un om scos din circulația socială, convins de nobleța doctorului, de dragostea copilei sale pentru tatăl ei adoptiv, de rezervarea Rosaliei și de inutilitatea propriei sale vieți, se otrăvește fără a se face cunoscut fiicei sale; dar programul morții îi spune că Rosalia îi este mamă și o lasă să creadă că doctorul este adevăratul ei tată.

Drama este rezolvată după vechile procedee simpliste, naive, cu inevitabilele greșeli de factură, cu monoloage lungi, apartenuri disonante și povestiri interminabile. Personajul central trebuie să umple cele trei acte purtând în jurul său ca simpli sateliți, uneori inutili, pe toate celelalte persoane. E ușor de înțeles că în asemenea condiții artistul care atacă rolul lui Conrado trebuie să fie mare în toată accepțiunea cuvântului. De altfel piesa nici nu se mai joacă decât numai pentru interpretarea rolului Conrado.

Iată pentru ce încercarea dlui Arsene Popovici ni s'a părut temerară, mai ales că, ținut aici într'o vinovată umbră, nu i s'a dat prilejul, până acum, să ne arate posibilitățile de creație. Mărturisim sincer că ne-am dus cu oarecare îndoială, și am eșit cu regretul că n'a fost mai de mult utilizat în drama modernă. E aproape imposibil să se facă o nouă creație din rolul lui Conrado, după atâția mari interpreți (Novelli, Moissi, Manolescu) și nici interpretarea dlui Popovici nu este impecabilă, dar nu-i mai puțin adevărat că acest rol compează mult în cariera dsale. A fost nu numai corect și conștiincios, ci cald, convingător și emotiv, cu singura resticție că în actul I nu trebuia să aibă erupții vocale. Trebuia să fie mai concentrat, mai istovit și lipsit de violențe. D. Arsene Popovici, despre care știam, — din rolurile de usamblu ce i s'au încredințat până acum, — că are nerv, concepție și intuiție artistică, ne-a dovedit că poate interpreta cu succes roluri mari de dramă modernă.

Dna Olimpia Bârsan a fost la înălțimea talentului său necontestat. Dnii Lapteș și Vanciu corecți și cu mască foarte

bună. Asemenea d. D. Psata, căruia avem a-i reproșa etalarea inutilă a garderobei. O surpriză mare ne-a rezervat dna Nunuța odoș care a fost profund emoționată în rolul copilei. Decourile îngrijite dând atmosfera cuvenită.

VLADIMIR NICOARĂ.

Cronica muzicală.

„Bărbierul din Sevilla“ de G. Rossini

După 2 secole de înflorire, glorie europeană și inevitabilă decadență, Opera italiană era în declin la anul 1800. Atunci apărură Giacomo Rossini, ca o întârziată rază de soare, să mai trezească pentru ultima oară la o scurtă dar strălucitoare glorie faima muzicii adevărat italiene, comprimată în unele din operele lui nemuritoare ca o chintezență a tuturor calităților ei. Nepăsător față de aportul pe care Nordul Europei îl aduce muzicii împreunându-o cu umbra adâncă a geniului german, Rossini mai flutură odată înaintea ochilor mulțimei flamura sclipitoare de lumină a Gintei latine și aclamarea lumii întregi îl răsplăti cu aplauze îndelungi.

Cea mai reprezentativă dintre operele lui Rossini e incontestabil „Bărbierul din Sevilla“, după subiectul lui Beaumarchais, o cap'o-d-operă de operă bufă. O veselie, care nu deviază nici un moment către grotesc; un lirism care e ferit de orice sentimentalism dulceag; o bogăție de melodii ca o risipă de perle și o măsură în alegerea mijloacelor de caracterizare, care e apanajul adevăraților maeștrii.

Opera noastră se poate felicita pentru felul cum a reprezentat acest dificil gen de muzică. S'au întâlnit pentru înfăptuirea acestei veselii dionisiace doi factori competenți: regia, de cea mai pură calitate bufă, a dlui Jose Arati și temperamentul sudic al dlui Bobescu, la pupitru. Dl Bobescu a putut jongla cum a dorit cu râulețele de sunete ale orhestrii, personajele de pe scenă au avut aceleaș salturi ușoare de tinerețe svăpăiată, mișcarea a rămas vie și veridică până la sfârșit și declamația a curs cu un adevărat brio sudic, fără poticniri. O singură rugăminte am avea de făcut dlui Bobescu: să menajeze puțin vocile tinerilor noștri cântăreți. E imposibil să lupți împotriva amplexării simfonice, care antrenată de gestul fascinant al baghetei dlui Bobescu, uită că are rol de acompaniator și dă năvală peste cântăreți, cari trebuie să facă eforturi dăunătoare calității vocii pentru a se face auziți.

Dșoara Urania Bănescu (Rosina) ne surprinde prin frumoase progrese vocale și scenice. Vocea dsale e în continuă dezvoltare și credem că un studiu serios o să-i deschidă perspective frumoase mai ales pentru coloratură. Credem că nu greșim făcându-o atentă să nu forțeze vocea pentru o mărire voluntară a tonului; vocea e un aparat capricios care nu se lasă violentată fără a pierde din calitate.

Dl Chicidean (Almaviva) foarte volubil și sigur; am fi dorit poate să dea mai multă amplexare vocală frumoasei serenade din actul I. Foarte bine dl Căldăraru (Figaro) atât ca voce cât și ca dicțiune. Tot așa de bine dl Ujeicu (don

Basilio) și dl Gavrilescu, și nu trecem cu vederea mica parte a dnei Ducu, frumos cântată. Dar ne rezervăm mai cu seamă toate laudele pentru jocul de scenă al tuturor, care a fost surprinzător de bun și vioi. Munca dlui Arati a fost fructuoasă. Publicul a răsplătit cu aplauze și flori eforturile tinerei noastre falange de artiști.

„Mireasa vândută“, de B. Smetana.

Smetana are principalul merit de a putea servi ca model pentru felul cum a prelucrat motivele populare într'o unitate artistică incheată, care nu se resimte de alinierea voluntară a unui mănunchiu de motive populare. Trebuie subliniat acest merit fiindcă e cu mult mai greu să utilizezi un material dat care-ți impune legile sale și te constrânge a-ți adapta inspirația în limita unui contur precis, decât să dai drum liber fanteziei care poate crea în voie.

Pentru a împleti motivul popular cu caracteristica-i lipsă de precizie metrică și armonică în țesutul regulat al legilor muziceii, e nevoie de o mare abilitate și de o adâncă intuiție artistică. Smetana îndeplinește la perfecție această cerință și ne prezintă o lucrare care n'are numai meritul de a releva într'o formă cât se poate de autentică muzica populară cehă, ci e în același timp o operă comică de valoare universală.

Plecând dela premiza că un compozitor atât de bun ca Smetana a utilizat pentru „Mireasa vândută“ cu siguranță cele mai reprezentative și mai autentice melodii populare, surprindem un moment de deosebit interes: vigoșitatea motivului vesel, de dans, care primează față de motivul liric. Pare un indiciu de caracterizare al simțului de realitate la poporul ceho-slovac față de lirismul infinit al rușilor. Ritmurile vioaie de o structură simplă și rustică sunt cu mult mai captivante decât cele lirice, și am făcut remarcă: pe când motivul de dans are specificul pur al folklorului, motivul liric e mai șters ca contur și se aproprie într'u câtva de romanța cu caracter universal.

Cea mai frumoasă parte a întregii opere e uvertura de o frăgezime unică. Aduce motivul utilizat în actul II, — la încheierea contractului între Ionel și Keșal, — și îl incredințează coardelor, cari, rând pe rând, într'un fugato, admirabil contrapunctat, anticipează într'o cascadă limpede de tonuri veselia primăvăratecă a începutului actului I.

Opera noastră a tălmăcit cu deosebit interes această icoană populară, a montat-o cu gust și a studiat-o cu îngrijire.

La pupitru dl Stanek Doubrovsky, cel mai indicat pentru o fidelă interpretare. Și cum între opera de artă și artist există o afinitate de seismograf, dl Doubrovsky a fost la înălțime în părțile de vioiciune unde sugestia muziceii era atotputernică și mai ezitant și puțin convingător în evidențierea liricului. Cele două arii ale actului prim și frumoasa arie a lui Ionel în actul II, le-am fi dorit poate mai intens simțite, fraza mai liberă, mai descătuseată de măsură, într'un fel de quasi-improvizație. Așa cerea caracterul lor de doina populară, în genere însă a ținut strâns în mână toată lucrarea, conducându-o cu multă avânt.

Cu părere de rău trebuie să insistăm asupra rugămintei noastre: mai multă considerație din partea orchestrei față de cântăreți. Uneori e supărător de tare și silește pe cântăreți la un forte continuu, care ucide orice nuanță. Dl Ujeicu

de pildă, acest inteligent artist, a cântat întreaga seară într'un singur forte. Rolul lui Keţal, peţitorul interesat e principalul ca amploare şi abundă în momente interesante; cu cât mai mult s'ar putea evidenţia cu o nuanţare mai îngrijită.

Dna Mimi Nestorescu a pus în slujba acestui spectacol toată arta dsale superioară şi vocea care devine tot mai timbrată şi mai frumoasă. E fără cusur.

Dl Andreescu a fost, din nenorocire, foarte indispus şi mai ales înălţimea vocii a suferit simţitor, pe când mediul e frumos şi metalic. Dl Chicideanu a jucat pe bălbăitul şi prostuţul Vasilică cât se poate de bine; îl felicităm cu căldură pentru această creaţie. Să nu-l antreneze însă succesul acestei, comicării de a cădea în exagerare; deasemenea dl Ujeicu. E un dezacord artistic când jocul de scenă primează ca efect într'o operă muzicală.

De rolurile mai mici s'au achitat conştiinţios dnele Ducu, Donabidovici şi Solovieva, şi dnii Soculski, Siomin, Jarotzky şi Chiva.

Direcţia de scenă a dlui Arati foarte frumoasă şi îngrijită. Baletul incântător e opera dşoarei Penescu-Liciu.

O notă discordantă însă e traducerea textului, extrem de încărcată, pretenţioasă peste măsură, întrebunţând expresii cari desfid absolut mediul ţărănesc, de pildă: farsă, abţin, aranjez etc.

O revizie se impune cu stăruinţă.

ANA VOILEANU-NICOARĂ.

Cărţi.

N. Iorga: *Informaţii spaniolé despre războiul nostru pentru independenţă.* Nu numai cititorii de azi, ci şi cei din 1877-78 ai ziarelor şi revistelor româneşti n'au avut de unde cunoaşte ceea ce s'a scris în presa străină din apus, — când ştirile nu apăreau în franţuzeşte sau nemţeşte — despre războiul independenţei noastre. Dl general Rosetti a publicat, în analele Academiei, ştirile unui ofiţer *norvegian*, — ştiri pentru marele nostru public inedite, în legătură cu războiul independenţei. — Acum, dl *N. Iorga*, într'o comunicare făcută la Academie, şi apărută în memoriile secţiunii istorice, ne prezintă alte informaţii asupra aceluiaş subiect, apărute în presa *spaniolă*.

Câteva informaţii sunt din ziarul *Epoca*, cele mai multe şi mai preţioase din ziarul *Imparcial* din Madrid, al cărui corespondent era marchizul *del Valle de Toje*.

Corespondentul apreciază armata română, înainte de-a o vedea la luptă, în

termenii următori: „Ca toate armatele de formaţie mai recentă, armata română oferă materie largă de criticat: fără îndoială că au progresat mult de doi ani în această privinţă, şi mai ales în clasa ofiţerilor, cărora nu li-se poate reproşa decât o deosebită încredere în persoana lor. Soldaţii sunt de bună înfăţişare: viguroşi, sobri şi disciplinaţi. Armamentul lasă ceva de dorit, mai ales cel al rezervelor şi miliţiilor, care în general se compune din puşti cu piston”.

Despre sentimentele dintre Români şi Bulgari se spune: „Între Români şi Bulgari există uneori atâta antagonism ca între Români şi Turci. Despre armata română care defilează, după lupta dela Griviţa, la Poradim, în faţa principelui Carol, — în număr de 40.000, spune: „Trebuie să recunoaştem că aceea armată e bine îmbrăcată şi încă mai bine echipată”. Despre viitorul rege Carol: „E un bărbat ambiţios, de foarte bună credinţă, şi de cele mai bune intenţii. E

un spirit înaintat. Ar vrea să meargă totdeauna mai departe decât îi permit împrejurările. Principele Carol, odată ce s'a declarat independența țării sale adoptive, își creiază merite ca să câștige coroana de rege, cu care e chemat a-și încinge capul în curând, dacă lucrurile nu iau o întorsătură rea".

Tot despre armată: „Increderea în triumf e mare. Unele batalioane românești la trecerea, astăzi, (7 Sept.) a principelui înaintea lor, au strigat: Asaltul! Asaltul!" In 23 Sept. scrie:

„Efectul moral produs în sufletul trupelor românești de ultimele operații e excelent. Soldații aceștia noi se cred acum soldați deprinși cu războiul și ard de dorința gloriei militare. *Toată lumea e martoră că armata română știe să se bată*".

Dl N. Iorga a aflat o și mai prețioasă informație în legătură cu subiectul în revista „*Ilustrațiunea spaniolă și americană*“, în care au apărut o serie de desene și ilustrațiuni în legătură cu războiul independenței. Ele sunt redată în facsimile în broșura academică, în număr de 23.

Textul ce însoțește ilustrațiile e datorit acum unui critic militar: Enrique Lupy de Sâme. Acest critic militar cunoaște istoria latinilor dela Dunăre, și scrie despre ei: „Acum caută să rupă complet lanțurile, și în silința pe care alătura de armatele Țarului, o va face-o, *avem a o urma cu interes toate națiile zise latine, pentrucă în Români vedem urmași ai acelor legionari romani cari ne-au impus civilizația și limba Doamnei lumii antice*".

Ilustrațiile sunt foarte prețioase, ca documente ale vremii, ale locurilor și oamenilor: Voluntari ruși în stația Pașcani, cartierul general al marelui duce Nicolae la Chișinău, podul peste Prut la Ungheni, vederea Iașului cu gara și mitropolia, vederea Nicopolei, vederea Si-

listrei, vederea Galaților, Brăila, primele bubuituri de tun peste Dunăre, vederea Olteniței, vederea Bucureștilor, voluntar români, avangarde românești în ploae la Plevna, corp de gardă de dorobanți etc.

Dl N. Iorga își încheie comunicarea cu o justă dorință: „Ațașaii noștri militari în țările ale căror ziare n'au fost cercetate până acum pentru acest războiu, n'ar putea face despuierea materialului ziaristic așa cum am făcut-o eu aici? Câte lucrări de amănunte n'ar putea răsați dintr'o asemenea străbateră a unui imens material așa de imprăștiat!"

S. V.

Apostol D. Culea: *Dobrogea*. Cu prilejul serbării semicentenarului realidării Dobrogei a apărut în editura Casei Școalelor lucrarea cu titlul mai sus, datorită dlui Apostol D. Culea. Volumul nu are pretenția operelor savante. El dă „cât trebuie să știe ori cine despre Dobrogea“, cum spune însuși autorul în subtitlul cărții. E, deci, o scriere de popularizare.

Pentru cunoașterea provinciilor României mari astfel de lucrări sunt de dorit, și încă lucrute cu mai mult răgaz decât cel avut de dl Ap. Culea, la întocmirea celei de față. Ar fi nevoie de-o serie întreagă de scrieri rezumative, de popularizare, asupra tuturor provinciilor, pentru o mai grabnică cunoaștere a lor de către marele public. Nu mai incupe indoiială că Ardelenii, de-o pildă, știu prea puțin despre Basarabia, Bucovina, Dobrogea, și chiar despre Moldova și Muntenia, mulți nu au la noi decât noțiuni fundamentale de istoria, geografia, economia, industria etc. acestor provincii. Și invers. Populația celorlalte provincii cunosc tot așa de puțin, ori în măsură și mai mică, provinciile românești de dincoace de Carpați. Ar fi, credem, potrivit, ca Ministerul instrucțiunii, prin Casa Școalelor, să pregătească astfel de monografii rezumative, cu bune ilustrații,

asupra provinciilor românești. Ceeace se învață în școală, la geografie și istorie, folosește numai nouilor generații. Știutorii de carte maturi trebuiesc prinși pentru aceste cunoștințe indispensabile în Statul național, prin atrăgătoare descrieri a diferitelor regiuni românești.

Dl Ap. Culea a adunat în „Dobrogea” date și informații folositoare pentru publicul mare asupra provinciei noastre dela Marea Neagră. Dsa a consultat o bibliografie destul de bogată, românească și străină; dificultatea principală ce a întimpinat-o, și vor întimpina-o toți autorii de monografii la noi, este *inexistența statisticeii*. Spunem: inexistența statisticeii oficiale, pentrucă ea, așa, cum a funcționat în trecut, e ca și inexistentă.

Totuși din ce a putut aduna, date și cifre mai sigure, cetitorul se poate convinge de dreptatea stăpânirii românești asupra Dobrogei, de continuitatea, pe teritoriul ei, a elementului românesc de baștină, și mai ales *rolul civilizatoriu* pe care l-a avut și l-a îndeplinit, destul de satisfăcător, Statul român în cei cincizeci de ani de stăpânire românească în vechea moșie a lui Mircea-cel-Bătrân, Domnul Munteniei. Se evidențiază primejdioasă situația geografică a Dobrogei, în calea năvălirii neamurilor, dinainte de H. și până la Turci și Tatari, la vadul Dunării-de-jos. Cunoaștem, în linii mari, înflorirea culturii și civilizației grecești în orașele dela litoralul mării, și desăvârșita părăsire a pământului dobrogean, de orice adiere de civilizație, sub îndelungata dominație turcească. În linii mari, se demonstrează și absurditatea pretensiunilor bulgărești asupra Dobrogeii, unde partea cea mai mare a bulgarilor a venit în veacul din urmă, nu cuceritori, ci coloniști. Se insistă, în termeni de caldă apreciere, asupra rolului *elementului ardelenesc*, a „mocanilor”, a păstorilor, în opera de civilizare a Dobrogei. „Măine”, scrie dl Culea, „când vom ri-

dica monumental Dobrogei, cum vom figura această biruință câștigată cu urmașii oierilor descălecători la țară?”

Ni se dau capitole interesante și instructive, — ce ar fi fost ele dacă aveam o bună și reală statistică asupra școlii românești în Dobrogea dela 1877—1928, asupra proprietății rurale, asupra locuitorilor. Câteva informații în legătură cu pescuitul, industria și comerțul, căile de comunicație etc.

Tot dl Ap. Culea a adunat material pentru o *Antologie a Dobrogei*, editată de Casa Școalelor. Dsa a cules din scriitorii noștri, în proză și versuri, bucățile mai caracteristice inspirate de pământul și poporul dobrogean. I. M.

Dicționarul limbii române A apărut, în tiparul Culturii Naționale, și în editura Academiei Române fasc. III, Tom. I, partea a II-a din *Dicționarul limbii române*, început sub titlul *Magnum Etymologicum*. Fascicula cuprinde cuvintele dela *Cartel* — ce, în cinci coale de tipar, — mărimea obișnuită a fiecărei fascicole. Materialul cuprins în ea e lucrat cu acelaș aparat științific, ca și în fasciculele anterioare, sub conducerea dlui *Sextil Pușcariu*, profesor universitar la Cluj și directorul Muzeului limbii române.

E cunoscută odiseia acestei lucrări de-o așa de covârșitoare importanță limbistică și națională, începută din îndemnul regelui Carol, de cătră Academia română. Lucrarea, după proiectul pe care a fost nevoit să-l accepte dl S. Pușcariu, din pricina greutăților de editură, va fi restrânsă la trei tomuri, fiecare cuprinzând două sau trei părți, între 500—800 pp., fiecare. După-cum începuse Hașdău *Etymologicum magnum Romaniae*, după proiectul dlui Phillipide, ca și după materialul adunat de dl S. Pușcariu, — *Dicționarul limbii române* ar fi trecut cu

mult peste aceste dimensiuni. Dar nu se putea prevedea când se va putea termina.

Chiar în proporțiile mai reduse de azi, — cari însă nu alterează întru nimic redactarea științifică a Dicționarului, — fasciculele apar rar, din cauza lipsei de fonduri a Academiei române.

Apărând în fascicule se poate cum-păra mai ușor și de marele public, cu 150 Lei, sau în abonament la Casieria Academiei române

Dr. Sebastian Stanca: *Biserica ortodoxă din Sebeș, Biserica ortodoxă din Cluj.* Două scurte monografii asupra bisericilor ortodoxe române din Cluj și din Sebeș, cari, prin datele ce aduc, sunt folositoare mai ales noii generații, care cunoaște așa de puțin suferințele din trecut ale acestei biserici, piedecile ce a trebuit să învingă pentru a se menține în mijlocul persecuțiilor, extrem de neînsemnatele mijloace materiale cu cari a trebuit să lucreze.

Cât privește biserica de azi din Cluj ea a fost zidită la 1795, în locul alteia mai veche de lemn, a fost refăcută în 1877, fiind protopop Vasile Roșescu, dela care s'a aflat un memoriu cuprinzând trecutul de-o jumătate de veac al ei. Datele ce cuprinde sunt și azi induieștoare pentru străduințele înaintașilor.

Biserica din Sebeș e zidită la 1778; monografia dlui Stanca aduce informații mai bogate asupra trecutului ei, dela 1778 până azi.

Biserica ajunge în scurtă vreme (1817) neîncăpătoare și credincioșii adună bani pentru una nouă, care se termină la 1828. În arhivele parohiale s'au păstrat listele de danii, foarte interesante în legătură cu jertfele aduse de preoți și credincioși, dintre cari unii au contribuit cu sume însemnate pentru acele vremi. Protopopul Zaharie Moga e în fruntea acțiunii; el câștigă sprijinul episcopului Vasile Moga,

atât material (1000 fl.), cât și moral, în apărarea cauzei înaintea forurilor civile.

Se dă o listă, cu prețurile materialelor prețioase pentru cunoașterea relațiilor economice sociale de atunci („mii de țigle cu 16 fl.”)

Episcopul V. Moga intervine într'un memoriu către împăratul pentru a primi Românii din Sebeș ajutor din Casa alodială, intrucât și ei contribuie la venitele orașului ca și Sașii. Dar lucrul nu e ușor!

În monografie se dă pomelnicul preoților din Sebeș, începând cu Nicolae Popa, din 1682 până în prezent.

Monografia instructivă se citește cu plăcere.

Tr.

Victor Iacob: *Tehnica oratoriei. Cercetări filozofice.* [Editura autorului. Preț 20 Lei.]

Prin această scriere autorul care e profesor la liceul din Orăștie, ne-a făcut un dar valoros și bine venit, cu atât mai mult, fiindcă studiul său conține și o serioasă admonestare la adresa acelor ce suferă de hipertrofie oratorică, o boală foarte răspândită în zilele noastre.

Autorul vrea ca „prin cercetări filozofice să stabilească principiile fundamentale ale oratoriei și tehnicei, substituind baza empirico-școlară prin cea filozofică”.

Studiul are o introducere și 5 capitole: *Inventio, Dispositio, Elocutio, Memoria și Pronuntiatio*, — adică împărțirea clasică a lui Quintilian.

„Tehnica oratoriei” formează o interesantă combinație de îndrumări practice și păreri filozofice.

Dl Iacob împarte pe oratorii nepregătiți în 3 categorii, caracterizați printre altele, astfel: cei din prima categorie după părăsirea tribunei nici nu știu despre ce au vorbit, cei de al doilea fel se mulțumesc să-și aleagă subiectul, iar cei dintr'a treia categorie au rostit fără nici

un plan, deși și-au adunat materialul necesar. Apoi arată ce suntem datori publicului, care ne ascultă vorbirile, evidențiând cu cuvinte aspre, ce pagube considerabile cauzează „impotenții retorici”, și arată cu motive bine întemeiate, că acest fel de conferențieri sunt într'adevăr, un soi de „excroci ordinari” sui generis.

Di Iacob atribuie subconștientului rolul de preponderanță în producerea ideilor, și de aceea caută ca, pe calea conștientului și a voinței, subconștientul să fie cât mai mult îmbogățit, încât — independent de voința noastră — ideile se vor organiza și apoi vor apărea in-conștient sub forme nouă. Dragostea intelectuală față de subiect contribuie mult la deschiderea subconștientului, și această dragoste se ivește și crește cu cât ne îmbogățim cunoștințele asupra subiectului ales.

După părerea dlui Iacob, sunt trei izvoare din cari autorul retoric își poate aduna materialul: două externe (experiența și lectura), și unul intern (meditația).

De remarcat e printre altele, că dl Iacob combate obișnuitul plan retoric (Exordium-Disputatio-Conclusio), și încearcă să-i dea retoricii alte baze. „Nici un om nu știe, ce știe”, — iată punctul de plecare, pe care autorul îl formulează și astfel: „fiecare om este un geniu în oarecare măsură și într'o direcție oarecare”.

Tot studiul e pătruns de probleme de filozofie și psihologie monistă, prea complicate spre a se putea discuta aici; specialiștii vor avea de lucru, spunându-și părerile.

Cine pentru o lucrare oratorică face un plan aprioristic, după părerea dlui Iacob, lucrează contra naturii. De aceea recomandă mai întâiu fixarea ideilor, și apoi clasificarea lor, adecă stabilirea planului; mai întâiu chaos, apoi organism.

Este cu neputință ca într'un mic referat ca cel de față să epuizăm cât de puțin bogăția de idei ce se găsește în acest studiu.

„Tehnica oratoriei” este un adevărat organism, pentru care autorul, desigur a depus o muncă intelectuală considerabilă. Incontestabil că nu e o simplă complicație, ci o consecință și o aplicațiune a sistemului filozofic propriu, pe care dl Iacob l-a elaborat într'un șir de mulți ani. Regretabil că acest sistem n'a apărut încă.

Ar merita să fie relevate încă alte idei din acest interesant studiu, dar lipsa de spațiu ne silește să ne rezumăm atât de scurt, mai mult să spicuiem.

E deosebit de interesant, cum cultura sa filozofică, împreună cu studiul teologic — dl Iacob a studiat și teologia — s'au combinat și s'au concretizat în studii filozofice originale.

Nu e preot, avocat, profesor sau alt intelectual dintre cei ce vorbesc liber, să nu poată găsi în această cărțuie directive valoroase. Iar pleiada pseudo-literaților cari azi cu articolele lor umplu nenumăratele reviste și gazete — mai mult sau mai puțin dăunătoare culturii — să ia aminte justele păreri ale dlui Iacob.

Dr. I. Lepși.

Contesa de Noailles, născută Brancoveanu, și-a tipărit „Poemele copilăriei”, subscriind cu numele „Ana Brancoveanu” și nu contesa de Noailles, cum a ajuns vestită în lumea întreagă, ca una dintre cele mai de seamă poetese ale epocii noastre. Di Jvonne Sarcey re-cepensează volumul în „Les Annales” (l. XI.—928) și scrie: „...Mica Ana de Brancoveanu ne povestește promenările întovărășite de sborul porumbilor și de ușoarele reverii pe țărmul lacului Leman și freamătul cald al verii și muzica ce atingeă tinerele-i urechi, câtă vreme mama ei, la pian, cânta din Chopin. Un

vechii amic al familiei recita versuri de Hugo sau de Lamartine; (fetița) auzea vorbindu-se despre Chateaubriand și de Bach și toată muzica vorbelor și a cugetării legăna întâii ei ani ai vieții. Fericită copilărie! Astfel se deschid inimile! Astfel se nasc poezii!

Filmul-vorbitor și muzical. La Paris s'a arătat, într-o „sală obscură”, cum scrie cronicarul săptămânal al revistei „L'Illustration” (3 XI. 928) întâiul „film-vorbitor” francez. Câtă vreme cronicarul cinematografic al rev. „Les Annales” (1 XI. 928) dl André Lang, constată că reprezentația dela „Camèro” a fost „un succes comercial, poate imens”, dar din punct de vedere artistic și „o catastrofă”, și „o zi de doliu pentru cinema”, cronicarul dela „L'Illustration” susține tocmai contrarul și prevede un viitor strălucit.

Cum motivează ultimul acest prognostic al său?

„Clipa mișcătoare și decisivă, momentul miraculos, care ar fi trebuit să amețească imaginațiile și sensibilitățile, a fost acela în care s'a văzut imaginea vie a unui violoncelist, trupul astral al unui virtuoz, scoțând dintr'un instrument sunete curate și precise, ale căror ritmuri și accente — toate — corespundeau articulației degetelor sale pe coarde și inflecțiunilor încheieturii mâinii în mânănuirea arcului. Iată realizată perfect minunea și pusă la punct într'un mod impecabil. Întreg restul se va naște din această celulă fecundă.

„E foarte ușor să critici imperfecțiunile prezentărilor, cari ni-s'au făcut acum, dar aceasta nu va împiedeca invenția cea nouă de a schimba fața universului muzical. În momentul acesta „metteur”-ii „en scene” ai filmelor și instrumentiștii de orchestră, neliniștiți de amenințarea pe care filmul vorbitor pare că o aduce intereselor lor materiale, își dau osteneala de a micșora importanța acestei

tehnice jenante. Dar e prea evident că se vor întâmpla schimbări serioase în industria spectacolelor, grație posibilității de a vulgariza pe planetă bucuriile artistice și muzicale, rezervate până acum locuitorilor câtorva capitale.

„Este un eveniment important din punct de vedere social și intelectual să poți transporta într'o mică cutie metalică pe cei mai iluștri virtuozii și cele mai gigantice capo-d'opere de artă lirică, cu aspectul lor și cu vocea lor, în cele mai umile șuri ale satului... Nu se poate calcula forța de difuziune a unor astfel de procedee, dar e sigur că, în câțiva ani, spectatorii, cari au luat parte, zilele trecute, la nașterea filmului-vorbitor și al filmului, — care cântă, se vor mândri că au trăit o oră istorică a civilizației moderne”.

Andrei Veress: Nunții apostolici în Ardeal. În memoriile secțiunii istorice a Academiei române, dl A. Veress tipărește rezultatele unor noi cercetări asupra nunțiilor apostolici în Ardeal, între anii 1592—1600, pe vremea pontificatului lui Clemente al VIII-lea, principe al Ardealului fiind Sigismund Báthory. Interesul Papei față de Ardeal se datorește, spune A. Veress, faptului că împărăția otomană cucerea tot mai mult teren spre Apus, și împrejurării că cultul catolic era tot mai primejduit în Ardeal de reformațiune. Clemente al VIII-lea voia să aibă informații directe pentru documentarea sa în ce privește pregătirea coaliției creștine împotriva Turcilor, una din țintele principale ale vieții sale.

Comunicarea dlui Veress are importanță și pentru istoria românească, întrucât se dau relațiuni asupra legăturilor dintre Mihai Viteazul și Sig. Báthory, contemporanul său în Ardeal. Nunții apostolici, trimiși în Ardeal, țineau corespondență și cu Domnitorul român, în nizuința de-a întări blocul creștinilor împotriva Turcilor.

„Luminătorii satelor“. Antologie de *Constantin Iencica*, inspector școlar primar, profesor de pedagogie și filozofie. Cluj, Inst. de arte graf. „Ardealul“, 1928, pag. mici 128. (Prețul ?) O minunată antologie, care e de dorit să se răspândească în cercuri cât mai largi. Dl Iencica a avut mână norocoasă, selecționând bucățile tipărite în volumaș. Sunt pagini alese din următorii scriitori români: *S. Mehedinți*, *G. Vâslan*, *Ioan Slavici*, *M. Sadoveanu*, *Cezar Petrescu*, poezii de *Al. Vlahuță*, *Oct. Goga* și *I. Soricu*, precum și un capitol din romanul pedagogic vestit: „*Gertruda Baumgarten*“ de *Ludovic Detter*, tradus excelent de *Șt. O. Iosif* (în ed. Casei Școalelor).

Nu lipsește, firește, „*Popa Tanda*“.

După ce ai citit cartea ești primenit sufletește și îți spui: fie, că merită să trăiești ca un apostol al celor obidiți, al celor cari așteaptă hrană sufletească, chiar și în sătulețul cel mai uitat de Dumnezeu!

Să nu fie preot sau învățător român, care să nu fi citit antologia aceasta, atât de folositoare în zilele noastre de proză și brutalitate. H.

Cunoscutul scriitor cultural sas, dl *Emil Sigerus* din Sibiiu, a scos de Crăciun 1928, în editura Krafft și Drotleff (Sibiiu), a *treia serie* de descrieri despre „*Sibiul cel vechiu*“ („*Vom alten Hermannstad*“). Este o plăcere să răsfoiești cartea aceasta, fiindcă găsești la fiecare pas notițe interesante privitoare la trecutul Sibiului. Aici avem (cu fotografiile reușite) istoricul turnului din piață, istoricul bastioanelor de apărare ale breslașilor, istoricul casei contelui Toldalag, astăzi reședința de iarnă a mitropoliei ort. române și multe altele. Recomandăm cartea, frumos și durabil legată, tuturora, cari țin la Sibiiu.

Iarăș chestiunea cărților de școală.

În fiecare toamnă, aceeaș pasionantă discuție captează pentru câteva săptămâni atenția publicului și preocuparea ziarelor și revistelor. Apoi „sezonul“ trecut, chestiunea cărților de școală se uită, până la alt început de an școlar.

Agitația această de câteva săptămâni, aprinsă și nefirească, își are cântecul ei. Nu problema în sine preocupă, nu metoda de alcătuire a cărților de școală formează obiectul discuțiilor de o clipă ci altceva. Metoda fiind dictată de programa analitică a Ministerului Instrucțiunii, aceste opere sunt alcătuite aproape după acelaș calapod, cu mici variațiuni fără prea multă importanță. De-aceea „discuțiunile“ nu intră în meritul chestiunii, ci se mențin la suprafață, în jurul concurenței de librărie între autori. E deci mai mult o agitație de afaceri, decât o dispută teoretică, aducătoare de prefaceri salutare.

Astfel stând lucrurile — și e regretabil că stau astfel — vom căuta să fixăm în aceste câteva rânduri de cronică unele observații făcute, urmărind disputa din această toamnă. An de an s'au descoperit urâte precedee din partea organelor de control școlar ale Ministerului Instrucțiunii. Inspectori, subinspectorii și revizori s'au dovedit că speculează situația lor specială, monopolizând producția cărții de școală în folosul lor. Autori sau coautori de cărți didactice, ei impun dascălilor produsul lor, fără rușine și fără nici un scrupul. Cine nu se supune, își atrage urgia inspectorului sau revizorului, însărcinat să-i controleze activitatea la catedră. Cine se mlădie și nu stă mult să alegă între cartea superiorului și a altui autor, chiar dacă nu-și face datoria, știe că nu va avea neplăceri. Iată deci cartea de școală devenită un mijloc de mituire, un prilej de demoralizant abuz.

E drept că Ministerul, îngrozit oarecum de proporția acestui degradant scandal, a dat un fel de circulară, făgăduind sancțiuni severe împotriva organelor sale de control, cari vor abuza de situația lor pentru a-și impune produsele. Dar dându-ne dela început seama că măsura e de jumătate, am rămas sceptici la palidele amenințări ale Ministerului. Din nefericire, ca noi au făcut și cei cu obiceiul cel prost; autorii-inspectori și-au văzut frumusețea de trebură, nepăsători de urmările rățoielilor dela București. Cărțile acestora s'au desfășurat pretutindenea după același vechiu metod, iar circulara a rămas simplă piesă de dosar, spre dezolarea dascălilor conștiincioși și a autorilor fără funcții în serviciile de control ale învățământului de toate gradele.

Vom relata un caz, petrecut sub ochii noștri. Crezându-se puși la adăpost de urgia superiorilor prin circulara Ministerului, despre care am amintit mai sus, dascălii școlărilor primare din Cluj au recomandat școlărilor lor „Cartea de citire” a dlor Const. Iencica și Dimitrie Goga, pentru toate clasele. Elevii au cumpărat exemplarul necesar fiecăruia pentru

un an de învățătură și au început școala, răsfoind lacomi filele cu îngrijire și gust tipărite. După vreo zece zile, dl inspector Hariton Constantinescu află de acest lucru, și cum d-sa e și autor didactic, nu numai inspector, pornește în control, amenință, bufnește și terorizează pe fiecare dascăl în parte, până ce consimte să trimită cărțile îndărăt la librării, cerând în schimb pe ale dlui inspector Hariton Constantinescu.

Nu vom susține că sunt mai bune cărțile dlor Iencica și Goga, dar procedarea neobrăzată a inspectorului autor ni-se pare că a depășit măsura. Ea dovedește prea multă slăbiciune la conducerea Ministerului instrucțiunii și prea gros putregaiul în jurul școlărilor. Și desigur nu cu circulare, cari nu se pun în aplicare se vor ajunge la o îndreptare. Problema cărților de școală comportă, și pentru laturea ei comercială, și pentru înțelesul ei moral, atenția unui regulament chibzuit, în care să se decreteze ca incompatibilă funcțiunea din controlul învățământului cu îndeletnicirea de autor didactic.

Numai așa soluția va fi întreagă și efecace.

I. D. Cucu.

Reviste.

„Gândirea”, Nr. 11. Cititorii ardeleni ai revistelor românești au avut prilejul să admire, din reproducere date pe vremuri de „Luceafărul”, câteva lucrări ale pictorului Theodor Aman, unul dintre întemeietorii picturii artistice la noi.

Di O. W. Cisek tipărește în acest număr al „Gândirii” un studiu asupra pictorului și a operei sale — adunată azi în cea mai mare parte în „Muzeul Aman din București” și într'unul la Craiova. „Meritele lui Aman au fost însă

prea lesne uitate”, scrie dl Cisek, „de două generații, orbite de mlădierea ușoară și suplă a impresionismului”...

Dar, întrebăm, ce merite nu sunt uitate la noi, tot atât de repede? Mai ales când e vorba de cele artistice, literare, științifice! Și, am mai spus și cu alt prilej, noi nu avem cultul oamenilor mari în artă, pentru că nu i-am știut aprecia nici câtă vreme au fost în viață. Aprecierea lor se mărginea la un cerc restrâns de oameni de elită intelectuală, la câțiva prieteni. Murind ei, n'a mai

rămas aproape nimic din cultul celor ce și-a închinat viața frumosului sau științei.

Studiul dlui Cisek nu este deci o reinviere a personalității artistice a lui Aman, ci o prezentare nouă a unui artist pentru cea mai multă lume, necunoscut. Ca și ceilalți „inaintași ai picturii românești”, cum îi numește autorul pe : Lecca, Tătărăscu, Carol Pop de Satmary.

Așa că articolul dlui Cisek e bine venit pentru atâta lume. „Gândirea” reproduce în acest număr din Aman : Autoportretul, Doamna și câinele, Înjugatul, La Fereastră, Secretul.

Dl *Adrian Maniu*, ne dă un subtil „Cântec de jale”, dl *L. Blaga* traduce două poezii din poetul rus Easemin : lucruri adânci, formă nepretențioasă, cum e, poezia adevărată, de când lumea. Total firesc, nimic căutat, chiar în poezia modernă, când ea e sinceră — o izbucnire a simțirii sau a gândului chinuit.

„Tot ce trăiește poartă semn
De timpuriu, ca un dar.
Dacă n'aș fi poet,
Aș fi hoț sau tâlhar.

Slab și mic, totdeauna erou
Printre ștreqari, pe sub gard
Adesea, foarte adesea, mă întorceam
Acasă cu nasul spart.

Când vedeam pe mama speriată,
Cu gura în sânge îngânam pitic :
„Nu e nimic, m'am lovit de-o piatră,
Mâne nu se mai vede nimic”.

Și acum că s'a stins
Clocotul zilelor acele,
O putere neliniștită
s'a răspândit în poemele mele...

Copil, poetul avea nasul sdrobit,
azi om mare, are „sufletul întreg în sânge”.

Astăzi nu către mama, ci spre mulțimea
Ce râde străină, zic :
„Nu e nimic, m'am lovit de-o piatră,
Mâne nu se mai vede nimic”.

Iată cele mai simple mijloace pentru a ne neliniști sufletul cu tragedia profundă a vieții,

Dl E. Bucuța, iscălește bucata de proză „Maica Domnului dela Mare”, Z. Stancu, versuri, Radu Gir stanțe cu frumoase imagini nouă :

Toate florile de ceară și de vis
lângă moarte și în toamnă, s'au închis.

Tufânele, întârziate, plâng
și'n bucăți, ca stelele, se frâng.

Pășrucile cu cântec van
se urcară'n luntrea lumii de mărgean
și s'au dus, pe apa cerului, la vale.

Și pe câmpul inserat și fără țel,
întârzie, rătăcit, un gândăcel...

Îi e frig, e göl, și fără rost,
și tot cată, în zadar, un adăpost,
la vr'o floare cu ferestre luminată
să se apropie pribeagul și să bată.

Dl Petre Marcu-Balș își continuă eseu : Spiritul critic și mistica Statului istoric.

Cronici. Desene de Demian.

„Viața românească” Nr. 9 (Septembrie). Noul și plăcutul povestitor Damian Stănoiu publică un capitol din „Necazurile Părintelui Ghedeon”, „Așa a lăsat Dumnezeu”, în care se arată pățaniile călugărului, preot la sat, în alegerea servitoarelor. Povestirea e străbătută de un umor sănătos.

Dl Dan Bădărău aduce interesante contribuții asupra felului cum se vorbește limba franceză în pătura suprapusă din România, constituind aproape un dialect aparte, romanizat în sintaxă și expresii. Mai scriu în acest număr C. Petrașcu, N. Tolu, Ralea, St. Dominic. — Recenziți, cronici, bibliografie.

„Ritmii vremii” și „Falanga”, numerele ultime, sunt închinatăe dlui *Mihail Dragomirescu*, cu prilejul împlinirii alor 60 ani de viață. Publiciști și scriitori își aduc tributul lor de admirație, de

recunoștință, criticului literar, profesor la Universitatea din București, care s'a străduit de vreo trei decenii să spună cuvinte de apreciere și îndrumare în producția literară românească. Dsa conduce și *Institutul de literatură*, unde se fac dări de seamă asupra operelor literare și conferințe asupra esteticii. Ceice lucrează aici sunt în mare parte foști elevi ai dlui Dragomirescu. În „Falanga” publică articole omagiale dñii Gh. Tăușan, I. Minulescu, V. Eftimiu, R. Teodorescu, G. Baiculescu, etc. În „Ritmul Vremii”: I. A. Basarabescu, Cora Vasilescu, C. Orăscu, etc.

Dl Dragomirescu a fost sărbătorit și printr'un banchet, dat de prieteni și admiratori.

„Năzuința” Nr. 2, revistă lunară, apare la Craiova în anul al VII-lea sub direcția dlui Al. Popescu-Telega.

Dl *Ramiro Ortiz*, profesorul de italienește la Universitatea din București, publică un interesant articol: „Italia în poezia unui poet român din veacul XIX. Gh. Crețeanu”. Acesta călătorise prin Italia și în poeziile sale adeseori cântă frumusețile, luptele, aspirațiile ei naționale. Crețeanu e îndeosebi robul Italiei artistice.

Se dă în traducere, a dlui Telega desigur, bunul cunoscător al literaturii spaniole „Cântecul spiritual” a lui Ioan Maragall, poetul creștin, un mare îndrăgostit de viață, de lumină, de cer și pământ, de toată lumea asta a simțurilor, în care ar vrea să afle și vecinicia, numai trecând prin moarte:

„Dacă lumea-i așa de frumoasă, Stăpâne,
[când se privește
Cu pacea ta în adâncul ochilor noștri
Ce-ai mai putea să-mi dai în viața cea-
laltă ?

„Pe cine nu zice altei clipe : „oprește-te”
decât clipei morții
eu nu-l înțeleg, Stăpâne; eu care aș voi
să opresc atâtea clipe din fiecare zi...

Când se vor închide ochii-mi omenești
Deschide-mi, Stăpâne, alții, mai mari
Spre a privi chipu-ți fără sfârșit,
Fie-mi astfel moartea renaștere vecinică...

Mai însemnăm din sumar: „Om cult”, de Popescu-Telega, traducerea de același, din spaniolă, a piesei „Toți avem interese”, „Aspecte”, Cronici.

În „**Grainul românesc**” dl Vasile Stoica, face o cercetare asupra situației românilor rămași în Ungaria. După statistica ungurească din 1920 numărul lor ar fi 23.760; după declarațiile făcute în parlamentul maghiar la 13 Nov. 1925 de către deputatul social-democrat Victor Knaller, numărul lor ar fi 50.000. Această cifră e mai apropiată de adevăr, intrucât ea corespunde și datelor statistice a episcopiiilor de Oradea-Mare și Arad, sub a căror jurisdicțiune sunt până azi parohiile românești din Ungaria, dar numai de formă, deoarece guvernele ungurești nu au permis până azi nici un contact între episcopi și aceste parohii.

Parohii organizate ortodoxe sunt 18, dintre cari 9 se țin de episcopia Aradului, 9 de Oradea-mare. Dintre ele azi numai 5 au preoți, 13 sunt vacante.

Parohii unite sunt 16, dintre cari 15 se țin de episcopia de Orade, iar una de cea din Lugoj. Numai 3 au preoți. Deci, în total, avem în Ungaria 34 parohii cu 9 preoți.

Aceste parohii aveau școli confessionale în 1918. Azi, toate fiind statificate, nu mai avem o singură școală românească în Ungaria. Dispoziții legale pentru alegerea limbei de propunere sunt, din 1923 și 1924, dar ele au rămas literă moartă: nu s'au aplicat.

În comunele compacte românești și aproape de graniță, conștiința națională e încă vie, în comunele mai depărtate și mixte, limba e aproape uitată. Numai legătura cu biserica mai păstrează ro-

mănismul aici. Ungurii vor să suprimе și această legătură, nizuind să înglobeze parohiile unite în dieceza Hajdudorog, iar în alte parohii se fac insistențe pentru trecerea la catolicism.

Asupra Banatului se publică un al doilea articol, de către H. C. — (nu înțelegem pentru ce autorul se numește: Horia Călătoru!) — insistându-se asupra următoarelor: românii din Banat până la ocupația turcească. Ocupația turcească. Banatul după retragerea trupelor. Districtele sudice; Opera de reorganizare. Iosif II. și Banatul. Colonizările. Sărbii, Românii

În 1780, după conscrierea de atunci, Banatul avea 308.842 locuitori, dintre cari 181.639 români și 78.730 sârbi.

„**Datina**”, anul VI, Nr. 7—8.

În articolul „Cultură și vocație” dl prof. C. Rădulescu-Motru are câteva definiții adânc gândite asupra culturii, asupra omului de vocație.

„O cultură este cu atât mai originală cu cât răsfrânge în ea mai expresiv fondul propriu al poporului care a produs-o. Și fondul propriu al poporului este cu atât mai expresiv resfrânt cu cât dependența lui de caracterele permanente ale energiei mediului lui regional este mai credincios păstrată. Popoarele cu o cultură originală găsesc în cultură o creștere spirituală a rădăcinilor lor pământești.

„Omul de vocație urmează unui impuls intens, dar lipsit de o justificare limpede, pe când oportunistul are pentru ori și ce motiv de activitate o justificare bogată...

„Din deosebirea aceasta de funcțiune se explică toate caracterele omului de vocație. Desinteresarea lui este unită cu tenacitatea; originalitatea, cu stilul cerut de mediu; conștiințiositatea, cu sentimentul răspunderii față de viitorime. Omul de vocație este profesionistul

înăscut, adică omul care își găsește în profesiune nu atât interesul său material, cât o întregire sufletească, impusă lui de natură. Prin această întregire impusă, natura își urmărește rolul său de izvor al culturii omenești. Omul de vocație este instrumentul care ridică energia unui popor dela nivelul rădăcinilor cosmice, la nivelul culturii spirituale...”

Dl Al. Dima, în articolul „Gânduri despre lume și viață la V. Pârvan” trece în revistă câteva enunțuri ale marelui dispărut, risipite în scrierile lui. Pârvan, n'a apucat însă să-și cristalizeze un sistem întreg în această mare problemă.

Cronica variată și instructivă.

Revista economică, număr jubiliar, 200 p. Înainte cu 3 ani a apărut numărul jubiliar, — la douăzeci și cinci de ani de existență, — al *Revistei economice*. Una mie de exemplare din acest număr s'a donat „Asociațiunii”, pentru a fi desfăcut în beneficiile ei prin „Oficiul de desfacere a publicațiilor Astrei” din Cluj, Str. Memorandului 22. Prețul inițial de 60 lei, a fost redus la lei 25. Numărul jubiliar e de peste 200 pag. format mare, având următorul cuprins: *Constantin Popp*; „Trecutul și activitatea „Revistei economice” în primii 25 ani de viață”; *D. Rațiu*: Amintiri din viața noastră economică; *Vasile Vlaicu*: „Un stert de veac din viața bancară a Românilor ardeleni și bănățeni”; *Ion I. Lapedatu*: „La cheștiunea finanțelor Țării”; *Sabin Cioranu*: „Conto-curenți” (studiu complex); *Vasile Vlaicu*: „Evidența comerțanților, industriașilor, meseriașilor și altor profesioniști români”; *Dr. I. Lupăș*: „Contribuția țărânilor noastre la naționalizarea industriei”; *Emil A. Chifa*: „Ceva din industria noastră textilă”; . . . Câteva case de comerț și industrie ale românilor ardeleni.

Numărul jubilar al „Revistei economice” cuprinde bogate date istorice în legătură cu viața bancară și industrială din Ardeal și Banat, un material care va fi folositor oricărui cercetător al trecutului nostru din ultimii 25 ani. Cuprinde date statistice, istoricul băncilor etc.

De mare preț e lista dată de dl V. Vlaicu: „Evidența comercianților, industriașilor, meseriașilor și altor profesioniști români din Ardeal și Banat” unde sunt date câteva mii de adrese.

O recomandăm în atențiunea cetitorilor noștri. (Tr.)

În lupta împotriva analfabetismului: *premiații „Astrei”*. Ca și în ceilalți ani așa și acum s'a gândit „Astra” culturală să răsplătească pe aceia, cari contribuie la răspândirea luminii pe sate.

Iată numele acelor, cari au fost premiați din partea „Astrei” pentru *cursurile reușite de analfabeți*:

1. *George Popa*, inv. în comuna Bârsău, jud. Hunedoara; 2. *Andrei Szabó*, inv. dir. în Vișeuul de mijloc; 3. *Sever Silca*, inv. la școala de ucenici, Sibiu; 4. *Petru Popa*, inv. în Senereuș, jud. Târnava mică; 5. *Ioan Oancea*, inv.

Zdrapți; 6. *Ioan Georgescú*, inv. dir. Vurpăr; 7. *Ilie Slavu*, inv. Vurpăr; 8. *Maria Sbârcea*, inv. Vurpăr; 9. *Elisaveta Toader*, inv. Vurpăr; 10. *Ștefan Mureșan*, inv. dir. Richișul; 11. *George Ludu*, inv. dir. Tâlmaci-Firma; 12. *P. Utan*, inv. dir. Vad, jud. Maramureș; 13. *P. Codrea*, inv. Vad, jud. Maramureș; 14. *Iuliu Todoran*, inv. Bia; 15. *Maria Pușcaș*, inv. Bia; 16. *Vasile Nosa*, inv. Hida; 17. *Ionel Turcu*, inv. Hida; 18. *Lia Moldovan*, inv. Hida; 19. *I. Șiandru*, pretor și președ. desp. Ozun; 20. *Gavrilescu*, notarul comunei Ozun; 21. *I. Molnar*, inv. în comuna Ozun.

Învățătorii basarabeni, din despărțământul Cetatea Albă premiați de „Astra” în anul acesta: 1. *Emil Baidan* din Bairamea; 2. *Mihalache Popa* din Caira; 3. *Neonila Isaico* din Caira; 4. *Gh. Nistor* din Olănești; 5. *Nicadru Arpentie* din Olănești; 6. *G. Tușșanu* din Volintiri; 7. *Mihail Veleu* din Dunăreanca; 8. *C. Constantinescu* din Iserlia; 9. *Ion Oprășanu* din Deleni; 10. *P. Beduhovschi* din Hagider; 11. *D. Iacobici* din Sărăria; 12. *Grigore Ierimicioi* din Sărăria; 13. *Dumitru Tănăsescu* din Sărăria; 14. *Gh. Corgoja* din Volintiri; 15. *Mihail Bancov* din Nicolaenii Noi.

Rev. germ. din Brașov: „*Klingsor*” (Dec. 1928), publică o recenzie a romanului „*Ciuleandra*” al dlui L. Rebreanu.

Comisia monumentelor istorice, secțiunea Transilvania și ținuturile mărginașe. Raport cu privire la lucrările din al patrulea an de funcționare (1925). Întocmit și publicat de S. Mihali, secr. comis. — Tipogr. „*Cartea Românească*” S. A. Cluj, 1928, broș. 16 pag.

Dela „Astra“.

Un apel al „Astrei“, în preajma Crăciunului 1928.

Iarăş ne indeamnă conştiinţa să venim înaintea publicului românesc cu o rugare. Rugarea noastră este prea-îndreptăţită; vrem să pregătim cărarea pentru o dezvoltare sănătoasă a literaturii noastre, deci pentru o înflorire a culturii româneşti.

În puterea iernii se adună nămeţii de zăpadă şi acoperă totul în lînţoliul lor de o neprihănită albeaţă. Săriile şi nopţile lungi de iarnă sunt atât de potrivite pentru o lectură întremătoare! În loc de a le petrece în cine ştie ce cârciumă sau restaurant îmbăcsit de fumărie şi de sporovăială criminală — ce minunat prilej ne dau nopţile de iarnă de a ceti, în mijlocul familiei, dacă o avem, sau în mijlocul prietinelor sau în cămăruţa solitară chiar, câte o carte ce înalţă sufletul! Şi albul zăpezii ne indeamnă să fim mai curaţi la suflet.

Ştim că e aproape primejdios să recomanzi în zilele noastre cărţi „idealiste“, cărţi, în cari sunt laudate caracterele nobile şi în cari nu sunt ridicare în slavă viţile, descrise în culori cât mai ademenitoare.

Cu toate acestea venim, iarăş şi iarăş, şi spunem respicat publicului românesc: *alegeţi nutremânt sufletesc sănătos!* Dă cinstea cuvenită autorilor, cari îţi ridică, plini de iubire, capul, ca creierul să poată plăsmui gânduri curate!

Crăciunul e în prag. O să aducă multe bunătăţi în traista-i largă şi în desagii-i plini.

Publicul românesc, care ţine la cinstea sa, publicul românesc, care vrea înaintarea seamănelui, — va descoperi în desagii lui Moş Crăciun, pentru mic şi mare, şi cărţi *vednice de a fi cetite*. Nu numai că este o datorie a fiecărui român să contribuie ca scriitorilor noştri să le meargă bine, cumpărând cărţi de ale lor, dar şi foamea literară de care trebuie să fie cuprins fiecare român, trebuie să-i dicteze: cumpără şi împarte şi scrisul românesc, spre binele propăşirii tuturor!

Numai aşa vom serbători Crăciunul într'adevăratul înţeles al cuvântului şi nu vom fi părtaşi şi de lavina potopitoare, care tot iarna se porneşte...

COMITETUL „ASTREI“.

O carte a președintelui „Astrei”, dl Vasile Goldiș. Anunțăm apariția unui volum de „Discursuri”, rostite de președintele societății noastre. Volumul este tipărit la institutul „Cultura Națională” din București, în condiții tehnice ineccepționabile.

Cine vrea să cunoască frumoasele lozinci lansate de președintele „Astrei” în decursul ultimului deceniu, *va trebui să citească aceste discursuri*, ținute în Alba-Iulia, Arad, Baia-de-Criș, Brașov, București, Câmpeni, Chișinău, Cluj, Reghin, Sibiiu, Timișoara, Vidra și Zălau.

Numai câteva titluri, ca să se convingă cititorul despre *importanța* temelor tratate: „Propunerea Unirii”, „Gh. Lazăr”, „Întoarceți-vă la Christos”, „Serbătorea Înfrățirii”, „Asociațiunea și Uniunea femeilor române”, „Avram Iancu”, „Gh. Barițiu”, „Cehoslovaci și români”, „Obiectivul Asociațiunii: satul”, „Pentru Basarabia”, „Liceul Andrei Șaguna dela Brașov”, „Baronul V. Pop și Visarion Roman”, „Conștiința națională”, „Pulverizarea energiilor”, „Secțiunile Astrei în luptă pentru civilizație”, etc.

Vom reveni.

Se află de vânzare la sediul „Astrei”, în Sibiiu, la oficiul de desfacere, Cluj și la libr. P. Suru, București.

Viața lui Dr. Ioan Rațiu. Cine vrea să urmărească luptele noastre politice din ultimele decenii, în Ardeal, nu va putea trece pe lângă publicația de față, apărută în „Biblioteca Astra”, cea mare, a societății (No. 16, cu 100 lei) fără să o citească: „Dr. Ioan Rațiu, 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni”, scrisă de dl I. Georgescu (224 pag.). În lucrarea aceasta se reflectă tot sbuciumul nobil al conducătorului „memorandiștilor” și ne este dat să urmărim, pas de pas, evoluția unui spirit reprezentativ al Ardealului.

Avem trebuință în zilele noastre de astfel de *momente de reculegere*, ca să știm *câte* greutatea au îndurat antecesorii noștri și *cât* le suntem noi datori. După lectura unei astfel de cărți și se impune, ca un categoric imperativ, o activitate constructivă, deoarece te convingi cum au încercat cei buni, dispăruți din mijlocul nostru, să ridice și nu să dărâme.

Lucrarea dlui I. Georgescu, care a trecut și prin Secția istorică a „Astrei”, se citește ca un roman interesant. Ilustrații și faximile completează textul.

În numărul 9 din anul trecut am avut ocazie să scriem despre centenarul nașterii lui Dr. I. Rațiu, în curând o să avem altă ocazie, din prilejul desvelirii bustului la Turda.

Vicepreședintele „Astrei”, dl Dr. Gh. Preda a deschis seria de conferințe a desp. jud. Sibiiu, în 11 Noembrie 1928, cu o conferință intitulată: „*Din vâltoarea vieții*”. În 18 Noembrie a vorbit la *Petroșani*, invitat de desp. Petroșani, despre „*Munca și muncitorul de azi*”. În 2 Dec. a ținut un discurs festiv la *Medias* despre *însemnătatea zilei de 1 Dec.* Lăsăm să urmeze câteva a ideii fundamentale din conferința ultimă:

A arătat că ziua de 1 Dec. simbolizează două fapte importante:

1. Unirea Ardealului la patria mamă, decretată prin convocarea adunării generale naționale din 1 Dec. 1918 ;

2. Unirea tuturor românilor, deoarece prin hotărârea luată la Alba-Iulia și care completează seria unirii săvârșite anterior, adică cea din 24 Ianuarie 1859, când Moldova se unește cu Muntenia și Oltenia, cea din 28 Martie 1918, când Basarabia se unește la patria mamă și cea din 18 Nov. 1918, când Bucovina decretă și ea unirea la patria mamă.

Vorbind de Unirea Ardealului oratorului expune împrejurările în cari s'a menținut și susținut conștiința națională

in sufletul mulțimei românești din părțile ardelen, rolul Asociației culturale „Astra” și felul cum această conștiință a izbucnit in acea zi, grăind lunei întregi. Descrie dragostea manifestată in acea sărbătoare, insufletirea produsă prin discursurile oratorilor și hotăririle luate. Discutând a doua parte a însemnătății zilei, conferențiarul arată împrejurările in cari s'a produs desunirea, suferințele, necazurile și durerile născute, atât in țara românească, dincolo de Carpați, cât și in Ardeal, de pe urma acestei desuniri.

Face un scurt istoric al evenimentelor din trecut, până ce glasul conștiinței naționale începe să răsunе și se manifestă un început pentru Unire in 1859, sub Alexandru Ion Cuza. Domnia lui, aceea a lui Carol de Hohenzollern și a marelui dispărut Ferdinand I. A terminat printr'un apel ca acest brău al unirei să incingă puternic trupurile și sufletele noastre, *punând iubirea, sprijinul, bunăvoința, in locul urei, a piedecii și a răutății. Increderea in noi și credința in Dumnezeu!*

Dela secțiunile „Astrei”.

1. Ședința plenară dela 11 Oct. 1928.

In ședința plenară dela 11 Oct. 1928 s'a făcut comunicarea dlui T. Filipescu. „Voivodina sârbească”. Dl Filipescu a pus in lumina datelor istorice întemeierea din partea Habsburgilor a acestei alcătuirii administrative formată din teritoriul ajuns azi subt dominația jugoslavă

și din o parte a Bănătlui. Cu date statistice contemporane, și cu ajutorul unei hărți reconstituită de dsa, dl Filipescu a adus o prețioasă contribuție asupra subiectului, cum și asupra organizației militare a graniței sudice și a relațiilor etnice dintre români și sârbi in această regiune.

2. Serbătorirea Cehoslovaciei.

Cu prilejul împlinirii alor zece ani dela întemeierea republicei cehoslovace, secțiunile „Astrei” au organizat o conferință publică, la Universitatea din Cluj, Vineri in 26 Octomvrie. Dl I. Agârbiceanu, secretarul secțiilor, a arătat in vorbirea introductivă necesitatea de-a se cunoaște tot mai bine cele două popoare vecine și aliate. A lămurit că dl I. Lupaș, care trebuia să țină conferința „Republica cehoslovacă și constituția sa”, a fost nevoit să lipsească din Cluj, și in locul dsale va vorbit dl V. V. Tilea, din secția juridică a „Astrei”. Dl Tilea, intr'o in-

teresantă expunere, bogată in informații cari privesc însăși zilele in cari s'a declarat constituirea republicei, a arătat in linii mari, trecutul cehoslovac, lupta pentru libertate, propaganda in străinătate a bărbaților fruntași cehi. Asupra contribuției regimentelor românești la independența cehoslovacă dsa a fost in situația să aducă informații prețioase.

Dl consul cehoslovac dl Kveton a mulțumit societății culturale „Astra”, care prin secțiile ei a participat la serbătoreea cehoslovacă, și a adus elogii poporului și Țării românești.

3. Comemorarea semicentenarului realiptrii Dobrogei.

Sâmbătă, la 28 Octomvrie, secțiunile au serbătorit, printr'o conferință publică ținută la Universitate, semicentenarul Dobrogei. Conferențiarul nostru a fost membrul secțiunii istorice, distinsul pro-

fesor universitar dl D. Teodorescu, savantul archeolog, unul din cei mai buni cunoscători ai Dobrogei. In fața unei distinse asistențe dsa a trecut in revistă istoria Dobrogei din cele mai depărtate

timpuri geto-dacice până în zilele noastre, stărduind îndeosebi asupra legăturilor dintre provincia românească dela Marea-Neagră și Ardeal. Dsa a adus multe informații noi și prețioase, arătând că au existat legături încă de pe

vremea lui Burebișta și Decebal, între Dobrogea și Ardeal. A arătat apoi rolul civilizatoriu al coloniștilor ardeleni, al mocanilor, în Dobrogea.

La amândouă conferințele publice a asistat un public numeros.

Ședința plenară a secțiunilor dela 19 Decembrie 1928.

Ordinea de zi :

1. G. Bogdan-Duică : Din scrierile lui Eftimiu Murgu ;

2. Discuții asupra lucrărilor singuraticelor secțiuni.

Dl G. Bogdan-Duică prezintă un capitol dintr'o lucrare a dsale asupra lui Eftimie Murgu, personalitatea culturală a Banatului dela începutul veacului trecut puțin cunoscută până azi în activitatea multiplă ce a dezvoltat.

La Budapesta, între 1810—1830 erau studenți români din toate provinciile, și spiritul românesc ce-i însuflețea era acelaș la toți. Murgu, ca bănățean, era pornit împotriva Sârbilor, cari atunci invadau provincia românească în număr mare, și desnaționalizau pe ai noștri. Scrierea lui, în nemțește, a fost prilejită de o lucrare a sârbului Sava Tököly, care căuta Românilor o origină slavo-italiană.

Din capitolul prezentat de dl G. Bogdan-Duică, Murgu apare ca un purist și etimologist în limbă, cercetând de

atunci două lucruri noi pentru vremea sa : că trebuie căutat istoricul cuvintelor, cari sunt cuvintele esențiale ale unei limbi, — mai des folosite, indispensabile ; tot el a văzut mai întâi importanța poeziei populare, ca păstrătoare a cuvintelor esențiale ale limbei. Murgu militează pentru enfonismul limbei, și cere revocalizarea ei.

Crede că limba românească s'a născut din cea latină din Italia de pe vremea lui Traian, adusă aici chiar cu dialectele sale, cari au rămas în limba noastră. Lucrarea lui Murgu a fost trecută sub tăcere de unguri, dar a fost relevată și folosită de învățați streini, ca A. Schilt, Fuks, G. K. Schuller și alții. Dintre români îl pomenesc Cogălniceanu și Hajdău.

Dl S. Dragomir, arată stadiul lucrării proiectată de secțiuni și roagă pe colaboratorii în restanță cu materialul să se grăbească cu trimiterea lui. Asupra lucrărilor singuraticilor secțiuni se va face o adresă de către secretariat către presidenții secțiunilor.

Bibliografie.

Vasile Pârvan. O plachetă, în italienește, tipărită la Roma (Tipografia del Senato, 1928, pag. 24), cu discursurile comemorative ale dlor : prof. G. G. Mateescu, dir. școlii române din Roma (succesorul lui V. Pârvan), senatorul italian, prof. Ettore Pais ; directorul Acad. americane din Roma, prof. Gorham H. Stevens ; directorul Inst. svedian din Roma, prof. Axel Boeathius ; al inspectorului pentru anticități al guvernului din Roma, prof. A. Colini și cu o serie de adesiuni. O fotografie reușită întovărășește placheta.

Erată.

La art. „*Considerațiuni despre știința și filozofia istoriei*” al dlui R. Demetrescu, apărut în Nr. 9 al rev. noastre, s'au strecurat următoarele greșeli, cari strică înțelesul : Pag. 719 rândul 2 de jos : (*Epistemologia*). Pag. 720 nota 1 : Kant, *Kritik der reinen Vernunft*. Pag. 721 r. 16 de sus : Rostul, în loc de restul ; pag. 721 r. 24 de sus : iluzie, în loc de aluzie. Pag. 722, r. 2 de sus : negarea, în loc de rugarea. P. 724, nota 8, Becher în loc de Becker ; nota 7 Cassirer, în loc de Cassierer. Pag. 725, r. 21 : *ori este*, în loc de orice.